

SOCIONOMENs
*Forsknings-
Supplement*

Nr 22

TEMA:
SOCIAL
BARNAVÅRDS-
FORSKNING

Redaktör: Hans Swärd

SOCIONOMENs

Forsknings- Supplement

Redaktion

Hans Swärd

redaktör för forskningssupplementet

046-222 94 15

E-post

hans.sward@soch.lu.se

Lena Engelmärk

chefredaktör och ansvarig utgivare

08-617 44 37

E-post

lengemark@akademssr.se

Telefon, växel

08-617 44 00

Telefax

08-617 44 40

Adress

Box 12800

112 96 Stockholm

E-post

socionomen@akademssr.se

Internet

www.socionomen.nu

Åsikter som framförs i signerade artiklar
och recensioner står för författarna.

Socionomen

ISSN 0283—1929

Årets andra nummer av forskningssupplementet

Socionomens forskningssupplement utkommer två gånger om året. Detta är andra numret 2007. I supplementet presenteras insända vetenskapliga artiklar, kunskapsöversikter och nyheter från universitet och högskolor.

Hela detta nummer av forskningssupplementet har som tema *Social barnvårdsforskning*. Syftet med numret är att visa på bredden i denna forskning, men samtidigt också visa på luckor och områden där det finns kunskapsbrister.

Temanumret har vuxit fram i olika steg. Som ett led i den nya satsningen med särskilda kunskapsöversikter över olika centrala kunskaps- och forskningsområden inom socialt arbete har jag för länge sedan bett professor Gunvor Andersson, Lunds universitet och docent Marie Sallnäs, Stockholms universitet att skriva en översiktsartikel om den sociala barnvårdsforskningen. Båda är mycket väletablerade och kunniga inom forskningsfältet och har under lång tid forskat om den sociala barnvården utifrån lite olika perspektiv. De har alltså sedan lång tid planerat och samlat material för en sådan artikel för att kunna ge en översikt av forskningsområdet.

I november 2006 ordnades för första gången i Sverige en nationell konferens om social barnvård, med ett hundratal barnvårdsforskare från hela landet. Temat för konferensen var *Utsatt barndom, sårbara familjer och samhällets insatser*. Eftersom "den sociala barnvården" är ett oprecist begrepp ville arrangörerna av konferensen försöka att definiera forskningsområdet och belysa pågående forskning om barn som far illa eller riskerar fara illa eller som lever i sårbara familjer och som därigenom kommer i kontakt med socialtjänstens individ- och familjeomsorg eller andra barnvårdsorganisationer. Ett tjugotal forskare presenterade paper som behandlades på särskilda seminarier. Det inspirerade mig att försöka göra ett helt temanummer om den sociala barnvården. Jag bjöd in författarna att omvandla sina bidrag till vetenskapliga artiklar som sedan skulle bedömas av vetenskapliga granskare. En del av författarna nappade på erbjudandet och vi fick in ett förhållandevis stort antal bidrag till redaktionen. För att hantera bedömningarna har både en fast bedömargrupp, som konstruerats för detta nummer, läst artiklarna och i en del fall har också artiklarna bedömts av ytterligare externa granskare. Förslaget om ett temanummer föll alltså väl ut bland forskarna som menade att det var viktigt att ge en bredare introduktion till forskningsområdet och ge exempel på områden där det bedrivs forskning, även om det inte finns möjligheter att belysa all forskning inom området.

Det finns flera ytterligare skäl för ett särskilt temanummer om den sociala barnvården.

"Ropet" efter forskning är stort i dag inom den sociala barnvården. Det är ofta frågan om svåra och känsliga ärenden som socialarbetare och annan personal har att hantera och det behövs kunskaper för att bemästra svåra situationer. Många centrala myndigheter har pekat på behovet av bättre kunskaper, ett krav som har framförts i såväl statliga utredningar som i olika lagar och förordningar under senare tid. För att endast ta ett exempel stadgas det i Högskoleförordningens examensmål för landets socionomutbildningar att studenterna skall ha "kunskap om och förståelse för barns behov". Sådan undervisning kräver i sin tur att det finns forskning att tillgå. Inte minst har många efterfrågat forskning där barnens egen röst och brukarnas röst hörsammas när det gäller den sociala barnvården.

Den sociala barnvårdsforskningen i Sverige har ingen egen tidskrift. Under 1900-talets första halvsekel fanns *Tidskrift för barnvård och ungdomsskydd*, men när denna tidskrift lades ner kom ingen ersättare. För att hitta forskningsresultat från den sociala barnvårdsforskningen måste man söka i flera olika tidskrifter och det är inte helt enkelt

att hitta forskning, inte ens inom den sociala barnvårdens kärnområde. Vi hoppas därför att detta nummer skall bli läst och använt av såväl praktiker inom socialt arbete som av forskare, lärare och studenter vid landets socionomutbildningar.

Det är uppenbart att den sociala barnvårdens verksamhet är kostnadskrävande och krav ställs på att verksamheten skall utvärderas och vi måste veta mer om olika insatsers resultat. Samtidigt är det viktigt att tydliggöra att det finns stora kunskapsluckor. Fortfarande finns ingen allmänt erkänd definition av utsatta barn eller hur många de är. Vi vet inte exakt vilka mekanismer som skapar social utsatthet eller vilka sociala förhållanden som påverkar barnen. Framför allt vet vi inte så mycket om socialtjänstens verksamhet och den allmänna bilden präglas säkert av granskande journalisters reportage. Framför allt har vi bristfälliga kunskaper om effekter och utfall av olika typer av insatser och behandling.

Det finns alltså många skäl för att ge ut ett temanummer om den sociala barnvårdsforskningen.

Detta forskningssupplement innehåller sex artiklar av vilka den första är en kunskapsöversikt författad av Gunvor Andersson och Marie Sallnäs och har titeln "Svensk barnvårdsforskning – en översikt över ett och ett kvarts års forskningsproduktion". Författarna har metodiskt gått igenom den vetenskapliga produktionen under en bestämd tidsperiod. Det gäller till exempel doktorsavhandlingar, nationella och internationella tidskrifter där svenska forskare publicerar sig. Härigenom ges en mycket aktuell bild av forskningsfronten i den svenska barnvårdsforskningen.

I Socionomens forskningssupplement försöker vi att presentera kunskapsöversikter över olika centrala kunskaps- och forskningsområden inom socialt arbete. Det är ett bra sätt att få en översikt av ett kunskapsområde och lättare få del av den ibland svåråtkomliga forskningen. Referenser och tips om litteratur och pågående forskningsprojekt gör det lättare att fördjupa sig inom något område. Kunskapsöversikterna har många andra fördelar, särskilt i ett läge då allt fler röster höjs för en kunskapsbaserad socialtjänst. För att kunna använda forskning måste vi veta att den finns och var vi kan söka den. Det tar tid att systematiskt söka kunskaper och alla har inte verktygen för att söka. Kunskapsöversikter kan underlätta sökandet.

Den andra artikeln är författad av FD Kjerstin Andersson Tema Barn, Linköpings universitet och bär titeln "Att be om ursäkt". Interpersonell färdighetsträning och ART i praktiken". Författaren konstaterar att Aggression Replacement Training (ART) på senare år ökat i popularitet i Sverige, både inom skolans värld och den sociala barn- och ungdomsvården. Programmet utgår ifrån att eleverna har brister i sitt sociala beteende eller saknar personliga, mellanmännsliga och sociala-kognitiva färdigheter. Författaren har studerat hur metoden tränas på en utredningsavdelning för pojkar på ett särskilt ungdomshem och resultaten förtjänar uppmärksamhet.

Den tredje artikeln, som har titeln "Att springa lös, fastna i en förort eller få nåt att bry sig om? Omhändertagna tjevers före-

ställningar om moderskap och barn", är författad av FD Carolina Överlien, Tema Barn, Linköpings universitet och Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Oslo. Författaren tar sin utgångspunkt i statistik från Socialstyrelsen som visar på ett ökande antal unga flickor som omhändertas och placeras utom hemmet på grund av dålig psykisk hälsa och flera av dem blir också tonårsföräldrar. Artikeln bygger på resultat från fokusgruppintervjuer med omhändertagna flickor på ett särskilt ungdomshem. Resultaten visar att behandlingen kräver ett aktivt arbete kring frågor som rör graviditet, sexualitet och föräldraskap.

Den fjärde artikeln är författad av doktorand Pia Tham, Institutionen för socialt arbete/Socialhögskolan Stockholms universitet och har titeln "Ny i yrket - men redan gammal i gården? - arbetsvillkor för nya och mer yrkeserfarna socialsekreterare i den sociala barnvården". I artikeln jämförs hur socialsekreterare med kort yrkeserfarenhet beskriver sitt arbete och sina arbetsvillkor i relation till dem som arbetat längre i yrket. Totalt har 309 socialsekreterare med ansvar för utredningar av barn och unga svarat på enkäter. Resultatet visar att arbetsvillkoren för socialsekreterare som är nya i yrket i flera avseenden skiljer sig från deras mer yrkeserfarna kollegors.

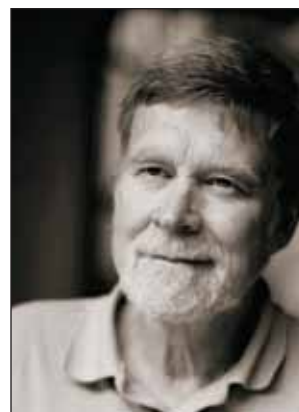
Den femte artikeln som har titeln "Delaktighet i familjerättsprocesser för barn som upplevt pappas våld mot mamma" är författad av FD Maria Eriksson och professor Elisabet Näsman, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet. Författarna presenterar resultat från ett forskningsprojekt om utsatta barn som sociala aktörer i vårdnads- boende- och umgängesutredningar. I artikeln redovisas bland annat utdrag ur intervjuer med barn.

Den sista artikeln är skriven av ett forskarlag från Umeå bestående av PhD Evelyn Khoo, Ulf Hyvönen, forskningschef vid Umeå socialtjänst och Professor Lennart Nygren, Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet. Artikeln har titeln "Getting it Right. Implementeringen av Barns behov i Centrum och Looking After Children i tre nationella och organisatoriska sammanhang". LACS, Looking after Children System (dess svenska motsvarighet kallas Barns behov i centrum, BBIC) är ett nytt arbets sätt inom barnvårdsarbetet som fått stor spridning i västvärlden. I artikeln redovisas resultat från en studie där införandet av metoden i tre länder, Australien, Kanada och Sverige, jämförs.

Till slut presenteras också några nyheter från universitet och högskolor.

Jag vill rikta ett stort tack till Gunvor Andersson och Marie Sallnäs som lagt ner ett omfattande arbete i tillkomsten och arbetet med detta temanummer.

Hans Swärd
Professor och redaktör för
forskningssupplementet

Rätt boende och rätt omsorg.

Ett tryggt boende för alla kan låta som en självklarhet. Ändå är det många som hamnar mellan stolarna, som samhället inte längre vet var de bäst placeras.

För dessa människor finns vi på Partnergruppen. Vi erbjuder ett specialiserat boende med fokus på vård, omsorg, rehabilitering och socialt engagemang. Till vår hjälp har vi egna läkare, arbetsterapeuter, sjukgymnaster och sjuksköterskor dygnet runt.

Partnergruppen vänder sig framför allt till personer med komplexa problembilder som inte har resurser att klara ett eget boende, men även till äldre. Oavsett om det handlar om kortare eller längre perioder är Partnergruppen en adress som präglas av en varm atmosfär. Ett tryggt boende med rätt omsorg. Välkommen!

Partnergruppen

Vi vet hur.

www.partnergruppen.com

Tel 020-55 80 00.

Svensk barnavårdsforskning

– en översikt över ett och ett kvarts års forskningsproduktion

av Gunvor Andersson och Marie Sallnäs

Ett svårt uppdrag att ta itu med

Tidskriften *Socionomen* och redaktören för Forsknings-supplementet vill gärna bistå sina läsare med att få en överblick över forskningen inom olika områden. Vi åtog oss uppdraget att försöka ge en sådan överblick när det gäller svensk barnavårdsforskning. Den första frågan var: Hur ska barnavårdsforskning definieras? I vår definition rör det forskning om socialt utsatta barn (0-18 år) och deras familjer, forskning om barn som far illa eller riskerar fara illa och barn som genom anmälan eller ansökan kommer i kontakt med socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Barnavårdsforskning omfattar också forskning om socialtjänstens individ- och familjeinriktade insatser och barnavårdssystemet som organisation (jfr Lundström 1996, 2000). Vår definition innebär att vi avgränsar den forskning som berör det man kan kalla den sociala barnavårdens kärnområden, men vi går inte in på andra näraliggande forskningsområden, till exempel barnpsykiatrisk forskning eller forskning om barn med funktionshinder.

När vi samlat ihop avhandlingar, böcker, artiklar, rapporter, översikter, som vi hade i våra bokhyllor, kunde vi snabbt konstatera att det inte råder någon brist på svensk barnavårdsforskning. Bara forskningsöversikterna fyllde ett bord och avhandlingar i socialt arbete täckte golvet. Därtill kommer vetenskapliga tidskrifter, som kanske är den viktigaste källan, om man vill hålla sig informerad om aktuell forskning. Det räcker inte att läsa svenska tidskrifter för att få veta något om svensk forskning, eftersom det som publiceras i internationella tidskrifter ska vara originalartiklar och vanligen inte återfinns på svenska. Hur skulle vi då gripa oss an uppgiften att i en kort text förmedla en meningsfull överblick?

Det finns redan översikter

Vi skulle kunna göra det enkelt för oss och sammanfatta några av de forskningsöversikter, som gjorts under de senaste åren på uppdrag av statliga myndigheter. Vi väljer emellertid att avstå från att sammanfatta sammanfattningar och nämner bara kort några av de mest centrala för social barnavård.

På uppdrag av Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap (FAS) har Ingvar Lundberg (2005) gjort en översikt över aktuell svensk forskning om utsatta flickor och pojkar. Han påpekar inledningsvis att utsatthet knappast är ett vetenskapligt begrepp utan ett begrepp som i hög grad rymmer normativa föreställningar, som förskjuts och varierar med historiska, sociala och kulturella villkor. Det är ett påpekande som vi ansluter oss till och vill att läsaren håller i minnet. Han påminner också om att riskbedömningar är vanskliga att göra och att prediktioner utifrån statistiska samband på gruppnivå inte ger någon säker vägledning för prognos på individnivå. Det framgår också av en annan forskningsöversikt, som Dagmar Lagerberg och Claes Sundelin (2003) skrivit på uppdrag från Centrum för Utvärdering av Socialt arbete (CUS), där de med hjälp av forsk-

ningsresultat och forskningsöversikter "sökt redovisa provisoriska sanningar om risker, skyddsfaktorer, prediktiva samband och interventioner" (s. 13). De vill därmed påminna om att "en risk inte alltid är en risk" och att "en prognos slår inte alltid in". Det hindrar inte att existerande forskning har värdefulla kunskaper att förmedla och att vetenskap om stor sannolikhet för negativt utfall måste beaktas i valet av handlingsvägar.

CUS vid Socialstyrelsen, senare IMS (Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete) har gett ut flera andra forskningsöversikter, i en del fall tillsammans med Statens institutionsstyrelse (SiS). En av översikterna gäller forskningsbaserad kunskap om barnavårdsutredningar (Sundell & Egelund, 2000). Författarna konstaterar att forskningen inom området till största delen är utomnordisk och då framför allt handlar om de processer som påverkar barnavårdsutredningarnas utformning. Den nordiska forskningen har varit mer byråkratiskt orienterad och tydligare inriktad mot formella aspekter av socialtjänstens arbete med barn som far illa eller misstänks göra det. Barnavården kan beskrivas som en trätt som är bred upptill och smal nedtill. I Sverige utreds högst hälften av de barn som anmäls till socialtjänsten och av dem som utreds leder ungefär hälften till någon insats (s. 166). I en annan översikt (Andershed & Anderhed, 2005) behandlas forskning om barn som tidigt bryter mot normer och regler i den miljö de befinner sig. En grundtes i boken är att normbrytande beteende som börjar tidigt kan ses som en kraftig varningssignal. Det finns uppenbar risk att beteendet fortsätter längre fram i livet. Enligt författarna finns effektiva metoder för prevention och behandling, som skulle kunna implementeras i Sverige. Det finns också en översikt över forskning om institutionsvård som behandlingsalternativ för ungdomar med beteendeproblem (Andreassen, 2003). Den behandlar forskning om behandlingsinnehåll och resultat och sambanden däremellan. Boken tar utgångspunkt i att tidigare studier generellt visat på dåliga resultat av placering i institution av denna grupp ungdomar. Efter sin genomgång konkluderar författaren att det snarare är en stor variation i utfall och att under vissa förhållanden kan institutionsvård för ungdomar med beteendeproblem leda till positiv förändring. Statens institutionsstyrelse (SiS) står också för några egna kunskaps- och forskningsöversikter, t.ex. om svensk social barnavård ur ett könsperspektiv (Ulmanen & Andersson, 2006). Där framgår det bl.a. att i den mån ett könsperspektiv anläggs på barn i social barnavård gäller det främst flickor och ungdomar, sällan pojkar och yngre barn.

Den senaste statliga utredningen om den sociala barnavården (SOU 2005:81) innehåller en forskningsöversikt om svensk barnavård, som Marianne Cederblad (2005) skrivit. I tur och ordning går hon igenom den forskning som kan belysa barnavårdsutredningar, tidigt stöd och öppenvårdsinsatser, familjehemsvård och institutionsvård ur ett utvärderingsperspektiv. En slutsats är att det är brist på kontrollerade, experimentella behandlingsstudier, även om författaren inte fränkänner andra typer av studier värde, eftersom de till exempel kan ge ökad förståelse för arbetsprocesser och förändringsprocesser samt ge en bild av bru-

karnas upplevelser. Det ligger nära till hands att i detta sammanhang också nämna en forskningsöversikt från Socialforskningsinstitutet i Köpenhamn om placering av barn och ungdomar utanför hemmet (Egelund & Hestbæk, 2003). Det är en ambitiös forskningsöversikt, som också belyser svensk och annan nordisk forskning och har en användbar referenslista på 50 sidor.

De ovan nämnda översikterna innehåller alla svensk och nordisk forskning, men inslaget av brittiska och amerikanska studier är mycket stort. Som flera författare nämner, aktualiserar det frågan om överförbarhet av forskningsresultat mellan länder. Ett annat viktigt påpekande är att resultat på grupp-nivå inte utan vidare kan appliceras på individer. Olika avgränsningar har gjorts i den tidsperiod som översikterna omfattar. Flera av dem går ganska långt tillbaka i tiden och det är uppenbart att det finns mycket aktuell kunskap att hämta även från äldre studier. Vi rekommenderar egen läsning av nämnda översikter!

Vår avgränsning

Även om alla nämnda översikter har skrivits under 2000-talet har en del hänt på forskningsfronten, som inte kommit med i dem. Vi hade en tanke om att ta vid där de slutar. Vår första avgränsning var då att främst rikta blicken mot universitets- och högskoleforskning och utesluta t.ex. FoU-forskning, d.v.s. den forskning som bedrivs vid Forsknings- och Utvecklingsenheter runt om i landet och som bidrar med lokala studier, vanligen publicerade i egna rapportserier. En bild av FoU kan man få i skriften *Utvärdering av FOU – En studie av FoU-enheter inriktad på individ- och familjeomsorg* (Socialstyrelsen, 2002, se också Bergmark & Lundström, 2006 a, för diskussion om FOU-enheternas bidrag till utvärderingsforskning). Den avgränsningen räckte inte, det blev ändå alldeles för mycket att ta itu med. Efter långa överväganden bestämde vi oss för att bara gå igenom forskning som publicerats 2006 och första kvartalet 2007. Kan vi genom att göra ett nedslag i den allra senaste forskningen inom området ge en bild av den rika variation som förekommer även inom ett så förhållandevis "smalt" område som barnavårdsforskning? Vi gör ett försök.

Ett ytterligare påpekande bör göras: Vår ambition att ge en överblick över barnavårdsforskningen under den period vi valt har inneburit att vi bara i korta ordalag har redogjort för de olika studierna och därmed inte gett innehåll eller resultat rättvisa. Referenserna hoppas vi dock kan inspirera till egen läsning. Studierna är av olika kvalitet, men vi har inte gjort någon sådan bedömning. Texterna vi tagit med är i princip sådana som någon annan bedömt har tillräcklig kvalitet för att publiceras, doktorsavhandlingar har t.ex. gått igenom betygsnämnd och vetenskapliga artiklar har bedömts av oberoende granskare.

Var hittar man den forskning vi vill beakta?

En inte oväsentlig del av forskningen inom området utgörs av doktorsavhandlingar. När Elinor Brunnberg och Kristina Larsson Sjöberg (2004) gick igenom alla avhandlingar i socialt arbete 1980 – 2003 fann de att cirka en tredjedel (52 stycken) var "barnrelaterade" i den meningen att de handlade om barns och ungdomars situation. Hit räknades således inte studier om barnavårdssystemet eller socialsekreterares arbete. Listan över avhandlingar i socialt arbete fram till nutid kan man få fram genom att t.ex. använda sig av hemsidan till det nybildade *Nätverket för socialt arbete med Barn i Utsatta Situationer – BUS* (www.oru.se/bus). Det har sitt säte vid Örebro universitet men är tänkt som ett rikstäckande nätverk med syfte att främja och samordna vetenskapliga insatser inom området socialt arbete med utsatta barn.

Allt fler avhandlingar i socialt arbete är s.k. sammanläggningsavhandlingar, vilket innebär att de består av ett antal (ofta fyra) artiklar eller delrapporter plus en sammanhållande "kappa". Artiklarna är, eller planeras bli, publicerade i någon vetenskaplig tidskrift. Detta innebär att man kan hitta samma artikel både i avhandlingen och i en vetenskaplig tidskrift. Det innebär också att artiklar som finns med i en avhandling kan bli publicerade i en tidskrift först efter det att avhandlingen kommit ut. Vi har i den här texten valt att referera till avhandlingar som helhet och bara nämna om en artikel publicerats i en vetenskaplig tidskrift under vår undersökningsperiod, d.v.s. 2006 och första kvartalet 2007. Avhandlingar i socialt arbete har vi systematiskt gått igenom men har tagit risken att eventuellt missa avhandlingar inom andra ämnen, som anknyter till social barnavård.

Vi har metodiskt gått igenom flera vetenskapliga tidskrifter på jakt efter svensk barnavårdsforskning och har då valt tidskrifter, där vi vet att svenska forskare publicerar sig. Vi har hittat bidrag under 2006 och första kvartalet 2007 i tre svenskspråkiga tidskrifter.¹⁾ Bland engelskspråkiga tidskrifterna fann vi artiklar av svenska forskare i elva.²⁾ Vi har gått igenom ytterligare sex engelskspråkiga tidskrifter men utan att hitta några texter av svenska forskare under vald tidsperiod.³⁾ Vår genomgång har inkluderat on-line publikationer av artiklar, som väntar på att gå i tryck, i de tidskrifter där det förekommer (markerade med doi-nummer i referenslistan). Det finns annan forskningsproduktion än den som återfinns i vetenskapliga tidskrifter, men där har vi inte varit lika systematiska utan använt oss av de publikationer vi känner till eller har i våra bokhyllor.

I vår genomgång stöter vi på texter författade av forskare anställda vid forskningsinstitut som EPC och IMS vid Socialsty-

¹⁾ *Socialvetenskaplig tidskrift*, *Socionomens Forskningssupplement*, *Nordisk Socialt Arbeid* (inklusive de nummer som utkom i början av april 2007).

²⁾ *Child Abuse & Neglect*, *Child & Adolescent Social Work Journal*, *Child & Youth Care Forum*, *Child & Family Social Work*, *Children & Society*, *Children and Youth Services Review*, *European Journal of Social Work*, *Family Process*, *International Journal of Social Welfare*, *Journal of Adolescence*, *Nordic Journal of Psychiatry*.

³⁾ *Adoption & Fostering*, *British Journal of Social Work*, *Child Welfare*, *Childhood*, *Social Service Review*, *Child Welfare*.

relsen. Vi har tagit med dem som publicerats i forskarnas eget namn i vetenskapliga tidskrifter. Därutöver producerar Socialstyrelsen som myndighet en mängd rapporter av olika slag, men den enda sådan text vi behandlar är Social Rapport (2006). Den är en god källa att ösa ur om man vill få en bild av levnadsvillkoren för barn, som i vid mening kan kallas utsatta.

Den forskning som kommit med i vårt urval enligt nämnda urvalskriterier har vi bedömt efter dess huvudsakliga ämnesmässiga innehåll och därefter kategoriserat i följande teman: Utsatta levnadsvillkor och/eller utsatta barn; Social barnavård som system, organisation och i relation till omvärlden; Insatsen kontaktperson/ kontaktfamilj; Fosterbarn, fosterfamilj och familjehemsvård; Forskning om vård på ungdomsinstitutioner; Frågan om evidens och utfall av dygnsvård och andra interventioner. Innan vi kommer in på vår kategorisering av aktuell forskning i olika teman, vill vi dela med oss av några reflexioner om forskningens infrastruktur. Avslutningsvis för vi en egen diskussion om våra fynd.

Vem finansierar forskningen och har det någon betydelse?

Frågor om forskningsfinansiering och de problem som skall beforskas hänger ihop. Forskning vid universitet och högskolor är "fri" i den meningen att forskarna tänker ut och formulerar forskningsfrågorna. Friheten är dock begränsad, eftersom någon anslagsgivare måste vilja finansiera projekten. Även om det finns medel inom forskarutbildningen till doktoranders forskning och vissa möjligheter för anställda inom universitet och högskolor att forska inom ramen för sin anställning är beroendet av externa medel stort och konkurrensen om medlen från forskningsråd, stiftelser och, i vissa fall, myndigheter är hård. Forskningsprojekt kan sägas vara forskarinitierade, även om finansiärerna ibland utlyser medel till "prioriterade områden" eller "särskilda inriktningar".

Den forskning som bedrivs inom eller på direkt uppdrag av myndigheter, som t.ex. Statens institutionsstyrelse (SiS), gäller ofta den egna verksamheten, vilket kan medföra komplikationer. Det framgår av den utvärdering som Ragnar Hauge och Tine Ege-lund (2004) hade uppdrag att göra av SiS-finansierad forskning. När forskningen finansieras av samma myndighet, som styr den

verksamhet som beforskas, kan det hindra ett kritiskt analytiskt perspektiv. Ett exempel på detta är att det tvång som används vid placeringar vid SiS-institutioner tas för givet istället för att ingå som en del av analysen. Möjligen finns det en motsättning mellan önskan om att å ena sidan få fram resultat som är användbara inom SiS ramar och å andra sidan kritisk analys av förutsättningarna för SiS verksamhet. SiS har en egen forskningsrapport-serie, som ingår i vårt urval, vilket inte hindrar att forskning finansierad av SiS också återfinns i vetenskapliga artiklar.

IMS (Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete) vars föregångare var CUS (Centrum för utvärdering av socialt arbete), är ett forskningsinstitut som kan placeras i mellanrummet mellan myndigheter och forskare. Forskningsinstitutet är förlagt till Socialstyrelsen men anställda forskare har stort inflytande och skriver under eget namn. IMS skall både stödja och själva genomföra studier av utfall och effekter av socialt arbete. En viktig uppgift är också att producera kunskapsöversikter (se ovan).

Generellt framstår den myndighetsinitierade forskningen som mer empirisk och mindre teoretisk än "forskarinitierade" studier. Ett sådant exempel är forskning som bedrivs vid EPC (Epidemiologiskt centrum) vid Socialstyrelsen. Här utnyttjar man stora register för att studera sociala problem och riskfaktorer bland olika grupper i befolkningen. På senare tid har man ägnat särskilt intresse åt barn som berörs av socialtjänsten och social barnavård, vilket bl.a. framgår i Social Rapport (2006). Rapporten, som är ett regeringsuppdrag, har det uttalade målet att vara ett underlag för välfärdspolitiken och särskilt belysa missgynnade grupper i samhället. Brister i välfärdssamhället blir med andra ord en viktig fråga. Målgruppen är i första hand politiker, dvs. de som utifrån rapportens innehåll skulle kunna påverka de förhållanden som belyses.

Fortsättningsvis uppehåller vi oss vid vårt urval av barnavårdsforskning, publicerad 2006 – första kvartalet 2007.

Utsatta levnadsvillkor och/eller utsatta barn

Begreppet "utsatta barn" associeras vanligen till barn som far illa eller riskerar fara illa på ett sätt som socialtjänsten borde bekymra sig om, d.v.s. någon form av social utsatthet. Vi går därför inte ➤

Gunvor Andersson
Professor, Socialhögskolan,
Lunds universitet

Marie Sallnäs
Docent, Institutionen för
socialt arbete/Socialhögskolan,
Stockholms universitet

in på forskning, som i huvudsak handlar om andra former av utsatthet (t.ex. på grund av sjukdom, psykiatriska problem eller funktionshinder). Som framgår av senare avsnitt kan barn benämnas "utsatta" om de får barnavårdsinsatser av typ kontaktperson/kontaktfamilj, familjehemsvård, institutionsvård. I detta avsnitt är det utsattheten och inte insatsen som är i fokus.

I Social Rapport (2006) konstateras att de flesta barn i Sverige har det bra, men att det finns grupper som i jämförelse med andra riskerar att få en mer ogynnsam utveckling i livet. Ekonomiskt bistånd till barnfamiljer kan t.ex. ses som en riskmarkör, när det gäller barns utveckling. Långvarigt ekonomiskt bistånd från socialtjänsten tycks vara en indikator på social problematik, som går utöver den ekonomiska situationen. När det gäller t.ex. barn som växer upp med en psykiskt sjuk förälder är det kopplingen ekonomiskt bistånd och psykisk sjukdom, som pekar mot förhöjd risk för negativ utveckling för barnen. I rapporten (s. 273) finns också en uträkning om den statistiska risken för barn att placeras i social dygnsvård. Det framgår t.ex. att förskolebarn (0-6 år) med en ensamstående, lågutbildad mamma utan förvärvsarbete, som lever helt eller delvis på ekonomiskt bistånd under flera år, har statistiskt sett en risk på sju att placeras i familjehem eller på institution någon gång under förskoleåren. Motsvarande relativa risk för barn med två föräldrar och en mor med högskoleutbildning och arbete är mindre än en på tvåtusen.

Denna jämförelse av relativ risk för placering utanför hemmet fördjupas i en artikel (Franzén m.fl., 2007), som bygger på samma kohortstudier av svenska barn 0-18 år. I de valda kohorterna är andelen barn som placerats i dygnsvård (första gången): 0,9 procent av 0-6 åringarna, 0,6 procent av 7-12-åringarna och 1,4 procent av 13-18-åringarna. Överrepresentationen av barn till ensamstående, lågutbildad mamma, utan arbete och med beroende av ekonomiskt bistånd samt med psykosociala riskmarkörer av olika slag är störst för yngre barn. Den sociala gradienten är inte lika starkt för tonåringar som kommer i vård. Detta hänger eventuellt samman med att det ofta är beteendeproblem med i bilden vid tonårsplaceringar, problem som inte är förknippade med lika stark social selektion som bristande omsorg om yngre barn. Det framgår också att om man tar hänsyn till socioekonomiska faktorer är barn med utlandsfödda mödrar inte överrepresenterade i social dygnsvård (se även Social rapport 2006). Deras relativt sett höga förekomst i dygnsvård beror med andra ord inte på etnicitet utan på fattigdom, som är en genomgående riskmarkör. (Eftersom register inte är lika tillförlitliga beträffande fäder och utlandsfödda barn, bygger uträkningarna på utlandsfödda mödrar och barn födda i Sverige.)

Gunilla Sydsjö (2007) har följt upp barn som föddes av mödrar, som redan under graviditeten identifierades som "risk-mödrar" på grund av psykosociala problem (fem procent av en kohort). Dessa barn har jämförts med en kontrollgrupp. Under uppföljningstiden hade barnen i undersökningsgruppen signifikant fler negativa resultat än kontrollgruppen. Vid 16 års ålder har flera av dem haft kontakt med social barnavård. Författarens

uppmaning är att samhället måste vara medvetet om behovet av tidiga interventioner för mödrar och barn i psykosociala riskmiljöer.

Sundell m.fl. (2007) har med hjälp av aktdata undersökt hur vanligt det var bland barn, födda 1968 – 1975 och med uppväxt i Stockholm, att komma i kontakt med socialtjänsten. Forskarna fann att tolv procent blev utredda någon gång under uppväxten och att sju procent fick någon barnavårdsinsats. Om siffrorna extrapoleras till att gälla barn, som också flyttat in och ut ur staden, stiger de till nitton respektive tio procent. Författarna bedömer de svenska siffrorna som höga men konstaterar att de är i nivå med vad som rapporterats från andra länder, t.ex. Norge och USA.

Barn med erfarenheter av dygnsvård är utsatta på många sätt, vilket vi återkommer till. Här vill vi bara nämna risken att bli föräldralös tidigare än andra barn och unga. Eva Franzén och Bo Vinnerljung (2006) finner i en kohortstudie av alla barn födda 1972-1977 t.ex. att av de 25-åringar som varit i samhällsvård någon gång i barndomen (0-18 år) har 24,9 procent minst en död förälder. Motsvarande gäller för bara 7,2 procent av 25-åringar i befolkningen i stort.

Barn i hemlösa barnfamiljer har utsatta levnadsvillkor, som inte alltid uppmärksammas av den sociala barnavården. Det framgår i en bok av Gunvor Andersson och Hans Swärd (2007). Socialpolitik, bostadsmarknad och annat på makronivå har implikationer på lokal nivå, där hemlösa barnfamiljer framför allt är ett storstadsproblem. En kartläggning av vilka familjer som drabbas visar att det genomgående är föräldrar eller ensamstående mödrar, som är födda i utomnordiska länder, utan arbete och beroende av ekonomiskt bistånd. När det finns barn i familjen finns tak över huvudet, men i tillfälliga boenden av olika slag. De intervjuade barnen lyfter framför allt fram trångboddheten, att de skäms för sitt boende, inte berättar för andra var de bor, inte tar hem kamrater, har svårt klara skolan, känner sig utanför och uttrycker viss bitterhet mot det svenska samhället.

Med rubriken utsatta levnadsvillkor och/eller utsatta barn vill vi markera att det inte alls behöver vara så att barn i fattiga familjer eller barn som på andra sätt har utsatta levnadsvillkor nödvändigtvis är utsatta eller far illa som individer. I den mån barn är individuellt utsatta är det emellertid inte alltid som de fångas upp av barnavårdssystemet eller får någon fortsatt hjälp. Så kan det t.ex. vara för barn som upplever våld. I en bok med detta tema (Eriksson, 2007) framhålls att våld i heterosexuella parrelationer vanligen handlar om mäns våld mot kvinnor. Eftersom det språkbruket döljer att det finns barn, som upplever våld i nära relationer, föreslås begreppet "fäders våld mot mödrar" som lämpligare i många fall (s. 8). I det alltmer etablerade begreppet "barn som vittne till våld" pekas visserligen barnets position ut, men Maria Eriksson m.fl. (2007) menar att det kan leda tankarna till att "vittnet" är en utanförstående betraktare. Barn är emellertid i dessa sammanhang mer eller mindre indragna i våldet. Författarna visar att forskningen har olika bilder av

våldets konsekvenser för barn, vilket beror på olika forskningsperspektiv men också på att barn är olika, tolkar våldet olika och befinner sig i olika kontextuella omständigheter. De betonar vikten av att hjälpa barn att få sina upplevelser bekräftade, giltiggjorda, samt vikten av att bemöta barn som aktiva subjekt, som kan vara informanter om sin egen situation och upplevelse. Detta är bl.a. utgångspunkten för den studie som Åsa Källström Cater (2007) presenterar i ett av bokens kapitel.

Den sociala barnavårdens/socialtjänstens hantering av fysisk misshandel av barn är i fokus i en aktstudie, som söker svar på frågan i vad mån fysiskt misshandlade barn har barnavårdsinsatser fyra år efter det att det har rapporterats till polisen att de blivit fysiskt misshandlade (Lindell & Svedin, 2006). Det visar sig att de flesta (74 procent) av de fysiskt misshandlade barnen hade pågående kontakter med socialtjänsten efter fyra år eller hade återkommit som barnavårdsärenden. Det visade sig också att nästan alla (96 procent) hade haft barnavårdsinsatser före tidpunkten för polisanmälan om misshandel.

Tidigare forskning har visat att sexuella övergrepp i barndomen ökar risken för negativ utveckling, psykiska problem och psykosomatiska symtom, i synnerhet om övergreppen har varit svåra eller upprepade eller i kombination med andra svåra livshändelser. Detta är bakgrunden till ett projekt som bygger på intervjuer med kvinnor, som varit med om sexuella övergrepp före 18-årsdagen (Jonzon & Lindblad, 2006). Kvinnorna hade svarat på annons om medverkan i projektet. Det visar sig att även efter svåra sexuella övergrepp kan kvinnor klara sig bra, förutsatt att de har tillgång till socialt stöd – vilket tycks vara en skyddande faktor som är ännu viktigare för hälsan än antalet riskfaktorer. En fråga som författarna inte tar ställning till är om god självkänsla är en förutsättning för eller ett resultat av resiliens/återhämningsförmåga.

En annan grupp utsatta barn eller unga med sårbar övergång från barndom till vuxenliv är flickor, som tidigt rymmer hemifrån eller blir utkastade. Yvonne Sjöblom (2006) har tagit del av unga kvinnors berättelser i övergången (transition) till vuxenlivet. I den aktuella artikeln fördjupar hon sig särskilt i en kvinnas berättelse eller narrativ och särskilt vid två teman: den unga kvinnans uppbrott från hemmet och erfarenheter av det sociala välfärdssystemet. Uppbrottet från hemmet var en vändpunkt, en överlevnadsstrategi, bort från en potentiellt farlig relation till modern och en destruktiv hemmiljö. Socialtjänsten bistod med ekonomiskt bistånd men annat stöd dröjde, vilket försvårade flickans situation på flera sätt. Författaren menar att det dominerande familjeperspektivet kanske gör att social barnavård har svårt att hitta sätt att ge fullt stöd till unga människor, som har övergivits av sina föräldrar eller har föräldrar som inte kan erbjuda dem ett lämpligt hem.

Ett annat sätt att närma sig utsatthet är att studera pressens bild. Gunvor Andersson och Tommy Lundström (2006) har granskat hur pressen framställer tonåringar som offer. Detta mot bakgrund av att det är vanligare att uppmärksamma yngre barn som offer och tonåringar som förövare. Artikeln bygger på

urklipp från Aftonbladet och Dagens Nyheter och nästan hälften av urklippen handlade om tonåringar som offer för dödligt våld, medan de övriga var fördelade på misshandel, sexuella övergrepp, mobbning i skolan och utsatthet för myndigheter. Författarnas intryck är att tidningarna snarast försöker undvika att skapa moralisk panik. Hot mot tonåringar kommer främst från jämnåriga. Tonåringarnas egen röst i pressen är vanligast i frågan om mobbning i skolan.

Sammanfattningsvis får vi genom stora registerstudier en bild av omfattningen av utsatta levnadsvillkor för barn, både i relation till befolkningen i stort och i jämförelser mellan grupper. Där har skett ett viktigt kunskapstillskott på senare tid. Utsatta levnadsförhållanden ökar risken att fara illa, vilket bör tas på stort allvar, samtidigt som man måste komma ihåg att risk på gruppnivå inte nödvändigt innebär att barn far illa på individnivå. Hur vardagslivet ter sig för barn i utsatta positioner och hur de hanterar sin utsatthet skymtar men är mindre belagt i forskningen, något som gäller generellt och inte bara i vårt tidsbegränsade urval.

Social barnavård som system, organisation och i relation till omvärlden

Socialtjänsten som organisation har över tid ägnats ett påtagligt forskningsintresse. Dess interna organisatoriska förhållanden har studerats, liksom hur den typ av organisation som socialtjänsten utgör förhåller sig till förväntningarna i det omgivande samhället. Nyinstitutionell organisationsteori har varit en vanligt förekommande teoretisk ram.

Enligt Åke Bergmark och Tommy Lundström (2007 b) kan den sociala barnavården beskrivas som ett personalslukande och expansivt fält; det är den personalmässigt största delen av individ- och familjeomsorgen och antalet anställda har ökat över tid, liksom kostnaderna. Det är också ett område med en tydlig tendens mot ökad specialisering. Idag är det helt dominerande organisationsmönstret att den sociala barnavården utförs inom särskilda enheter. Den helhetssyn som lagstiftningen talar om är i praktiken avskaffad och man kan tala om en återgång till den gamla funktionsprincipen. Författarna ser specialiseringstenden som en klassisk strategi för professionalisering, som ett sätt att formera och monopolisera expertisområden. För klienterna har specialiseringen sannolikt inneburit att det blivit svårare att överblicka systemet och dess sorteringsprocedur. Kanske innebär specialiseringen också att de socialarbetare klienterna möter blir kunnigare inom sitt område. För denna diskussion saknas dock forskningsunderlag, menar Lundström och Bergmark. Generellt är effekter och konsekvenser av specialiseringen dåligt belysta i forskningen.

Svensk socialtjänst kan placeras i ett mellanskikt i förhållande till andra länder, när det gäller i vilken omfattning anmälningar

kommer in till socialtjänsten, konstaterar Stefan Wiklund (2006 a) i sin avhandling. Utifrån intervjuer med företrädare för svenska kommuner kan han konstatera att huvudparten av anmälningarna kommer från professionella och rör ungdomars kriminella beteende eller skolrelaterade problem (Wiklund, 2006 b). Socialtjänstens samverkan med andra myndigheter tycks inte leda till fler anmälningar, snarare finns en svag tendens till motsatsen (Wiklund, 2006 c). Strukturella förhållanden i kommunerna har liten betydelse för antalet anmälningar men spelar större roll för antalet placeringar av ungdomar (Wiklund, 2006 d). En slutsats som författaren drar är att tröskeln för att komma i kontakt med svensk barnavård är relativt sett låg. Det finns dock stora kommunala variationer båda i fråga om inflödet i systemet, i vilken mån olika insatser används samt hur de organisatoriska förhållandena ser ut (se också Wiklund, 2006 b, c.).

Socialtjänstens arbete på diskursiv nivå undersöks av Helena Johansson (2006) i en avhandling om föreställningen att många pojkar med ensamma mödrar lider brist på manliga förebilder. Dekonstruktionen av idén om brist på manliga förebilder gör hon med hjälp av tre delstudier: Intervjuer med personal i sociala verksamheter, som arbetar med unga pojkar; enkätundersökning riktad till socialarbetare som utreder och placerar pojkar i detta slag av verksamheter; genomgång av texter i tidskriften Socio-

nomen. Slutsatsen är att idén om brist på manliga förebilder i hög grad lever i socialt arbete och att den har blivit ett vanligt och lättvindligt sätt att förklara sociala problem. Bakom idén ligger ett skuldbeläggande av ensamma mödrar för otillräcklighet och en marginalisering av fäder.

Ett liknande tema tas upp i en artikel av Gunilla Petersson (2006). Författaren visar på skillnader i socialtjänstens bedömningar av mödrar och fäder i barnavårdsutredningar, som leder till placering av barn utanför hemmet. Vid genomgång av utredningar i en kommun finner hon en påtaglig asymmetri, som innebär att omsorg om barnen kopplas till moderskap, medan fäderna får en marginell position. Författaren menar att bakgrunden till detta är det sociala arbetets kunskapsbas i psykodynamisk teori, som starkt betonar moderskap, och i den funktion utredningar har att motivera ett omhändertagande samt i mödrars och fäders eget agerande som föräldrar. Det finns *ett* familjebegrepp som bygger på politiska ideal om att föräldrar är jämställda och tar gemensamt ansvar för barnen och ett annat som bygger på stereotypa bilder av den otillräckliga modern och den frånvarande fadern.

Maria Hjortsjö (2006) undersöker i sin avhandling samarbete mellan personal i familjecentraler. Vid dessa centraler skall personer med olika organisationstillhörighet arbeta i en samlokali-

Alfa & Omega Vision Integration AB

Vi har tre års erfarenhet av praktiskt arbete där ledorden är integration mellan ursprungs- och den svenska kulturen. Med de erfarenheterna tar vi ytterligare ett steg i vår vision och verksamhetsidé och kan nu erbjuda socialtjänsten, andra myndigheter och privata vårdgivare:

Skyddat boende för invandrarflickor

- Skydd
- Hotbildsanalys
- Terapeutiska och pedagogiska insatser
- Nätverkskarta
- Familjearbete

HVB-hem för invandrapojkar

- Dysfunktionella familjesystem, våld
- Beteendestörningar
- Kulturkrock, identitetsförvirring, och svag jag-känsla
- Begynnande missbruk eller kriminalitet

Förebyggande familjearbete hemma hos familjen

- Kartläggning
- Förslag på insatser
- Behandlingsarbete
- Utvärdering /uppföljning

VI HAR BYTT NAMN!
OCH HAR NU TVÅ NYA VERKSAMHETSOMRÅDEN ATT ERBJUDA!

NYHET!

I VÄNTAN PÅ TILLSTÅND!

Inom verksamheten har vi adekvat utbildning, kulturkompetens samt erfarenheter från det patriarkala samhällssystemet.

För mer information kontakta oss!

Utbildning, handledning och familjearbete 0734-44 89 04 • Skyddat boende 0709-16 48 09

serad verksamhet som riktar sig till barnfamiljer. I den fallstudie författaren genomför kommer personalen från socialtjänsten (utredningsgrupp och familjegrupp), mödravården, barnavårdscentralen och öppna förskola. Författaren menar att påverkan från de respektive moderorganisationerna är stark och att ju närmare de olika personalkategorierna kommer andra med annan organisatorisk tillhörighet, desto viktigare blir det att understryka olikhet och särart.

Två aktuella studier berör den sociala barnavården i relation till rättssystemet. Maritha Jacobssons (2006) avhandling undersöker spänningen mellan rättslig och terapeutisk logik vid muntliga förhandlingar i LVU-mål. Hon konstaterar att den terapeutiska kulturen är stark vid domstolsförhandlingar och att aktörerna inte intar de roller som man kan förvänta sig utifrån den rättsliga logiken (se också Jacobsson 2007; Hollander m.fl. 2007). Lupita Svensson (2006) diskuterar gränsområdet mellan juridik och behandling/socialt arbete i sin avhandling om myndigheters agerande i samband med att unga lagöverträdare frihetsberövas, d.v.s. häktas eller omhändertas av socialtjänsten. En kraftig ökning av akuta frihetsberövanden har skett mellan åren 1998 och 2003. Den övergripande slutsatsen är att icke-juridiska aspekter och ungdomarnas etnicitet har betydelse för myndigheternas handlande.

Ann-Christin Cederborg och Michael Lamb (2006) kan på basis av en dokumentstudie konstatera att rättssystemet inte har bra sätt att förhöra barn med utvecklingsstörning om sexuella övergrepp. Dels uppmärksammades det inte alltid att barnen var utvecklingsstörda, dels anpassades inte förhörsmetoderna och tolkningen av svaren till det faktum att barnens utveckling inte var i enlighet med vad som normalt förväntas av deras kromologiska ålder. Författarna betonar att det är viktigt att rättssystemet får insikt i handikappade barns förmågor och begränsningar genom bedömningar av kompetenta psykologer och läkare, i synnerhet som barn med handikapp av olika slag är mer sårbara för alla former av misshandel och övergrepp än andra barn.

Johan Glads (2006) artikel om hur socialarbetare i fem länder skulle samarbeta utifrån svar på en vinjett om en fyraåring som far illa i hemmet, är den enda text vi hittat med ett tydligt komparativt perspektiv. Studien visar att i ett allvarligt barnavårdsärende, som det som beskrivs i vinjetten, är det vanligt att samarbeta med andra. Ju allvarliga fall desto mer samarbete. Det fanns dock skillnader mellan socialarbetare i de olika länderna, som författaren bl.a. hänför till olikheter i organiseringen av den sociala barnavården samt till skillnader i lagstiftning.

Lars Norlanders (2006) avhandling behandlar socialarbetares kunskapsanvändning vid utredningar, däribland barnavårdsutredningar. Utifrån studier av tre socialtjänstförvaltningar undersöker han socialarbetarnas motiv för beslut i utredningsprocessen. Socialarbetarnas användning av kunskap framstår som situationell och som en i stor utsträckning dold process. En viktig utgångspunkt är klientens egen beskrivning av sin situation, som socialarbetarna söker finna förklaringar till.

Med social barnavård som empiriskt exempel diskuterar Leila

Billquist och Lisbeth Johnsson (2007) i vilken utsträckning sociala akter kan användas, när man som forskare vill följa upp och utvärdera det sociala arbetet. Vid den enhet de studerade fanns stora brister i dokumentationen, både sett som forskningsmaterial och som beslutsunderlag i organisationen. Författarna är inte övertygade om att system för systematisk dokumentation som t.ex. BBIC (Barns Behov I Centrum) löser problemen. Dokumentationssystem av detta slag är, menar de, omgärdade av både implementerings- och tolkningsproblem.

Det har under vår undersökningsperiod blivit tydligt att social barnavård ur ett organisations- och professionsperspektiv kan ses som en specialiserad del av socialtjänsten, men med stora lokala variationer i utformandet. Idén om en nationell barnavård kan diskuteras, inte minst ur ett resursperspektiv. Vad detta innebär saknas det dock forskning om, i vårt urval såväl som i tidigare forskning. Fortsatta studier av lokal variation och dess effekter framstår som välmotiverade. Under vår undersökningsperiod har det skuldbeläggande av mödrar, som på olika sätt finns nedlagt i den sociala barnavården, beskrivits. De föreställningar om kön, föräldraskap och familj, som är kopplat till detta, har berörts i tidigare forskning men har nu fått en fördjupad belysning. Också den grundläggande spänning, som ligger i barnavårdens gränssnitt till det rättsliga systemet, har exemplifierats och problematiserats. Allmänt är det maktperspektiv, som varit påtagligt i tidigare forskning om socialtjänsten som organisation och system, inte lika framträdande under vår undersökningsperiod, snarare har blicken riktats mot resurser i vid mening och deras fördelning.

Insatsen kontaktperson/kontaktfamilj

Kontaktperson/kontaktfamilj är den vanligaste lagligt reglerade insatsen för barn och unga enligt Socialtjänstlagen. Den benämns som *en* insats, en frivillig insats, en stödsinsats, som kan användas på ett flexibelt sätt allt efter behov. Det kan t.ex. innebära att yngre barn har en kontaktfamilj, som de kan vistas hos något veckoslut i månaden, eller att tonåringar har en kontaktperson, som de gör olika aktiviteter tillsammans med någon gång i veckan. Det är en typ av insats, som inte omfattats av särskilt mycket forskning.

Margareta Regnér (2006 a) har skrivit en avhandling utifrån ett forskningsprojekt, som omfattar intervjuer med såväl klientfamiljer som kontaktfamiljer och socialsekreterare och belyser insatsen kontaktfamilj ur olika perspektiv. Det blir tydligt att insatsen kontaktfamilj utgår från familjen som modell i socialt arbete. Den bygger på en tilltro till den läkande kraften i "vanliga" relationer och att det är berikande för barn, som har en ensamstående mamma och en frånvarande pappa, att få tillgång till en "normal" familj. Föreställningen om "det goda föräldraskapet" är central vid bedömningen av klientfamiljens behov av

hjälp och vid bedömningen av den familj, som ska ge hjälpen, d.v.s. kontaktfamiljen. Den har också betydelse för de effekter man från socialtjänstens sida vill uppnå med insatsen kontaktfamilj, menar författaren. Det visar sig att ur föräldrars synpunkt har förväntningarna vanligen infriats, insatsen har gett dem avlastning. Få föräldrar har nära kontakt med kontaktfamiljen och menar inte att de har påverkats i sin föräldraroll. Socialsekreterare däremot menar att föräldrar påverkats i sin föräldraroll, vilket också var syftet med insatsen. Varken föräldrar eller socialsekreterare har så mycket att säga om vad insatsen betytt för barnen. Kontaktfamiljer ger många positiva omdömen, det känns bra för dem att ha gjort en insats, berikande erfarenheter, nya insikter, betydelsefullt för de egna barnen (se även Regner, 2006 b; Regner & Johnsson, 2006).

Ett annat sätt att använda den flexibla insatsen är att tillsätta en kontaktperson i umgängestvister. Det kan då ske enligt dom i tingsrätten, varefter det blir socialtjänstens uppgift att tillsätta en kontaktperson och följa upp insatsen. Gunvor Andersson och Maria Bangura Arvidsson (2006 a, b) har undersökt denna användning av insatsen kontaktperson och i en första delstudie intervjuat socialsekreterare inom familjerätten. Det framkommer bl.a. att de har blandade erfarenheter av insatsen. Det är inte alltid ett välfungerande samarbete mellan tingsrätt och socialtjänst och det kan vara svårt att genomföra "orealistiska" domar, som anger för långa tidsperioder eller för täta umgängen. Från socialtjänstens sida är man inte alltid övertygad om att arrangemanget tillgodoser barnens intressen utan lika väl pappors rätt till sina barn – i den händelse det finns en orolig eller motsträvig mamma.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att vad som sker i den så kallade "öppenvården" för att bistå och hålla ihop familjer, finns det betydligt mindre forskning om än om placering av barn utanför hemmet. Det gäller generellt och inte bara under den tid som vi valt att studera. Insatsen kontaktperson/kontaktfamilj är dock en sådan insats, som definieras som en stöd- och hjälpinsats. Det är därför ett tillskott att det under vår undersökningsperiod tillkommit forskning inte bara om den vanliga barnavårdsinsatsen kontaktfamilj för yngre barn utan också om kontaktperson som stöd för barn i umgängestvister mellan föräldrar. Dock har (ännu) inte barn kommit till tals.

Fosterbarn, fosterfamilj och familjehemsvård

Familjehemsvård är den vanligaste formen av vård för barn som placeras utanför hemmet. Om man ser tillbaka några decennier finns det förhållandevis mycket svensk forskning om fosterbarn och familjehemsvård, vilket också framgår av tidigare nämnda översikter av Lundberg (2005) och Cederblad (2005). I vårt tidsmässigt begränsade urval ser det förhållandevis "magert" ut, även om det finns några nya infallsvinklar.

I en avhandling i ekonomisk historia (Sköld, 2006) diskuteras förra sekelskiftets fosterhemsvård utifrån frågan om den kan beskrivas som en marknad eller som ett uttryck för människokärlek. Vid denna tid bodde många barn i realiteten redan i fosterhem, när myndigheterna kom in i bilden. Det fanns ett ganska omfattande informellt system där familjer (läs kvinnor) hjälpte till att ta hand om andras barn, men det fanns också placeringar som gjordes på en i princip vinstmaximerande marknad. Det fanns – främst på landsbygden – en fosterbarnsmarknad/industri, vilket inte uteslöt att barn kunde möta omtanke och kärlek. Fosterbarn sågs som arbetskraft men kunde också ha ett känslomässigt och socialt värde. Författaren ifrågasätter den ofta hävdade tesen att det var ogifta mödrars barn som i störst utsträckning placerades i fosterhem. Hon menar att föräldrars dödlighet, ohälsa och fattigdom spelade större roll än civilstånd. Bristen på barnomsorg för ensamstående mödrar var också ett viktigt skäl till att barn kom i fosterhem, även om barnen var födda inom äktenskapet.

I den lagstiftning som omgärdar dagens familjehemsvård finns krav på att barn skall ses som subjekt och aktörer och att de gradvis skall få ökade möjligheter att uttrycka sin åsikt i frågor som rör dem. Det är utgångspunkten för Titti Mattssons (2006) studie av familjehemsplacerade barns rättsliga ställning och kontakter med myndigheter. Hon finner att familjehemsplacerade barn har ett ganska svagt rättsskydd. Särskilt gäller det barn som är "frivilligt" placerade, eftersom en sådan placering inte föregås av en rättslig process, där barnet är en part.

När barn ska placeras i familjehem, är det socialtjänstens uppgift att överväga om de kan placeras hos anhörig eller annan närstående. Syftet med Sofia Linderots (2006) licentiatuppsats var att undersöka hur denna bestämmelse avspeglas i handläggningen av barnavårdsärenden. Hon finner bl.a. att statistiken är oklar, eftersom begreppet släktinghem ibland inkluderar andra när-

www.vardportalen.se

Sveriges största sökmotor inom vården

stående än släktingar. Intervjuade socialsekreterare beskriver en övervägande positiv attityd till släktingplaceringar, vilket dock inte betyder att de alltid övervägs.

Under den tidsperiod, som vi valt, finns inga publikationer som utgår från fosterbarns eget perspektiv. Däremot finns det publikationer från ett projekt om fosterföräldrars biologiska barn och deras syn på hur det är att växa upp med fosterbarn i familjen. Ingrid Höjer och Monica Nordenfors (2006) har skrivit en bok tillsammans och Monica Nordenfors (2006) har skrivit en avhandling i ämnet. Barn med erfarenhet av fosterbarn i sitt hem har besvarat en enkät och deltagit i fokusgrupper. De har tidigare knappast uppmärksammats, vare sig i forskning eller socialt arbete i praktiken, trots att även deras situation och vardagsliv påverkas. Det framgår tydligt att de är aktiva parter i familjehemsuppdraget, både som fostersyskon och som medhjälpare till sin mamma, t.ex. genom att inte kräva egen tid och uppmärksamhet (se även Höjer, 2006.)

Fosterföräldrar som medverkat i det strukturerade och målorienterade behandlingsprogrammet MTFC (Multidimensional Treatment Foster Care) har intervjuats av Pia Kyhle Westermarck m.fl. (2007) och besvarat frågeformulär om sin inställning. De flesta har en positiv inställning till det manualbaserade arbetet och skattar högt sin relation till programledaren, som är sam-

ordnare av behandlingsteamet runt fosterbarnet och anträffbar 24 timmar om dygnet. De flesta ser sig som professionella och håller en professionell distans till fosterbarnet (tonåring med problem), men inte alla accepterar sin roll inom programmet utan känner sig kontrollerade i en hierarkisk struktur. Det fanns också fosterföräldrar som såg sin roll som fosterföräldrar som ett sätt att leva och som inte tyckte att deras vardagsliv påverkades så mycket av programmet. De hade också en emotionell relation till fosterbarnet och lät ibland känslorna styra.

Det finns en del registerstudier, som vi placerat i avsnittet om utfall av dygnsvård, därför att både familjehem- och institutionsvård ingår, även om enskilda tabeller har något att säga om utfall av familjehemsvård. Vi skulle dock vilja beteckna tidsperioden 2006 - första kvartalet 2007 som en period av förhållandevis begränsad produktivitet, när det gäller forskning om familjehemsvård. I synnerhet kan vi sakna att inga barn med erfarenhet av familjehemsvård skymtar. Däremot erbjuder vårt urval ett nytt inslag i den meningen att det har tillkommit forskning om hur det är för fosterföräldrars egna barn att växa upp med fostersyskon. Nytt är också att vi får veta något om fosterföräldrars inställning till manualbaserat arbete för att komma till rätta med problematiska fosterbarn, som är i tonåren. Om vi inkluderar ett antal registerstudier genom åren är det ingen överdrift att säga

Barn & Ungdomsgruppen byter namn till **Attendo Individ och Familj**

Sedan januari 2007 är vi, som tidigare hette **Barn & Ungdomsgruppen i Stockholm**, en del av Attendo under namnet Attendo Individ och Familj. Ägarbytet innebär inga förändringar i verksamheten utan vårt arbete fortsätter som tidigare med starkt fokus på stöd och hjälp till socialtjänsten.

Attendo Individ och Familj har över femton års erfarenhet att bistå kommunal socialtjänst med olika tjänster alltifrån familjerådgivning till jour- och familjehem och uthyrning av socionomer. Vi har nyligen utökat vår verksamhet till att också innefatta vård och behandling av missbrukare då **Resurs Rehabilitering** numera ingår i Attendo IOF.

Vår styrka är densamma som tidigare; snabbhet, flexibilitet och ett omfattande kontaktnät av erfarna och kompetenta personer som vi sätter ihop till fungerande team. Ring oss när du behöver extra insatser.

Ett samtal räcker, ring 08- 505 372 00
Dygnet runt!

www.attendo.se

att tonåringar i vård utanför hemmet väcker större forskningsintresse än yngre barn, vilket inte enbart torde bero på att de är antalsmässigt fler utan också på att de genom sitt beteende ställer till större oreda i samhället än yngre barn.

Forskning om vård på barn- och ungdomsinstitutioner

Socialtjänstens institutioner för barn och ungdomar var under lång tid lite belysta i forskningen. Under 1990-talet ökade emellertid forskningsintresset i takt med att denna del av barnvården expanderade parallellt med en kraftig privatisering. Under senare år kan man tala om ett framväxande forskningsfält kring frågor som berör institutionsvården organisering och innehåll och i någon mån också utfall. Liksom för familjehemsvården behandlar vi utfallsstudier för sig längre fram i texten.

I en antologi om socialt arbete i kritisk belysning diskuterar Marie Sallnäs (2006) institutioner utifrån tanken att de kan ses som riskmiljöer. Vid en institution etableras kontakt mellan barn- och ungdomsgruppen å den ena sidan och personalen å den andra, men också mellan det enskilda barnet och den övriga grupp barn som är placerade, samt skapas relationer inom personalgruppen. Komplexiteten i att befinna sig i dessa relationer eller att hantera dem som personal är stor. I utländsk forskning är riskperspektiv oftare använt än i svensk. Brittiska och amerikanska studier pekar på de faror som kan finnas i täta institutionsmiljöer, där barn och vuxna vistas många av dygnets timmar, t.ex. övergrepp från de andra barnen/ungdomarna, övergrepp från personalen och negativ grupp-påverkan. I Sverige är det svårt att se någon koppling mellan den forskning som finns om institutioner som riskmiljöer och hur myndigheter utövar (bristande) kontroll och tillsyn över institutionsmiljöer.

Flera aktuella studier behandlar aspekter av vården vid de statliga särskilda ungdomshemmen (§ 12-hem). I en forskningsrapport från SiS beskrivs startandet av en sådan institution (Bergström & Rudqvist, 2006). Svårigheterna med att få till stånd en fungerande verksamhet i den slutna miljön var stora. Ungdomarnas farlighet underströks ofta och frågan om säkerhet var prioriterad. Författarna till denna rapport tar inte ramarna för givna och frågar sig om förebilden för en verksamhet av detta slag måste vara det klassiska fängelset, d.v.s. den totala institutionen.

Carolina Överlien (2006) studerar hur personalen vid en institution diskursivt förhåller sig till sexualitet. Författaren menar att frågan om sexualitet genomsyrar vardagen och att den skapade sexuella identiteten hos flickorna fungerar som en organisatorisk princip för arbetet vid institutionen. Gudrun Elvhage (2006) och Martha Kesthely (2006, avhandling framlagd i pedagogik) intresserar sig bägge för familjearbetets möjligheter vid § 12-hemmen. Trots att forskning visar betydelsen av att involvera familjen i behandlingsarbete med ungdomar (se t.ex. tidigare

nämnda forskningsöversikter av Andreassen, 2003; Cederblad, 2005; Lundberg, 2005) är det långt ifrån självklart att detta görs vid § 12-hemmen. Elvhage studerar familjearbete som ett exempel på statliga satsningar på så kallade utvecklingsprojekt, medan Kesthely studerar familjearbetets villkor och förutsättningar i en mer lokal kontext. Elvhage drar slutsatsen att kortsiktiga projekt för att få igång familjearbete möter svårigheter. Projekt som organisationsform riskerar att främst fylla en retorisk och legitimerande funktion. Kesthely fann en påtaglig variation i förutsättningar för att genomföra familjearbete och yttre villkor, utanför behandlingspersonalens kontroll, kunde vara mycket betydelsefulla.

Bengt Andersson (2007) och Jan Johansson (2007; se också Johansson & Andersson, 2006) har i sina respektive avhandlingar i psykologi analyserat institutionsvård för barn och ungdomar. De utgår från gemensamma enkätdata och en fallstudie. De finner stor diversitet i institutionsvården. Det gäller både på individnivå och på vilket sätt och på vilka grunder behandlingsarbetet bedrivs. De olika typerna av institutioner och hur personalen ser på behandling kan enligt författarna både beskrivas och mätas, något som är viktigt vid eventuella utvärderingar.

I en artikel av Ninive von Greiff (2006) diskuteras kopplingen mellan specifika problem hos ungdomar och de insatser de får vid institutionsvård inom SiS. Mer specifikt analyseras hur ungdomars missbruk bedöms vid inskrivning på § 12-hem då de intervjuas med hjälp av instrumentet ADAD (Adolescent Drug Abuse Diagnosis). Bilden av ungdomarnas missbruk och hjälpbehov skiljer sig åt beroende på om man går till uppgifter om socialtjänstens placeringsorsak, till ungdomarnas självrapporterade uppgifter eller till intervjuarnas skattningar.

I en avhandling framlagd vid medicinsk fakultet (Elmund, 2007) visas på förhöjd risk för utlandsadopterade att från tio års ålder hamna i dygnsvård, särskilt i institutionsvård. Författaren drar slutsatsen att utlandsadopterade ungdomar bör ses som en riskgrupp för beteendeproblem som leder till placeringar, i jämförelse med icke-adopterade (se också Elmund m.fl., 2007.)

Studierna under detta tema ger några bilder av insidan på institutionernas arbete och den organisatoriska ram man arbetar inom. Också relationen mellan olika slags vård och placerade ungdomars typ av problem behandlas. Både personalröster och röster från ungdomar förekommer, men personalperspektivet är det dominerande. De flesta studierna under vår period berör § 12-hemmen och deras arbete (och är helt eller delvis finansierade av SiS). Att stort forskningsintresse riktas mot den särskilda form av tvångsvård som SiS bedriver är rimligt, men övrig institutionsvård berör långt fler barn och står för många fler vård dygn. Innehållet i institutionsvården har kallats "en svart låda" på grund av bristen på systematiska beskrivningar och analys och därmed också på en gemensam begreppsapparat. Också studier av berörda barns och föräldrars uppfattning om och upplevelser av vården har efterlysts. Här finns p.g.a. tidigare tomrum en stor framtida forskningsuppgift.

Frågan om evidens och utfall/uppföljning av dygnsvård och andra interventioner

Socialt arbete, inte minst den sociala barnavården, är ett fält där allt starkare krav ställs på professionen att arbeta evidens-/kunskapsbaserat. Kraven på att tillämpa evidensbaserade metoder eller att på annat sätt implementera forskningsresultat kommer från flera håll; från den politiska världen, från myndigheter och inifrån professionen själv. Allt oftare blir frågan: finns det forskning kring effekter och vad säger den i så fall?

Socialstyrelsen inrättade CUS och senare IMS för att föra in evidensbaserade metoder i socialt arbete. Ur professionens synpunkt innebär evidensbaserad att den ideala socialarbetaren ska förhålla sig till forskning om utfall/effekter, göra en professionell bedömning av den och implementera framgångsrika metoder i sitt dagliga arbete, med hänsynstagande till brukarens synpunkter. Detta är ingen enkel ekvation. Det är väl känt att det inte finns ett enkelriktat förhållande mellan forskningsresultat och dess tillämpning i det praktiska sociala arbetet eller i den politiska värld, som statliga utredningar arbetar mot.

Kraven på evidensbaserad och vad det betyder för forskning

och praktik har lett till en diskussion, som återfinns i flera texter under vår undersökningsperiod. Verner Denvall (2007) går i en översiktsartikel igenom det disparata kunskapsfält som utvärderingsforskning utgör. Han för en diskussion om hur kunskaper från utvärderingar används och understryker att utvärderingar inte är neutrala, de tar utgångspunkt i någons intresse. Martin Börjeson och Jan-Håkan Hansson (2006) diskuterar det s. k. användningsproblemet utifrån frågan om kumulativitet. Om kunskap skall kunna göra anspråk på att ligga till grund för beslut om hur det sociala arbetet skall bedrivas, måste den vara relevant i den meningen att den är kumulativ, d.v.s. bygger vidare på tidigare kunskap. I evidenssammanhang handlar det både om att designa studier som kan ge generaliserbar kunskap om metoders effekter och om att överblicka den tidigare forskning som gjorts inom olika områden.

Anders Bergmark och Tommy Lundström (2007 a) diskuterar vilka slutsatser om evidens man kan dra utifrån den forskning som idag finns tillgänglig. Ett exempel som används i denna diskussion är det amerikanska öppenvårdsprogrammet MST (Multisystemic Therapy), som var tänkt att bl.a. ersätta institutionsbehandling för ungdomar med beteendeproblem. Från amerikanskt håll lyftes MST fram som en evidensbaserad behandling, den hade i kontrollerade studier visat sig vara klart mer effektiv

Vi hjälper ungdomar att komma vidare i livet.

På Stöd och Resurs Unga Vuxna vänder vi oss till personer med diagnosen Asperger (enligt LSS), ADHD, DAMP eller Tourette (enligt SoL). Med utgångspunkt från våra ungdomars intressen, behov och önskemål arbetar personalen fram en individuell plan – helt skräddarsydd för varje individ. Personalen lägger stor vikt vid att förmedla ett sammanhang. Målet för våra klienter är att våga prova nya saker och gradvis öka sin självständighet.

VI ERBJUDER:

- Daglig verksamhet
- Individanpassade studier
- Stöd att närma sig sin diagnos
- Motivationshöjande samtal
- Praktikplats med individuell arbetsträning
- Föräldrasamtal
- Fritidsaktiviteter
- Egen lägenhet
- Hjälp med körkortstagning
- Struktur i vardagslivet

**Stöd & Resurs
Unga Vuxna**

Stöd & Resurs Unga Vuxna i Stockholm AB
Tulegatan 8 nb 172 78 Sundbyberg
Michel Hübinette: 070-977 16 22 Verksamhetsansvarig
Telefon (Fax): 08-645 83 50, info@stodochresurs.se

Stöd & Resurs Unga Vuxna innehar LSS-tillstånd. Vi finns utanför Stockholm i Sundbyberg och i Älvsjö.

www.stodochresurs.se

Torsdag	Fred
07:00	07:00
08:00	08:00
09:00	09:00
10:00	10:00
11:00	11:00
12:00	12:00
13:00	13:00
14:00	14:00
15:00	15:00
16:00	16:00
17:00	17:00
18:00	18:00

**STUDIEBESÖK
FOLKHÖGSKOLAN**

**ÖVNINGSKÖRNING
MED ANNA!**

*Sriks
födelsedag!!!*

än andra. Sedan publicerades en metaanalys av Julia Litell m fl (2005), som visade att när man i statistisk analys för samman de studier som gjorts, ger MST inte bättre resultat än andra alternativ (för vidare diskussion se Ogden & Almlund Hagen, 2006; Egelund, 2006). I Lars-Henry Gustles (2007) avhandling i psykologi om implementering och effekter av MST visar det sig att när MST implementeras i Sverige går det inte bättre för de ungdomar som fått MST än för dem som fått "vanliga" socialtjänstinsatser. En möjlig tolkning av resultaten är att jämförelserna mellan MST och "vanliga insatser" inom social barnavård, skiljer sig mellan länder. Om den "vanliga" barnavården generellt är bättre i Sverige än i USA kan detta vara en av förklaringarna till att MST inte ger bättre utslag eller större skillnad i vårt land. Gustle pekar på vikten av att göra "transportability"-studier innan beslut fattas om att använda importerade metoder och program (se även Gustle m fl 2007.)

Bergmark och Lundström (2006 b) tar "fallet MST" som ett exempel i en vidare diskussion om det evidensbaserade projektets möjligheter och begränsningar i socialt arbete. Kan evidensbaserad praktik (EBP) leverera det den lovar? Författarna pekar på den motsättning som ligger i att EBP å ena sidan strävar efter att nå säker kunskap om olika interventioners effekter, samtidigt som vetenskapen – som i grunden bör karakteriseras

av tvivel – hela tiden producerar nya studier, som ofta innebär att tidigare resultat inte längre är säkra. Vad betyder detta för socialarbetare? Skall de själva sätta sig in i forskningsläget med alla de svårigheter det rymmer eller skall de luta sig mot riktlinjer från forskare och centralbyråkrati? Författarna menar att det kunskapsunderlag som finns idag (med vissa undantag) knappast räcker vare sig för reflekterande praktiker eller för att etablera riktlinjer. Därtill kommer att man knappast kan avstå från att agera inom de områden av det sociala arbetet, där det idag inte finns forskningskunskap att bygga på.

En typ av forskning som på sätt och vis hör hemma i detta avsnitt är Socialstyrelsens (2003) nyligen avslutade treåriga satsning på nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. I Stockholm har ett fullskaleförsök genomförts i samarbete med kommuner kring innehåll i och utfall av det sociala arbetet. En del av detta försök berör den sociala barnavården, bl.a. utvärdering av en jourhemspool. I en summerande artikel konstaterar Åke Bergmark och Tommy Lundström (2007a) att en mycket liten del av den reguljära verksamheten har ett så tydligt metodinnehåll eller en så stor omfattning att det är möjligt att göra systematiska studier av effekter. Också i ett samarbete mellan Socialhögskolan, Lunds universitet, och socialtjänsten i Helsingborg genomfördes projekt inom ramen för Socialsty-

KBT i utveckling

Utbildningar i kognitiv beteendeterapi

ORIENTERINGSUTBILDNING I KBT

1 - 4 okt, Plats: Stockholm

MINDFULNESS BASED COGNITIVE THERAPY - MBCT

MARK WILLIAMS & FERRIS URBANOWSKI
7-dagars professionell retreat
1 - 8 dec, Bergby Gärd i Roslagen

MOTIVERANDE SAMTAL, MI

JEFF ALLISON
En av Europas mest erfarna utbildare och metodutvecklare i MI
14 - 15 jan 2008 - Fördjupning - för dig med praktisk erfarenhet av MI
17 - 18 jan 2008 - Introduktion - Grundläggande MI-utbildning
Plats: Den vackra Alfvénsalen i Uppsala

ÅNGEST

Behandling med Kognitiv beteendeterapi
NICK GREY & BLAKE STOBIE
Erfarna kliniker och forskare från Storbritannien
13 - 14 feb 2008, Plats: Den vackra Alfvénsalen i Uppsala

Vi ger även uppdragsutbildningar!

Utbildningar i Motiverande samtal, Orienteringsutbildning i KBT och andra kurser, kommer regelbundet att läggas ut på våra hemsidor.

Anita Olsson, a.olsson@telia.com tel: 018-12 99 04
Angeli Holmstedt, angeli.holmstedt@telia.com tel: 018-12 99 05

www.kbtiutveckling.se www.mindfulness-now.com

NYA SKRIFTER FRÅN STIFTELSEN Allmänna Barnhuset

Internetrelaterat sexuellt utnyttjande av barn och ungdomar

- Utmaningar för forskning, förebyggande arbete och behandling

Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Arbetsgruppen för samarbete omkring utsatta barn vid Östersjöstaternas råd, bjöd i maj 2006 in experter från hela världen till ett möte på Sättra Bruk. Experterna arbetar med barn och ungdomar som utsätts för Internetrelaterat sexuellt utnyttjande. Expertmötet hade ett barnperspektiv och fokuserade helt på de specifika följderna som övergreppet har för barnet och vad detta betyder för behandlingsstrategier, skyddande av barn och preventiva program. Rapporten är en dokumentation av expertmötet med syfte att ge alla som arbetar med barn i olika åldrar en möjlighet att ta del av angelägna frågor som rör stöd till barn som är utsatta eller riskerar att utsättas för Internetrelaterade övergrepp. Skriften kostar 60 kr

Barn i kläm

- Hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge

Denna skrift är en rapport från ett forskningsprojekt som beviljats medel av Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Rapporten handlar om vad som händer när mamma och pappa går skilda vägar och inte kan komma överens om vad som är "barnets bästa" och vad som händer när rättsväsendet får svara för uttolkning och verkställighet. I studien kommer olika aktörer till tals som domare, handläggare inom socialtjänsten, familjerättssekreterare, medlare, nämndemän och föräldrar. Resultaten är inte enkla och entydiga, utan visar på de komplikationer som uppstår när normativa utsagor om "barnets bästa" möter de berörda barnens verklighet. Studien är rik på exempel som leder till eftertanke om hur samhällets ansvar för utsatta barn ska utformas. Den är ett exempel på "grävande forskning" som förmedlar ny kunskap som vi måste ta till oss och handla utifrån. Skriften kostar 95 kr

Skrifterna kan beställas via hemsidan www.barnhuset.com eller tfn 08-670 60 78 eller fax 08-611 38 41, porto tillkommer

relsens satsning. (Tops & Sunesson, 2006). Två delprojekt handlade om social barnavård. De genomfördes av Bodil Rasmusson (2006 a, b) och ägnades åt att undersöka innebörder i begreppet barnperspektiv samt barns och föräldrars delaktighet. Författaren betonar vikten av dialog mellan forskare och praktiker, vilket bl.a. gett insyn i de processer som bestämmer barnavårdsutredningars utformning.

Även om kontrollerade effektstudier är ovanliga har uppföljningsstudier av barn i dygnsvård rapporterats under vår undersökningsperiod, liksom interventionsstudier. Flera uppföljningsstudier har gjorts vid EPC/Socialstyrelsen med hjälp av register (se t.ex. Vinnerljung, 2006; Vinnerljung m.fl. 2006 a, b; Social Rapport, 2006). De är inte utvärderingsstudier i den meningen att man kan särskilja effekter av insatser. Man vet inte vad som hade hänt med dessa barn om de inte placerats. Man kan inte heller säga något om vilken påverkan vården som sådan haft på personernas liv som vuxna. Däremot kan man jämföra situationen för barn som placerats i vård med grupper som ej varit i vård. Resultaten visar att för barn som haft sådana förhållanden under uppväxten att de placerats i dygnsvård finns höga överrisker (högre risker än för normalgrupper) för psykisk ohälsa, självmord/självmordsförsök, låg utbildning och tonårsföräldraskap. De som placerats under tonårstiden har en mer problematisk situation som vuxna än de, som placerats i yngre ålder. Vuxenlivet är särskilt bekymmersamt för de pojkar, som placerats i familjhem eller i privata eller offentliga HVB på grund av beteendeproblem. Av dem har mindre än hälften "klarat sig" i den meningen att de vid 25 års ålder är i livet, inte har suttit i fängelse eller blivit dömda till rättspsykiatrisk vård eller skyddstillsyn (Social rapport, 2006, s. 282.). Bland dem som varit på § 12-hem är siffran under 20 procent. Det skall observeras att de sistnämnda resultaten gäller gruppen pojkar placerade för beteendeproblem. Flickor är i mindre utsträckning registrerade för brott, men blir oftare tonårsförälder.

I Martin Olssons (2006) avhandling om unga vuxna som under uppväxten fått diagnosen uppförandestörning (CD, Conduct Disorder), framkommer att denna grupp har en betydligt sämre situation än en normalpopulation (se också Olsson m.fl., 2006). Resultatet liknar det man funnit i utländska studier. Om man jämför med resultat från studier av ungdomar med beteendeproblem som placeras i socialtjänstens dygnsvård har gruppen med CD klarat sig bättre som vuxna (främst männen). Detta trots att det är frågan om en hårt selekterad grupp, eftersom de alla varit inlagda inom barn- och ungdomspsykiatri och fått en diagnos. Författaren frågar sig om man kanske kan se det som positivt att inte alla ungdomarna har negativa utfall som vuxna. Han är här inne på den viktiga frågan om hur man skall bedöma utfall. Vad kan man vänta sig för slags vuxenliv för personer som haft mycket stora svårigheter som barn? Vad är att betrakta som bra/dåliga utfall?

Vinnerljung m.fl. (2006 c) har i en Stockholmsstudie följt upp vuxna personer som under uppväxten hade problem som ledde till kontakter med socialtjänsten. De som haft insatser hade vid

uppföljning en sämre situation än de som endast blivit utredda. Bägge grupperna hade betydligt sämre förhållanden som vuxna än majoritetsbefolkningen i Stockholm (Vinnerljung m.fl. 2006c, se också Sundell m.fl. 2007).

I en artikel av Ulf Axberg m.fl. (2006) redovisas en interventionsstudie. Det rör sig om en skolbaserad intervention bland yngre barn (4-12 år) med utagerande beteende. Interventionen består av en kombination av Marte Meo-metoden, som med hjälp av videospelningar syftar till att utveckla en stödjande dialog mellan barn och vuxna, och s.k. koordinations-möten där de vuxna som är betydelsefulla för barnet deltar. Vid jämförelse mellan gruppen som fått intervention och en kontrollgrupp visar interventionsgruppen en bättre situation efter två år. Författarna menar att resultaten pekar mot att metoden är lovande och att studien visar att det går att komma någon vart med utagerande yngre barn som ofta anses som "svåra". Studien är inte randomiserad (slumpmässig fördelning mellan interventions- och kontrollgrupp), vilket gör att slutsatser måste dras med försiktighet. Också det manualbaserade programmet *The Incredible Years Series* (IYS) har utvärderats av Axberg m.fl. (Axberg, 2007). IYS syftar till att stärka relationen mellan barn och föräldrar och innehåller gruppträffar för föräldrar. I studien har föräldrar till barn med beteendeproblem skattat barnets beteende och hur de själva mår efter programmets slut. Förbättring rapporteras och författarna drar slutsatsen att programmet är lovande. Någon kontrollgrupp har inte använts i studien.

Den samlade bilden är att det evidensprojekt, som mera påtagligt inleddes för ett antal år sedan har diskuterats och problematiserats under vår undersökningsperiod. Inom barnavårdsforskningen har det visat sig finnas tydliga exempel på de frågor och dilemman som uppstår. Bristen på underlag för evidensbaserad kunskap har lyfts fram. De uppföljningsstudier som presenterats under detta tema har flyttat fram positionerna, när det gäller kunskap om livssituationen som ung vuxen för personer som varit föremål för social barnavård under uppväxten. Pojkar som placerats för beteendeproblem under tonåren har en påtagligt mörk situation, men mycket tyder på att det generellt går bättre för flickor. Resultaten från denna typ av studier adderar viktig kunskap till det som kallas barnavårdens epidemiologi.

Summering och avslutande diskussion

Trots vår avgränsning av forskningspublikationer och en kraftig avgränsning i tiden är vi benägna att bedöma forskning inom barnavårdsområdet som tämligen rikhaltig. Vi har under ett och ett kvarts år hittat vetenskapliga publikationer av ett sextiotal författare och då har vi inte räknat in myndighetspublikationer. Vi var själva förvånade över att få med så många infallsvinklar och forskare inom området under denna begränsade tid. Det kommer med något om barns utsatthet, något om social barnavård

som system och organisation, något om den administrativa processen anmälan – utredning – insats, något om att vara kontaktfamilj eller fosterfamilj, något om vård på ungdomsinstitutioner och några studier som fokuserar på utfall av vård och behandling samt reflekterar över evidensbaserat socialt arbete. Vi får också med betydelsen av klass och glimtvis betydelsen av kön och etnicitet. Det är naturligtvis en ytlig bild vi får, när vi skär bort tidigare forskning och inte relaterar till tidigare forskningsproduktion inom respektive tema.

Vad är det då vi inte får med eller finner föga belyst? Yngre barns omsorgsbrister är mindre belysta än tonåringars normbrytande beteende. Utsatthetens villkor är mindre belysta än barnavårdssystemet. Barns perspektiv på utsatthet och barnavårdsinsatser är nästan obefintligt. Barnavårdens innehåll och vad insatser leder till är mindre belyst än barnavårdens organisation. Man får en vag bild av svensk barnavård i relation till andra länder.

Även om teoriutvecklingen är svag i barnavårdsforskning (jfr Lundberg, 2005) och teori ofta inte har en tydlig användning i analys av empiri, skulle vi utifrån vårt urval av publikationer kunna säga: Kunskapsteoretiska infallsvinklar skymtar i studier med övergripande ambitioner. Organisation studeras vanligen med hjälp av organisationsteori och i dessa studier ser man en tydligare koppling mellan teori och empiri än t.ex. i studier av utfall. I studier som vill lyfta fram interaktionen emellan struktur och individ och betydelsen av samhällets stödsystem nämns ofta utvecklingsekologi och/eller utvecklingspsykopatologi i termer av risk- och skyddsfaktorer och resilience/återhämningsförmåga. I studier som vill fånga sätt att skriva om eller tala om sociala problem och normalitet/avvikelse ligger det nära till hands att anlägga ett socialkonstruktivistiskt, diskursanalytiskt och/eller könsteoretiskt perspektiv. Där lagstiftning och rättigheter är i fokus framträder ett rättssociologiskt perspektiv. Där barn framträder som aktörer eller får göra sin röst hörd ligger det nära till hands att använda ett betraktelsesätt hämtat från barnomssociologin. Studier om utfall av evidensbaserade metoder associeras till social inlärningsteori och systemteori, som de studerade metoderna vanligen bygger på. Kanske är det en tillfällighet att det i urvalet inte finns studier som bygger på anknytningsteori.

De studier vi gått igenom använder olika forskningsmetoder och insamlingen av empiriskt material har skett genom intervjuer, observationer, enkäter och standardiserade frågeformulär, akt- och journaldata, register, dokument, pressurklipp och texter från tidskrifter. Vi kan efter vår genomgång konstatera en betydlig bredd i barnavårdsforskningen vad gäller såväl metoder som frågeställningar. När socialt arbete som forskningsfält analyseras i sin helhet, konstaterar Peter Dellgran och Staffan Höjer (2006) en ökande koncentration kring vissa områden, t.ex. social barnavård, samtidigt som ämnesmässig bredd är ett övergripande mönster. De reser frågan om bredden skall ses som imponerande eller irriterande. De ser både för- och nackdelar men pekar på

problemet med att uppnå en kumulativ kunskapsutveckling, om forskningen är alltför heterogen. Vår genomgång visar att få barnavårdsstudier bygger systematiskt vidare på eller replikerar tidigare studier för att utforska ett visst område eller en viss frågeställning. Utöver effektstudier av manualbaserade program saknas synbara kopplingar mellan forskning om innehåll i insatser och utfall eller effekter.

Delvis har nog bredden i forskningen och den därmed sammanhängande bristen på kumulativitet att göra med infrastrukturen, som vi var inne på i början av vår text. Finansieringssystemen är sådana att det är svårt att få till stånd längre sammanhållna forskningsprogram eller studier, som sträcker sig över längre tid eller omfattar flera olika delar. Finansieringshorisonten är ofta de närmaste två till tre åren. Den forskning som bedrivs vid myndigheter borde kunna gå utanför de finansieringsramar, som forskningsråden sätter upp, men här har man en avgränsning i de uppdrag myndigheten har och en nyttighetsaspekt att ta hänsyn till.

Hur långt vi än går tillbaka i tiden skulle vi finna att det finns en rad frågor som ännu inte är beforskade inom barnavårdsområdet och att det finns frågor som ännu inte är ställda. I viss mån skulle vi kunna generalisera utifrån vårt redovisade material. Det pekar nämligen mot förhållanden, som även framkommit i tidigare forskning, så som vi känner den:

- Det är en **klassfråga** vilka barn och familjer som blir berörda av social barnavård. Fattigdom är inte bara en brist på materiella resurser utan kan höra samman med otillräcklig tillgång till resurser inom en rad områden, som i sin tur kan göra familjer sårbara och barnen socialt utsatta. Man kan också se det som att barnavårdssystemet av tradition utövar större kontroll av "underklassens" barn. Bilden av normalitet påverkar barnavårdssystemets definition och hantering av avvikelser och värdering av utfall. Interaktionen mellan strukturella och organisatoriska förhållanden och förhållanden på individ- och familjenivå hålls inte alltid levande, även om ett dylikt interaktionistiskt synsätt är i linje med det sociala arbetets särprägel i jämförelse med andra praktiker och discipliner.
- **Könsaspekter** blir mer belysta vad gäller föräldrar än barn. Mödrars bristande föräldraförmåga uppmärksammas mer än fäders. Särskilt tonårspojkars normbrytande beteende ställs ofta samman med fadersfrånvaro, vilket blir till en brist hos den ensamma modern. I social barnavård är ensamstående mödrar överrepresenterade, vilket kan få det att framstå som att fenomenet ensamstående moder förklarar barns sociala problem. Man kan emellertid inte sätta likhetstecken mellan samvariation och orsak - verkan. Närvarande ensamstående moder fångas lättare upp än frånvarande fader, även i nationella register av olika slag. Barns kön blir sällan en analytisk variabel före tonåren.

- **Etnicitet/mångkulturalitet** är inget särskilt uppmärksammat tema i barnvårdsforskning. I barnvårdssystemet finns en överrepresentation av familjer och barn med rötter i länder, om man inte kontrollerar för klass. Det är sällan som begreppet "invandrarbakgrund" nyanseras och samverkande faktorer analyseras. Kopplingen mellan invandrarbakgrund och sociala problem kan hänföras till invandrarbakgrunden som sådan eller till majoritetssamhällets inklusionsmotstånd. Familjeproblem som är relaterade till kultur eller religion har börjat uppmärksammas, vilket lett till att barnvårdssystemet ibland skyddar tonårsflickor från sina familjer. I det sammanhanget har förhållandet barn-familj-samhälle fått en tydlig etnicitetsaspekt.

Som framgått har vi försökt avgränsa ett område som kan kallas barnvårdsforskning. Begreppet "social barnvård" var borta en tid efter det att 1980 års Socialtjänstlag infördes som ramlag för socialtjänstens olika verksamheter. Idag används begreppet i olika sammanhang, vilket också gör begreppet "barnvårdsforskning" begripligt. På samma sätt som det praktiska sociala arbetet utmärks av en ökad specialisering, gör forskningen det. Det kan underlätta kumulering av kunskap – om än med risk för att förlora helhetssyn och betydelsen av makthierarkier och över-

gripande strukturer.

Som nämnts har en rad forskningsöversikter om olika sakområden inom social barnvård skrivits, men ingen har gett en bild av forskningsfältet utifrån ett så begränsat nedslag i tiden och med så begränsat fokus på forskning om den sociala barnvårdens kärnområden, som vår översikt har gjort. Vår noggranna genomgång har åtminstone lärt oss något nytt, och förhoppningsvis också läsarna. Vi tror att ett motsvarande nedslag i tiden senare skulle ge möjlighet att fånga eventuella förändringar över tid. Kanske återkommer vi i detta ärende i framtiden.

Referenser

Andershed, Henrik & Andershed, Anna-Karin (2005) *Normbrytande beteende i barndomen: vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia, Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete/IMS och Statens Institutionsstyrelse/SiS.

Andersson, Bengt (2007) *Diversity in residential care and treatment for young people in Sweden*. Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet (doktorsavhandling).

Andersson, Gunvor & Bangura Arvidsson, Maria (2006 a) *Barnet mellan två föräldrar – insatsen kontaktperson i umgängestvister*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset, nr 2.

Andersson, Gunvor & Bangura Arvidsson, Maria (2006 b) *Umgänge till varje pris?* Socionomen, nr 5, *Socionomens Forskningssupplement*,

familje
forum
www.familjeforum.com

framgångsrik förändring

Vi har lediga IHF-behandlingsplatser i Lund och i Stockholm

Familjeforum är ett kunskaps- och behandlingsföretag som erbjuder psykosocialt förändringsarbete, utbildning, specialpedagogisk konsultation, effektutvärderingar och handledning utifrån ett multisystemiskt tänkande. Verksamheten bedrivs i Sverige och till viss del utomlands.

www.familjeforum.com

Grundläggande familjeterapiutbildning på systemisk/interaktionistisk grund

Tre terminer motsvarande steg 1. Teori - Praktik - Handledning
Bland annat grundlig genomgång av de evidensbaserade familjeinterventionerna: FFT, MST, MTFC, IYS, Marte Meo mm.
Kursansvarig: Professor Kjell Hansson. **Kursstart:** Våren 2008. **Kostnad:** 20.000 exkl. moms/termin (totalt 60.000 ex. moms). Max 20 deltagare.

Workshop om IHF och IHF-NPF

Vi bjuder in till en workshop om IHF (Intensiv Hemmabaserad Familjebehandling) och IHF-NPF (Neuropsykiatriska Funktionshinder). **Föreläsare:** Näkve Balldin och Per Schüller. **Datum:** 12 oktober (13.00-15.30). **Plats:** Familjeforums lokaler på Havregatan 12 i Stockholm. **Kostnad:** 150 kr ex. moms. Obs! begränsat antal platser.

Övergripande kurs i IHF

(Intensiv Hemmabaserad Familjebehandling)

Innehåll: Teori, kärnkomponenter, behandlingsorganisation, behandlarroller, interventioner och dokumentation.

Datum: 27-29 nov. **Plats:** Lund. **Kostnad:** 5.000 ex. moms.

Ambulerande skolverksamhet

Vi erbjuder ambulerande skolverksamhet med inriktning på barn och ungdomar med NPF.

FFT – Funktionell Familjeterapi

Nu kan vi även erbjuda familjebehandling enligt FFT-modellen.

MTFC Fosterhem

Intresset för MTFC ökar hela tiden. Vi är därför i behov av att hitta fler fosterfamiljer att samarbeta med.

FÖR ANMÄLAN OCH MER INFORMATION OM FAMILJEFORUM SAMT FLER UTBILDNINGAR SE: WWW.FAMILJEFORUM.COM

nr 19, s. 5-17.

Andersson, Gunvor & Lundström, Tommy (online 2006) Teenagers as Victims in the Press. *Children and Society*, doi:10.1111/j.1099-0860.2006.00040.x

Andersson, Gunvor & Swärd, Hans (2007) *Barn utan hem – olika perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Andreassen, Tore (2003) *Institutionsbehandling av ungdomar. Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia, Centrum för utvärdering av socialt arbete/CUS och Statens Institutionsstyrelse/SiS.

Axberg, Ulf, Hansson, Kjell, Broberg, Anders G. & Wirtberg, Ingegerd (2006) The Development of a Systemic School-Based Intervention: Marte Meo and Coordination Meetings. *Family Process*, vol. 45 nr 3, s. 375-389.

Axberg, Ulf, Hansson, Kjell & Broberg, Anders (online 2007) Evaluation of the Incredible Years Series – An open study of its effects when first introduced in Sweden. *Nordic Journal of Psychiatry*, vol. 61 nr 2, doi:10.1080/08039480701226120.

Bergmark, Anders & Lundström, Tommy (2006 a) Utvärderingar inom socialtjänsten – FOU-enheternas bidrag, *Socionomen*, nr 4, s. 28-30.

Bergmark, Anders & Lundström, Tommy (2006 b) Mot en evidensbaserad praktik? – Om färdriktningen i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 13 nr 2, s. 99-113.

Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2007 a) Att studera rörliga mål – om villkoren för evidens och kunskapsproduktion i socialt arbete. *Socionomen*, nr 3, *Socionomens Forskningssupplement*, nr 21, s. 4-16.

Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2007 b) Unitarian ideals and

professional diversity in social work practice – the case of Sweden. *European Journal of Social Work*, vol. 10 nr 1, s. 55-72.

Bergström, Lars & Rudqvist, Annika (2006) *Att starta ett särskilt ungdomshem – exemplet Klarälvsgränd*. Forskningsrapport 1, 2006. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.

Billquist, Leila & Johnsson, Lisbeth (2007) Sociala akter som empiri? Om möjligheter och svårigheter med att använda socialarbetarens dokumentation i forskningssyfte. *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 14 nr 1, s. 3-19.

Brunnberg, Elinor & Sjöberg, Kristina Larsson (2004) *Om barndom och kön: barnrelaterade avhandlingar i socialt arbete 1980-2003*. Örebro universitet: Centrum för feministiska samhällsstudier.

Börjeson, Martin och Hansson, Jan-Håkan (2006) Om behovet att bygga på andras kunskap. *Nordisk Socialt Arbeta*, vol. 25 nr 2, s. 136-142.

Cederblad, Marianne (2005) *Svensk social barn- och ungdomsvård i ett utvärderingsperspektiv*. Bilaga till betänkande av sociala barn- och ungdomsvårdskommittén, SOU 2005:81, Stockholm: Fritzes.

Cederborg, Ann - Christin & Lamb, Michael E. (2006) How does the legal system respond when children with learning difficulties are victimized? *Child Abuse & Neglect*, vol. 30, s. 537-547.

Dellgran, Peter & Höjer, Staffan (2006) Kunskapsbildning som praktik och politik – om socialt arbete som forskningsämne. I Blom, Björn, Morén, Stefan & Nygren, Lennart (red) *Kunskap i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur, s. 101-114.

Denvall, Verner (2007) Utvärderingsforskning – en översikt.

Svenska psykoanalytiska föreningen IPA

Utbildning till psykoanalytiker

Svenska psykoanalytiska föreningens institut planerar att starta en ny utbildning hösten 2009. Sista ansökningsdag är den 31 oktober 2007. Behöriga att söka är färdiga eller blivande läkare, psykologer och andra med motsvarande akademisk utbildning. Alla sökande skall ha erfarenhet av egen psykoanalys. Svenska psykoanalytiska föreningen är ansluten till IPA, The International Psychoanalytic Association och dess utbildningsbestämmelser.

Informationsmöte för intresserade kommer att hållas onsdag den 26 september 2007 i Svenska psykoanalytiska föreningens lokaler. Obligatorisk föranmälan till föreningens kansli senast onsdagen den 19 september 2007.

Ansökningsformulär kan laddas ned från föreningens hemsida eller erhållas från föreningens expedition, tel. 08-10 80 95. För ytterligare information se hemsidan, www.spaf.a.se eller kontakta antagningskommitténs ordförande Lars Härdelin, tel. 08 24 49 19.

Svenska psykoanalytiska föreningen
Västerlånggatan 60, 111 29 Stockholm

Karolinska Institutet
Education AB

Psykodynamisk psykoterapi

med fokus på missbruk och beroende, 60 hp

Arbetar du med behandling av missbrukare? Vill du utveckla dina kunskaper och få en bra grund i psykodynamisk psykoanalytisk teori och metod? KI och Beroendecentrum Stockholm anordnar en utbildning som är baserad på aktuell forskning. Du får ökad insikt om möjligheter och hinder som behandlare i psykoanalytiskt arbete genom egen psykoterapi.

Ur kursinnehållet: Psykodynamisk psykoterapi, teori och praktik • Missbruk/beroende • Etik • Grundläggande psykologi • Psykopatologi • Forskningsmetod • Kognitiv psykoterapi • Orientering i andra terapiformer.

Kursansvarig: Björn Philips, Beroendecentrum Stockholm, tel 08-517 747 34, bjorn.philips@sll.se

Datum: Tisdagar fyra terminer, start 15 januari 2008.

Anmälan: www.karolinskaeducation.ki.se senast 20 november 2007.

Karolinska Institutet Education AB är KIs utbildningsbolag. Vi garanterar kvalitet i utbildningsprocessens alla steg. Tillsammans med KI gör vi alltid vårt yttersta för att ge dig en unik, intressant och användbar utbildning.

- Socionomen, nr 3, *Socionomens Forskningssupplement*, nr 21, s. 29-40.
- Egeleund, Tine (2006) Multisystemisk terapi: En metode med tvivelsomme effekter. *Nordisk Socialt Arbeid*, vol. 26 nr 3, s. 207-221.
- Egelund, Tine & Hestbæk, Anne-Dorthe (2003) *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet*. En forskningsoversigt. København: Socialforskningsinstituttet 03:04.
- Elmund, Anna Mi Ra (2007) *Overrepresentation of Internationally Adopted Adolescents in Swedish §12-institutions*. Uppsala universitet: Institutionen för kvinnors och barns hälsa, Acta Universitatis Upsaliensis (doktorsavhandling).
- Elmund, Anna, Melin, Lennart, von Knorring, Anne-Liis, Proos, Lemm, Tuvemot, Torsten (2007) Relation problems in internationally adopted juvenile delinquents. *Uppsala Journal of Medical Science*, vol. 112 nr 1, s. 105-121.
- Elvhage, Gudrun (2006) Projekt som retorik och praktik. *Om utvecklingsarbete på särskilda ungdomshem*. Lunds universitet: Socialhögskolan, Lund Dissertations in Social Work, nr 23 (doktorsavhandling).
- Eriksson, Maria (red.) (2007) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia.
- Eriksson, Maria, Oranen, Mikko, Solberg, Anne & Vatnar, Bø & Solveig, Karin (2007) Nordiska perspektiv på barn som upplever våld i sin familj. I Eriksson, K. (red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia.
- Franzén, Eva & Vinnerljung, Bo (2006) Foster children as young adults: many motherless, fatherless or orphaned: a Swedish national cohort study. *Child & Family Social Work*, vol. 12 nr 3, s. 254-263.
- Franzén, Eva, Vinnerljung, Bo & Hjern, Anders (online 2007) The Epidemiology of Out-of-home Care for Children and Youth: A National Cohort Study. *British Journal of Social Work*, doi:10.1093/bjsw/bcl380.
- Glad, Johan (2006) Cooperation in a child welfare case: a comparative cross-national vignette study. *European Journal of Social Work*, vol. 9 nr 2, s. 223-240.
- Gustle, Lars-Henry (2007) *Implementering och korttidsuppföljning av multisystemisk terapi. En svensk randomiserad multicenterstudie angående multisystemisk terapi*. Lunds universitet: Psykologiska institutionen (doktorsavhandling).
- Gustle, Lars-Henry, Hansson, Kjell, Sundell, Knut, André-Löfholm, Cecilia (2007) Multisystemic therapy project in Sweden: what factors affect the tendency of social workers to refer subjects to the research project? *International Journal of Social Welfare*, vol. 16, doi: 10.1111/j.1468-2397.2007.00491.x.
- Hauge, Ragnar & Egelund, Tine (2004) *Utvärdering av forskningen om vård av unga och vård av missbrukare som finansierats av Statens institutionsstyrelse under perioden 1994-2002*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).
- Hjortsjö, Maria (2006) *Med samarbete i sikte. Om samordnade insatser och samlokaliserade familjecentraler*. Lunds universitet: Socialhögskolan, Lund Dissertations in Social Work, nr 22 (doktorsavhandling).
- Hollander, Anna, Jacobsson, Maritha & Sjöström, Stefan (online 2007)

Institutionen för socialt arbete - Socialhögskolan Stockholms universitet

erbjuder uppdragsutbildningen

Kunskapsbaserat socialt arbete – En introduktion om evidens, utvärdering och kvalitet, 4,5 hp

En diskussion om evidens och kunskapsbas inom socialt arbete har blossat upp under de senaste åren. Står vi inför ett paradigmskifte inom kunskapsbildningen i socialt arbete eller är detta bara en modefluga?

Socialt arbete styrs både av politiska och vetenskapliga krav och kursens syfte är bland annat att ge deltagarna bättre möjligheter att navigera i och förstå förutsättningarna bakom kraven på utvärderingar. Kursdeltagaren erbjuds grundläggande kunskap om begreppen evidens, utvärdering och kvalitet och därmed redskap för att närma sig frågor om den sociala praktikens utveckling som är aktuella idag.

Kursen vänder sig till handläggare, behandlingspersonal och utvecklingsansvariga inom den offentliga och privata sociala sektorn. Vi ser gärna en bred representation från

det sociala fältet i deltagargruppen och därför inbjuds både behandlingspersonal och administrativt ansvariga. Det är en fördel om kursdeltagaren i sitt arbete har kontakt med praktik som kan användas som "undersökningssfält" under kursen.

Kursen ges tre torsdagar 2007; den 1/11, 22/11 och 6/12. Varje undervisningstillfälle motsvarar en heldag.

Kursanmälan ska göras av arbetsgivare eller juridisk person senast 10 oktober 2007.
Kursavgift 5 400 kr.

Information lämnas av

Katarina Piuva, e-post: katarina.piuva@socarb.su.se eller
Maggi Sydow, e-post: maggi.sydow@socarb.su.se.

Defender, Spokesperson, Therapist - Representing the true interest of the client in Therapeutic Jurisprudence. *International Journal of Social Welfare*, vol. 16, doi:10.1111/j.1468-2397.2007.00490.x.

Höjer, Ingrid & Nordenfors, Monica (2006) *Att leva med fostersyskon*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Höjer, Ingrid (2006) Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child & Family Social Work*, vol. 12 nr 1, s. 73-83.

Jacobsson, Maritha (2006) *Terapeutens rätt - rättslig och terapeutisk logik i domstolsförhandlingar*. Umeå universitet: Social Work Studies 52 (doktorsavhandling).

Jacobsson, Maritha (2007) Terapeuten som motpart. Hur socialsekreterare och psykiatrer kommunicerar som offentlig part i domstolsförhandlingar i mål om tvångsvård. *Socionomen*, nr 3, *Socionomens Forskningssupplement*, nr 21, s. 17-28.

Johansson, Jan (2007) *Residential Care For Young People in Sweden. Homes, Staff and Residents*. Göteborgs universitet. Psykologiska institutionen, (doktorsavhandling).

Johansson, Jan & Andersson, Bengt (2006) Living in Residential Care: Experiences in a Treatment Home for Adolescents in Sweden. *Child Youth Care Forum*, vol. 35 s. 305-318.

Johansson, Helena (2006) *Brist på manliga förebilder: dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete, Skriftserien 2006:4 (doktorsavhandling).

Jonzon, Eva & Lindblad, Frank (2006) Risk factors and protective factors in relation to subjective health among adult female victims of child abuse. *Child Abuse & Neglect*, vol. 30, s. 127-143.

Kesthely, Martha (2006) *Jag vill att ni hämtar min mamma... Villkor för familjearbete för ungdomar inom institutionsvården*. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen, Doktorsavhandlingar från Pedagogiska institutionen 137.

Källström Cater, Åsa (2007) Pappas våld mot mamma – barns förståelse och komplexa offerskap. I Erikson, M. (red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia.

Kyhle Westermarck, Pia, Hansson, Kjell & Vinnerljung, Bo (2007) Foster parents in Multidimensional Treatment Foster Care: How do they deal with implementing standardized treatment components? *Children and Youth Services Review*, vol. 29 s. 442-459.

Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes (2000) *Risk och prognos i socialt arbete med barn: forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Gothia/Centrum för utvärdering av socialt arbete(CUS).

Lindell, Charlotta & Svedin Carl-Göran (2006) Social Services Provided for Physically Abused Children: A Four-Year Follow-Up

Study in Sweden. *Child & Adolescent Social Work Journal*, vol. 23 nr 5-6 s. 597-616.

Linderot, Sofia (2006) *Att placera eller inte placera i släktinghem, det är frågan. En studie kring familjehemsplaceringar – lagstiftning, attityder och handläggning inom socialtjänsten*. Lunds universitet: Meddelanden från Socialhögskolan, nr 1 (lic. uppsats).

Litell Julia, Popa, M & Forsythe, B (2005) Multisystemic Therapy for social, emotional, and behavioural problems in youth aged 10-17. *The Cochrane Library*, 2005, issue 3.

Lundberg, Ingvar (2005) *Utsatta flickor och pojkar. En översikt av aktuell svensk forskning*. Stockholm: Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap.

Lundström, Tommy (1996) Den sociala barnavården. I: *Barnet i den sociala barnavården*. Stockholm: Liber/CUS, Socialstyrelsen, s. 11-57.

Lundström, Tommy (2000) Om kommunernas sociala barnavård. I: *Välfärd, vård och omsorg*, SOU 2000:38, Kommittén Välfärdsbokslut, s. 15-55.

Mattsson, Titti (2006) *Barnet som subjekt och aktör. En rättslig studie om barn i familjehem*. Uppsala: Iustus Förlag, vol. 3 i Forskningsprogrammet "Barn som aktörer".

Nordenfors, Monica (2006) *Ett reflexivt syskonskap. En studie om att växa upp tillsammans med fostersyskon*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete, skriftserien nr 8.

Norlander, Lars (2006) *Mellan kunskap och handling. Om socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbete*. Umeå universitet: Institutionen för socialt arbete, Studier i socialt arbete vid Umeå universitet, nr 54, (doktorsavhandling).

Ogden, Terje & Hagen, Kristine, Almlund 82006) Virker MST? Kommentar til en systematisk forskningsoversikt og meta-analyse av MST. *Nordisk Socialt Arbeid*, vol. 26 nr 3, s. 222-233.

Olsson, Martin (2006) *Unga vuxna med en historia av uppförandestörning – En långtidsuppföljning med ett salutogent och ekologiskt perspektiv*. Lunds universitet: Socialhögskolan, Lund Dissertations in Social Work, nr 24 (doktorsavhandling).

Olsson, Martin, Hansson, Kjell & Cederblad, Marianne (2006) A long-term follow-up of conduct disorder adolescents into adulthood. *Nordic Journal of Psychiatry*, vol 60, s. 469-479.

Petersson, Gunilla (2006) Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder. Om socialtjänstens bedömningar och föräldrars omsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 13 nr 1, s. 51-65.

Rasmusson, Bodil (2006 a) *Barnperspektiv i den sociala barnavården. Forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för projekt Kunskapsbaserad socialtjänst*. Lunds universitet: Meddelanden från

Beacon drivs av Steve Wicks
socionom och leg. psykolog

**Utbildningar i ASI, ADAD, CRA,
Återfallsprevention och Motiverande Intervju**

Auktoriserad återförsäljare av ASI-net och ADAD-net

För mer information:

Tfn: 08-668 23 77, E-post: beacon.stockholm@telia.com

www.beaconstockholm.com

**LUNDS
UNIVERSITET**

LUNDS UNIVERSITET
Institutionen för psykologi
Psykoterapeutprogrammet

Planerar att med kursstart i
december 2007 anordna

Handledarutbildning i familjeterapi

För information se:

www.psychology.lu.se/pu/handlutb.asp

Socialhögskolan, nr 2.

Rasmusson, Bodil (2006 b) Kunskapssökande i den sociala barnavården i: Tops, D. & Sunesson, S. (red.) *Att forska om och i praktiken*. Lunds universitet: Meddelanden från Socialhögskolan, nr 6.

Regnér, Margareta (2006 a) *Familjebilder. Om klientfamiljer, kontaktfamiljer och idealfamiljer*. Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete (doktorsavhandling).

Regnér, Margareta (2006 b) När den goda viljan inte finns. Om frånvarande fäder i kontaktfamiljsinsatsen. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, vol. 13 nr 2, s. 129-145.

Regnér, Margareta & Johnsson, Lisbeth (2006) Ensamma föräldrar och vanliga familjer – om familjen som hjälpresurs i socialt arbete. *Nordisk Socialt Arbeid*, nr 2, s. 98-109.

Sallnäs, Marie (2006) Institutionsvård av barn och ungdomar. I Denvall, V & Vinnerljung, B (red) *Nytta och fördärv: socialt arbete i kritisk belysning*. Stockholm: Natur och Kultur.

Sjöblom, Yvonne (2006) Leaving Home Early: Passing from Girlhood to Womanhood. *Child & Adolescent Social Work Journal* vol. 23 nr 4, s. 432-457.

Sköld, Johanna (2006) *Fosterbarnsindustri eller människokärlek. Barn, familjer och utackorderingsbyrå i Stockholm 1890-1925*. Stockholms universitet: Ekonomisk-historiska institutionen, Acta Universitatis Stockholmiensis (doktorsavhandling).

Social rapport 2006. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2002) *Utvärdering av FOU - En studie av FoU-enheter inriktade på individ- och familjeomsorg*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2003) *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Rapport till regeringen för år två avseende det treåriga (2001-2003) regeringsuppdraget*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2005:81 *Källan till en chans. Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården*. Bilaga till betänkande av sociala barn- och ungdomsvårdskommittén.

Sundell, Knut, Vinnerljung, Bo, Löfholm Andrée, Cecilia & Humlesjö, Eva (online 2007) Child protection in Stockholm: A local study on childhood prevalence of investigations and service delivery, *Children and Youth Services Review*, vol. 29, s. 180-192., doi10.1016/j.childyouth.2006.07001.

Sundell, Knut och Egelund, Tine (2000) *Barnavårdsutredningar: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Gothia/Centrum för utvärdering av socialt arbete/CUS.

Svensson, Lupita (2006) *Häktad eller omedelbart omhändertagen? – en studie om akuta frihetsberövanden av unga lagöverträdare*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbetet (doktorsav-

handling).

Sydsjö, Gunilla, Wadsby, Marie & Svedin, Carl Göran (2007) Life development for pairs of children with and without psychosocial problems – A 16-year-long study with follow-up. *Nordic Journal of Psychiatry*, vol. 61 nr1, s. 20-26.

Tops, Dolf & Sunesson, Sune (red.) (2006) *Att forska om och i praktiken*. Lunds universitet: Meddelanden från Socialhögskolan, nr 6.

Ulmanen, Petra & Andersson, Gunvor (2006) *Svensk social barnavård ur ett könsperspektiv 1993-2003: en litteraturgenomgång*. Stockholm: SiS (Statens institutionsstyrelse)

Wiklund, Stefan (2006a) *Den kommunala barnavården – om anmälningar, organisation och utfall*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete (doktorsavhandling).

Wiklund, Stefan (2006b) Signs of maltreatment. The extent and nature of referrals to Swedish child welfare agencies. *European Journal of Social Work*, vol. 9 nr1, s. 39-59.

Wiklund, Stefan (online 2006c) United we stand? Collaboration as a means for identifying children and adolescents at risk. *International Journal of Social Welfare*, doi10.1111/j.1468-2397.2006.00474.x.

Wiklund, Stefan (2006d) Barnavårdsinsatser – en studie av kommunala skillnader. *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 13 nr 3, s. 244-259.

Vinnerljung, Bo (2006) Fosterhemsvård. I Denvall, V & Vinnerljung, B (red) *Nytta och fördärv: socialt arbete i kritisk belysning*. Stockholm: Natur och Kultur.

Vinnerljung Bo, Franzén, Eva & Danielsson, Maria (2006 a) Teenage parenthood among child welfare clients: a Swedish national cohort study of prevalence and odds. *Journal of Adolescence*, vol.30 s. 97-116.

Vinnerljung, Bo, Hjern, Anders & Lindblad, Frank (2006 b) Suicide attempts and severe psychiatric morbidity among former child welfare clients: a national cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 47 s. 723-733.

Vinnerljung, Bo, Sundell, Knut, Andrée Löfholm, Cecilia & Humlesjö, Eva (2006c) Former Stockholm child protection cases as young adults: Do outcomes differ between those who received services and those who did not? *Children and Youth Service Review*, vol. 28 s. 59-77.

Von Greiff, Ninive (2006) Missbruk bland ungdomar på särskilt ungdomshem – ADAD som verktyg för bedömning och behandling. *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 13 nr 2, s. 146-163.

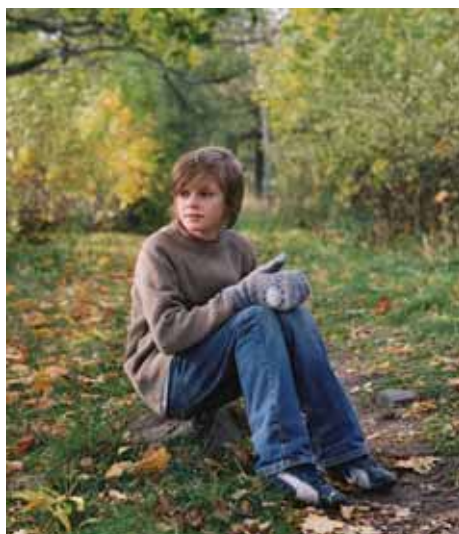
Överlien, Carolina (2006) Institutionen som arena för skapandet av sexuell identitet. Samtal från ett särskilt ungdomshem. *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 13 nr 2, s. 164-178.

TJUST
BEHANDLINGS
FAMILJER

Behandlingsfamilj - alternativ till institution

När barnet trivs i sitt sammanhang...

...blir världen begriplig, hanterbar och meningsfull

Tjust behandlingsfamiljer erbjuder socialtjänsten en helhetslösning som ger barn och unga möjlighet för växt och utveckling.

Vår styrka är tillgången till och förmågan att samla de nödvändiga professionerna i samverkan, med utgångspunkt i barnets behov.

Att bo och få omsorg hos Tjust behandlingsfamiljer är att leva ett tryggt vardagsliv, med stabila och nära relationer i behandlingsfamiljens egen hemmiljö. Familjen utgör basen i vardagen.

För professionell vård, utredning, vägledning och stöttning finns ett arbetslag bestående av psykologer, psykoterapeuter, socialpedagoger och socionomer med flera. Alla finns i behandlingsfamiljens närhet. Utifrån barnets eller ungdomens behov formas ett fungerande liv där nya möjligheter växer fram. Det kan finnas behov av att få stöd i skolgången liksom hjälp med att utveckla intressen som ger glädje och bygger självförtroende. Ett annat behov kan vara att gå i psykoterapi.

Hör av dig så får du veta mer!

Tjust Behandlingsfamiljer

Behandlar - Handleder - Utbildar

0490-343 46

”Att be om ursäkt” -

interpersonell färdighetsträning och ART i praktiken

Aggression Replacement Training (ART) har på senare år ökat i popularitet i Sverige, både inom skolans värld och den sociala barn- och ungdomsvården. Programmet utgår ifrån att eleverna har brister i sitt sociala beteende eller saknar personliga, mellanmänniska och sociala-kognitiva färdigheter. Jag kommer i artikeln titta närmare på en ART-lektion där färdigheten *Att be om ursäkt* tränas på en utredningsavdelning för pojkar på ett särskilt ungdomshem. Syftet med artikeln är att utifrån ett interaktionistiskt perspektiv visa hur eleverna och tränarna tillsammans förhandlar färdighetens innehåll och utförande, men också hur de skapar komplexitet i en förenklad modell av den sociala färdigheten att be om ursäkt. Ungdomar som vistas på ett särskilt ungdomshem befinner sig i en situation där de definieras som avvikande. Jag hävdar i artikeln att en programverksamhet som utgår ifrån att dessa ungdomar brister i sin moraliska utveckling, leder till en ytterligare förstärkning av avvikelsen.

*Av Kjerstin Andersson
Tema Barn Linköpings universitet*

I mitten av 1980-talet startade professor Arnold P. Goldstein från Syracuse University i New York programmet *Aggression Replacement Training* (ART) (Goldstein, Glick & Gibbs 2001). ART riktar sig till ungdomar som anses vara asociala, aggressiva och/eller kriminellt belastade. Programmet är ett så kallat strukturerat multimodalt program där man följer färdiga scheman med övningar. Programmet kombinerar tre olika delar bestående av *interpersonell färdighetsträning*, *ilskekontroll* och *moraliskt resonerande*. Programmet bygger dels på en utvecklingspsykologisk grund, dels på en pedagogisk (Goldstein, Glick & Gibbs 2001). Under 1990-talet importerades programmet till Sverige¹⁾. Intresset har sedan dess ökat, så väl inom ungdomsbehandlingen (se Andreassen 2003) och kriminalvården (se Raduta & Segovia 2005) som grundskolan (se Szklarski 2004). Enligt *Socialstyrelsens kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård* (2006) uppgår 37 procent av kommunerna att man tillhandahåller ART, ofta inom förebyggande och uppsökande verksamhet.

Den forskning som finns kring ART är i huvudsak kvantitativa effektundersökningar av ungdomsgrupper (Leeman, Gibbs & Fuller 1993; Nugent, Bruley & Allen 1999), studier av hur vuxna asociala individer påverkas av träning i sociala färdigheter (Schippers, Märker, de Fuentes-Merillas 2001) och metaanalyser (Martsch 2005; Mattiani & McGuire 2006). Enligt en effektundersökning av ART-utbildning i USA (Goldstein & Glick 1994) sjunker andelen ungdomsbrottslingar som misstänks och häktas för nya brott efter genomgången utbildning från 43 procent till 15 procent. Studiens resultat konkluderas med att ART anses vara effektivt för att behandla "kroniskt aggressiva ungdomar" (Goldstein & Glick 1994:25). I Norge genomfördes nyligen den första utvärderande effektstudien av ART i Norden och Skandinavien (Gundersen & Svartdal 2006). 23 ART-tränare och 65 barn ingick i studien. Man testade barnens sociala färdigheter, moraliska resonerande och problembeteende före och efter ART-kursen. Barnen fick själva svara på enkäter, liksom deras föräldrar och lärare. Man fann att de barn som deltog i ART-undervisningen förbättrade sina testresultat i 9 av de 10 testerna, medan kontrollgruppen bara uppvisade förbättringar i 2 av testerna (Gundersen & Svartdal 2006). Hittills har inga kvalitativa studier av ART gjorts varken i Sverige, Norden eller USA.

Som en del av mitt avhandlingsarbete om unga män, identitet och våldsberättande, har jag gjort deltagande observationer och videospelningar av ART-undervisning vid ett särskilt ungdomshem i Mellansverige²⁾. Därutöver gjorde jag individuella intervjuer med de deltagande eleverna³⁾. ART-undervisningen bedrevs en förmiddag i veckan, ett pass om ca 2 timmar. Under min tid på avdelningen deltog sammanlagt 12 unga män (15-19 år gamla) i undervisningen och 5 tränare. Eftersom eleverna kom och gick var det svårt att samla en grupp elever under en sammanhållen 8-veckors period, vilket var målsättningen med undervisningen på avdelningen. En av killarna hann bara delta i en lektion innan han omplacerades, medan de mest frekventa deltagarna hann med fem eller sex tillfällen. ART-undervisning-

en påverkades av ett antal avvikelser och oroligheter på avdelningen, vilket ytterligare försvårade undervisning. ART-undervisningen på avdelningen kan alltså inte anses som typiskt utan kan snarare beskrivas som att den bedrivs under speciella omständigheter.

Jag kommer i denna artikel att undersöka vad som händer under en ART-lektion då färdigheten *Att be om ursäkt* tränas, och då en av killarna protesterar mot övningen och senare "misslyckas" i sitt rollspel med att just be om ursäkt. Jag är intresserad av hur positioner förhandlas i interaktion och av vad som händer i samspelet mellan killarna och personalen. Dock utgörs min empiri till stor del också av den litteratur som används som underlag för att undervisa tränare i ART. Framförallt har jag använt mig av den svenska översättningen av *Aggression Replacement Training. En multimodal metod för att ge aggressiva barn och ungdomar sociala alternativ* (Goldstein, Glick & Gibbs 2001), där bland annat elevers motstånd mot undervisningen diskuteras. Jag har inte ambitionen att här presentera en utvärdering av ART eller uttala mig om vilka effekter programmet kan tänkas ha för deltagarna. Däremot vill jag undersöka vilka möjligheter tränarna har att hantera elevernas kompetens att, genom ifrågasättande och protester, skapa en komplex bild av en social färdighet. Jag utgår ifrån ett interaktionistiskt perspektiv på moral och intresserar mig för hur deltagarna själva förhandlar olika positioner och iscensätter moraliska praktiker.

Vad är ART?

Innan jag går in på den specifika ART-lektionen kommer jag här kortfattat gå igenom grunderna i ART. Man utgår i ART från att beteenden, så väl positiva som negativa, är inlärd och att de därmed kan läras om (Goldstein, Glick & Gibbs 2001). Detta betyder att man anser att våld och aggressioner är något barn och unga lär sig. Vidare utgår man ifrån att dessa ungdomar "uppvisar ett antal relaterade och samverkande brister" (sid. 45) och att de inte har "tillgång till de sociala färdigheter som är nödvändiga för en icke-aggressiv men ändå tillfredsställande och effektiv livsstil" (sid. 43). Man menar att dessa ungdomar har svaga eller helt saknar personliga mellanmänskliga och sociala-kognitiva färdigheter, de har en bristande ilske- och impuls kontroll och i huvudsak agerar egocentriskt (Goldstein, Glick & Gibbs 2001).

Den första komponenten inom ART, *interpersonell färdighet*, är en vidareutveckling av Goldsteins arbete med schizofrena patienter (Lardén & Daleflod 2006) som bedrevs under 1970-talet. Det byggde i sin tur på Albert Banduras forskning kring social inlärningsteori (Goldstein, Glick & Gibbs 2001). Bandura (1973) menade att människor kunde lära sig sociala färdigheter genom att i olika steg träna dessa. Först *modelleras* alternativa, positiva responser att handskas med en situation av en ledare. Därefter övar eleverna under vägledning på dessa responser i olika *rollspel*. Slutligen får eleverna positiv *återkoppling* för att skapa goda förutsättningar för framgångsrika erfarenheter (Bandura 1973).

Den andra komponenten i ART består av *ilskekontroll*, vilket bygger på den träning Feindler och hennes kollegor utvecklat (Feindler & Ecton 1986). Här lär sig eleverna vad de ska göra istället för att uppträda aggressivt. Då tränarna på ungdomshemmet jag studerade menade att det krävdes en längre undervisningsperiod för att uppnå resultat inom ilskekontrollsträningen introducerades eleverna bara i grunderna. Gruppen diskuterade vad som händer i kroppen när man blir arg, yttre och inre igångsättare och så kallade ilskedämpare.

Den tredje delen av ART är *moraliskt resonerande* och utgår från Kohlbergs moralteori. Moralträningen går ut på att ungdomarna presenteras för olika hypotetiska dilemman, därefter ställs ett antal frågor som komplicerar frågeställningen i dilemman. Utifrån ungdomarnas resonerande placeras de in i fyra olika moraliska utvecklingsstadier (se Goldstein, Glick & Gibbs 2001: 113-115). Tanken är att ungdomar som befinner sig på en låg moralisk nivå (vilket man menar att kriminella och aggressiva gör) ska avancera i sitt moraliska resonerande om de får diskutera med och utmanas av ungdomar på en högre moralisk nivå. Totalt har man kommit fram till att det finns 50 färdigheter som dessa ungdomar behöver träna på (Goldstein, Glick & Gibbs 2001; Lardén 2002; Daleflod & Lardén 2004).

Det är just kombinationen av de tre beståndsdelarna som man inom ART menar ger ett gott resultat i arbetet med kriminella och asociala ungdomar. Man menar att ungdomar som tränas i att resonera kring moraliska värderingar med högre sannolikhet "väljer att använda" (Goldstein, Glick & Gibbs 2001:47) de färdigheter och ilskekontrollstekniker som de lär sig genom programmet.

Moraliskt resonerande

ART-programmet bygger alltså delvis på Lawrence Kohlbergs forskning kring moral. Han vidareutvecklade Piagets teori om en strukturell moralutveckling, som satte likhetstecken mellan barns socialisation och deras moraliska utveckling (Fritzell 2001). Enligt denna teori sker moralutveckling i stadier och alla individer utvecklas på samma sätt, dock i olika hastighet (Woods 1996). Kohlberg ansåg att moral i huvudsak handlar om rättvisa och jämlikhet i intressekonflikter (Björklund 2000). Kohlbergs moralstadieteori publicerades första gången 1969 och byggde på en longitudinell studie av ungdomars resonerande kring moraliska dilemman. Det finns hundratals kvantitativa studier som stödjer Kohlbergs utvecklingsteori, men han har också kritiserats från många håll. Hans före detta kollega Carol Gilligan (1982) påpekade utifrån ett feministiskt perspektiv att hans teori missrepresenterade kvinnor, då Kohlbergs studier genomfördes med enbart manliga deltagare (Woods 1996). Karin Aronsson (1996) har pekat på hur den form av psykologi som bygger på den sena Piagets teori utmålar barnet som en kvalitativt annorlunda varelse som till stor del definieras av bristfällighet. Även Kohlbergs metod att använda hypotetiska dilemman istället för att titta på människors vardagliga praktiker har kritiserats. Kohlbergs teori gjorde ursprungligen anspråk på att vara universellt giltig; han menade att varken

kultur eller religion skapade variation i den moraliska utvecklingen, vilket har kritiserat av många (se bl.a. Carter 1980; Woods 1996). Men kritik har även framförts av hans förståelse av moral. Man menar att Kohlbergs definition av moral, som ett system bestående av trossatser och värderingar kring rätt och fel, är allt för snäv (Tholander 2002; Björklund 2000).

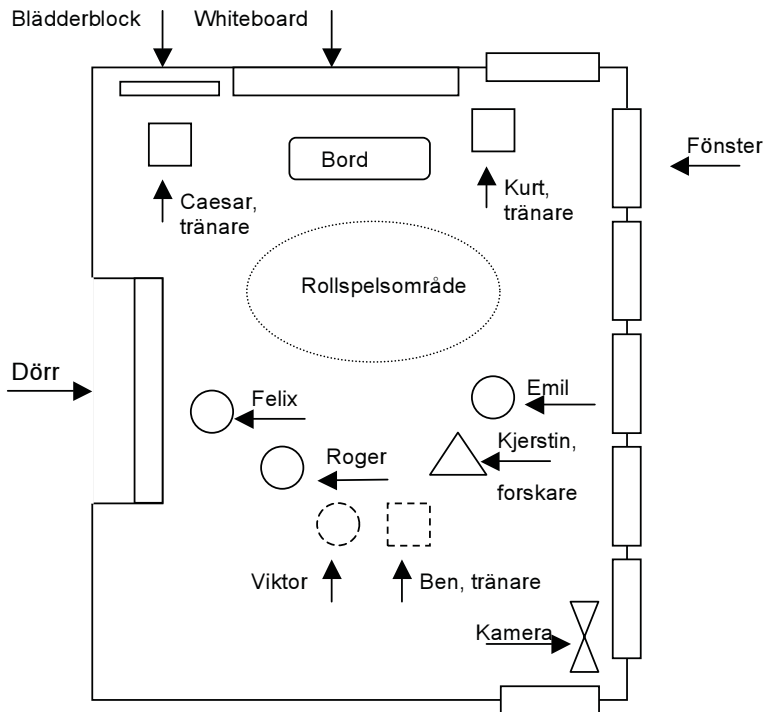
Ett interaktionistiskt och socialkonstruktionistiskt perspektiv erbjuder ett alternativt sätt att se på moral, där man utgår ifrån att moral finns överallt och ingenstans, i vardagliga diskussioner och i social interaktion (Bergmann 1998). Wittgenstein framhöll att moral *skapas* genom ett språkspel, snarare än att moral *uttrycks* genom språk, moral är alltså inget *per se* utan blir till i situationen (Tholander 2002). Det interaktionistiska perspektivet dekonstruerar det gängse moralbegreppet som är rådande inom stor del av den traditionella moralforskningen och som innebär en essentiell syn på moral. Detta sammanfaller med en allmän, kulturell förståelse av moral som någonting vi kan ha mer eller mindre av (Tholander 2005). En essentiell moralförståelse begränsar vad som ska inkluderas i den moraliska domänen och utgår oreflekterat från förgivettagna föreställningar om moral. Kerby och Rae (1998) menar att fördelen med att studera moral-diskussioner i samtal framför att använda sig av kvantitativa metoder, är att det ger möjlighet att undersöka hur samtalsdeltagare själva skapar en lokal och specifik förståelse av moral i vardags-sammanhang. De uppmärksammar även deltagarnas kompetens att iscensätta moral i sitt dagliga liv. Att utgå ifrån ett deltagarperspektiv innebär i det här fallet även att anta ett barns perspektiv och att poängtera barn som sociala aktörer i samhället (Halldén 2003; Brembeck, Johansson & Kampmann 2004.).

Att be om ursäkt

Många ungdomar inom SiS uttrycker sig ofta positivt om ART-utbildningen. En av mina informanter kommenterade att ART "får tiden att gå" inne på en låst avdelning och att ART kan ge upphov till intressanta diskussioner, däremot menade han dock att han aldrig frivilligt skulle delta i ART utanför ungdomshemmet.

Jag kommer här att analysera en lektion då gruppen tränar på färdigheten *Att be om ursäkt*. Jag börjar med att beskriva färdigheten så som den är beskriven i Goldstein, Glick & Gibbs (2001), för att sedan gå närmare in på vad som händer under den specifika lektionen. Sammanlagt deltog tre elever, tre tränare och jag själv i lektionen. Viktor och Ben (streckade symboler nedan) anländer senare till lektionen, efter det att Ben gått igenom grunderna i ART med Viktor som är ny i gruppen. Emil är den mest rutinerade ART-eleven, det här är hans sjätte lektion, och den tredje för Roger och Felix. Caesar är den tränare som tar på sig en ledarroll. Rummet var i stort sett möblerat enligt modellen i ART-boken (se sid. 68):

Tränarna börjar med att skriva upp färdigheten på tavlan och de steg som ingår, vilka även finns beskrivna i boken (Goldstein, Glick & Gibbs 2001:241):

1. Avgör om det vore bäst att be om ursäkt för något du har gjort.
2. Tänk ut olika sätt som du skulle kunna be om ursäkt på.
3. Välj bästa tid och plats för att be om ursäkt.
4. Be om ursäkt.

Därefter ombeds eleverna att komma med förslag på tillfällen då man bör be om ursäkt och på vilka sätt detta kan gå till. De ska också hitta på situationer att rollspela med varandra. Exempelen som ska rollspelas skrivs upp på blädderblocket och alla elever tilldelas roller.

Jag har valt just det här exemplet därför att Felix under lektionen protesterar mot de, som han menar, förenklade och vardagliga situationer som diskuteras. Jag är intresserad av hur man kan förstå hans protester, men även titta på hur personalen agerar och vilket utrymme programmet ger för protester eller motstånd. I Goldstein, Glick & Gibbs (2001) tar ett kapitel upp just *Motivation och motstånd hos eleverna* (kap 6). I kapitlet ges exempel på olika sätt som elever kan göra motstånd på och här beskrivs hur tränarna bör försöka ställa en "diagnos" på ungdomens beteende i syfte att välja "rätt botemedel" mot motståndet (Goldstein, Glick & Gibbs 2001:141). Enligt boken skulle Felix protester kunna beskrivas som en "elev som deltar men inte följer instruktionerna" och som därmed är "inne på fel spår" (Goldstein, Glick & Gibbs 2001:138). Författarna menar att "[elevernas] egen personliga agenda eller deras egna misstolkningar lägger hinder i vägen och de råkar ur kurs och kommer in på mer eller mindre irrelevanta ämnen" (Goldstein, Glick & Gibbs 2001:138). Dessa "misstolkningar" och "irrelevanta ämnen" ses

som hinder för elevens egen inläring men också som hinder för deras medelevers inläring. Ett sätt för tränarna att hantera elevers motstånd är att "fånga inlärningsögonblicket" (Goldstein, Glick & Gibbs 2001:165). Man utgår alltså inom ART ifrån att tränarna är de som "vet bäst". Kritiska inlägg och diskussioner kring principerna för de färdigheter man eftersträvar att lära ut, är inget som uppmuntras. Istället menar man att ett påstående som att "man måste vara stark om man ska bli respekterad" är ett "tankefel" (Lardén 2002:22). Man håller fast vid att det finns rätt och fel tankar, rätt sätt att resonera moraliskt och rätt sätt att vara social på. Moral förstås alltså inom ART som en individuell egenskap som utgår ifrån att människors tänkande styr deras handlande, men också som möjlig att mäta (Tholander 2005). Den socialitet som förespråkas genom exempelvis färdighetsträningen är på förhand definierad.

"Tänk lite svårare"⁴⁾

I situationen nedan protesterar Felix mot de exempel som tränarna ger för att hjälpa eleverna att träna på färdigheten. När Caesar går igenom de fyra stegen i färdigheten att be om ursäkt, förklarar han det första steget genom att ge ett exempel, varpå Felix protesterar:

Excerpt 1

Tränare: Caesar, Kurt

Elever: Felix, Emil, Roger

Forskare: Kjerstin

1	Caesar	å på den ((pekar på tavlan))
2		"avgör om du behöver be om ursäkt"
3		det är ja eller nej
4		"jag tycker att jag behöver be om ursäkt för att jag har gjort det xxx"
5		"jag har sagt "apskalle" till mamma"
6		eller
7	Felix	men va fan
8		man kan inte bara
9		ok
10		vi säger så här då
11		(1.0) jag sköt (till) nån
12		ah sen kommer jag tie minuter senare
13		"ah förlåt för att jag sköt dig"

Kjerstin Andersson

FD, Tema Barn

Linköpings universitet

Genom att ge ett extremt exempel, som att skjuta någon, försöker Felix ge ett annat perspektiv på antagandet att det "bara" är att bestämma sig, ja eller nej, för om man behöver be om ursäkt. Det finns tillfällen, enligt Felix, då man faktiskt inte kan be om ursäkt, även om man är medveten om att man har begått en felaktig handling. Den grundläggande frågan om vilket beteende som bör ge upphov till en ursäkt eller i vilka situationer det är lämpligt att be om ursäkt, diskuteras inte av personalen under lektionen. I Goldstein, Glick & Gibbs (2001) finns noteringar för tränaren, som en hjälp i undervisningen. Där framgår under punkt ett, att "du kanske bör be om ursäkt för att du har haft sönder någonting, gjort ett misstag, avbrutit något eller sårat någon" (sid. 241). Däremot står inget om när det *inte* är lämpligt att be om ursäkt. Felix argumenterar vidare:

Excerpt 2

18 Felix man får utgå från sak till sak
19 eller vi säger Hitler
20 efter allt det han har gjort
21 om han skulle komma tillbaks tre år senare
22 ((sträcker upp båda händerna i luften, lutar sig fram))
23 "förlåt för att jag döda
24 hela (israeliska) befolkningen"
25 det går inte

Enligt Felix är det alltså inte så enkelt som att svara ja eller nej på frågan om man behöver be om ursäkt eller inte. Felix fortsätter ge exempel på när det inte är lämpligt eller ens möjligt att be om ursäkt. Caesar svarar på Felix resonemang ovan genom att medge att det måste finnas proportioner och att om man har skjutit någon har man gått över en gräns då det kanske inte hjälper med en ursäkt. Felix mildrar tonen genom att ge nedanstående exempel på en mindre grov förseelse än att fysiskt skada en annan människa, men som bör ge upphov till en ursäkt.

Excerpt 3

40 Felix det behöver inte va sån där
41 det kan va
42 till den graden
43 inte att man har skadat någon så jävla
hårt fysiskt
44 Caesar nä
45 Felix det kan va nått annat
46 Kurt det kan va att man
47 Felix legat med någons syster
48 till exempel
49 Kurt ja
50 Caesar ja he
51 Kurt det kan va att man
52 liksom
53 kommer en morgon å
54 å liksom

55 är på dåligt humör å
56 kanske bara drar igen dörr'n framför huvet
på nån
57 på dig ((pekar på Caesar)) eller nånting liksom
((borttagna rader))
72 Felix men det är såna enkla grejer ni tar upp
73 Caesar ja
74 Felix ta:tänk lite svårare

Felix förslag på en problematisk situation som skulle kunna föranleda en ursäkt plockas inte upp av någon av tränarna till diskussion. Istället återkommer de till odramatiska och vardagliga situationer. Efter Felix förslag på dilemma (att ligga med någons syster), försöker Kurt återgå till vardagliga situationer. Han menar att det vore lämpligt att be om ursäkt i fall han är på dåligt humör när han kommer till jobbet och "drar igen dörr'n framför huvet på" Caesar eller Felix. Ett sätt att förstå Felix protester är att han inte finner den situation Kurt beskriver som problematisk och att han därför inte behöver träna på att be om ursäkt för detta. Han tycker att alla exempel som givits är för enkla och uppmanar istället tränarna: "tänk lite svårare". Däremot är dilemmat att ha legat med en kompis syster troligtvis en både problematisk och realistisk situation för en 17-årig kille.

Caesar försöker få Felix att avsluta sitt problematiserande resonemang och vill återgå till den ursprungliga diskussionen:

Excerpt 4

84 Caesar ((vänder sig mot tavlan)) um
85 men vi kan inte ta upp alla exempel (xx) Felix
86 vi kan inte ta upp alla exempel
87 Felix ((höjer handen))
88 men jag tar inte upp alla exempel
89 som är högre grad än sånt här ((visar en
gradskala med händerna i luften))
90 Caesar har du skjutit nån nån gång?
91 Felix nej
92 Caesar nej ((nickar))
93 du ser
94 (5.0)
95 ((vänder sig mot tavlan, pekar))
96 är ni med på dom exemplena?

Caesar försöker begränsa Felix protester, genom att påpeka att "inte kan de upp alla exempel". Det som Caesar här definierar som "alla exempel" och som hamnar utanför ramarna är just de exempel som Felix tagit upp: att skjuta någon, att Hitler skulle be den "israeliska befolkningen" om ursäkt, och att be om ursäkt om man har legat med någons syster. Felix principiella påpekande om att det inte är på sin plats att be om ursäkt om man skjutit någon, gör Caesar om till en fråga kring Felix personliga erfarenhet av att ha skjutit en annan människa. Vilket Felix också tvingas hålla med om att han inte har gjort. Därmed anser Caesar att frågan är slutdiskuterad. Men det kommer senare att visa

sig att Felix fortfarande inte är övertygad om premisserna för diskussionen, och att färdigheten skall tränas utifrån tränarnas exempel på vardagliga och oproblematiske situationer.

”Man vill ju inte upplevas som svag”

Inom ART är man noga med att poängtera att programmet består av tre fristående kurser men menar att dessa ger synergieffekter då man tränar delarna var för sig (Goldstein, Glick, Gibbs 2001). Man är exempelvis noga med att hålla isär moraldiskussioner och färdighetsträning. Felix framhåller i sina protester mot färdighetsträningen och menar att man kan hamna i en ond cirkel, där någon retas med en och säger ”förlåt” efteråt, bara för att sedan fortsätta retas, till dess att du tvingas ”bråka med han”. Detta kommenterar Kurt genom att säga: ”jag kan förstå din diskussion, vi kan prata om den i, kan ta den som en moralgrej sen, kör färdigheten nu till att börja med”. Färdighetsträning och en moraliskt underbyggd diskussion kring hur man kan använda färdigheten särskiljs alltså.

Mycket interaktionsforskning har visat hur ursäkter kan ses som en retorisk och lingvistisk resurs. Scott & Lyman (1968) har

diskuterat på vad det är som gör att en ursäkt godtas eller accepteras: 1) En ursäkt godtas då den väger upp förseelsen, 2) erbjuder ett motiv som accepteras av mottagaren/publiken, och 3) reflekterar ordinär social kompetens om vad som anses vara ett lämpligt beteende (Elsbach 1997:585). Den färdighetsträning som förespråkas inom ART, anser jag främst bygger på punkt tre ovan. Felix resonerande ovan utgår dock snarare från punkt ett, då han menar att en ursäkt inte väger upp vissa förseelser, som till exempel att skjuta någon.

Punkt två kommer Felix in på i nedanstående exempel när han resonerar kring att man inte kan be om ursäkt till vilken publik som helst, eller i vilka situationer som helst.

Excerpt 5

34	Felix	men det spelar ändå ingen roll
35		om du börjar (kräv) be om ursäkt
36		han tar det som ett svagt tecken
37		då vill han gå emot er ännu mer
38	Caesar	det vill man ju inte
39		man vill ju inte upplevas som svag
40		eller hur Felix ((mild ironi i rösten))
41	Felix	va?
42		nej det är klart

Journal Digital

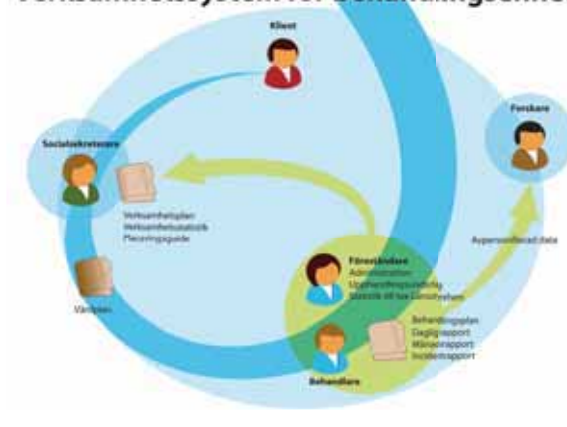
Nu finns Journal Digital även på engelska!

Vi har nyligen knutit licens- och återförsäljaravtal med brittiska St Christopher's Fellowship i London. En frivillig organisation som bedriver öppenvård, familjestöd och behandlingsverksamhet. Organisationen innefattar ett stort antal enheter spridda över Storbritannien.

Journal Digital är ett webbaserat dokumentations- och verksamhetssystem som stödjer ett strukturerat evidensbaserat och målinriktat behandlingsarbete med barn och unga. Systemet innehåller bl.a. självvarsformulär, tester, stöd för journalföring och behandlingsplanering enligt BBIC's livsområden. Verksamhetssystemet är utvecklat för att tillgodose HVB-hem och öppenvårdsenheters behov av dokumentation, kunskapsutveckling, kvalitet och utvärdering.

Vi har idag licensavtal med ett 40-tal kommunala och privata behandlingsenheter i Sverige och Norge. Nyligen har vi knutit avtal med TietoEnator som nu utvecklar en koppling mellan Procapita IFO och Journal Digital Behandling för att få en sammanhängande handläggnings- och dokumentationsprocess. TietoEnator kommer också att marknadsföra och sälja systemet Journal Digital till Procapita IFO-kunder inom Norden.

Verksamhetssystem för behandlingsenheter

Beställ
broschyr
på vår
hemsida!

Besök gärna vår hemsida för mer information
www.journaldigital.se

Att be om ursäkt innebär att man åtminstone delvis medger ett felaktigt handlande. Det innebär att positionera sig (Davis & Harré 1990/2001) i relation till den man ber om ursäkt till, men även till en eventuell omgivande publik (Benoit 1995). ART strävar efter att lära eleverna att tänka på hur en ursäkt framförs genom att till exempel fokusera på kroppsspråk. Tränarna påpekar under lektionen att eleverna ska skapa ögonkontakt och stå vända mot personen de talar med. Mottagaren eller publiken för en ursäkt diskuteras däremot inte, utan görs snarare osynlig i träningen. Felix komplicerar situationen utifrån sin lokala kännedom om hur sociala relationer förhandlas. Enligt honom är det stor sannolikhet att en ursäkt tolkas som ett svaghetstecken av mottagaren och att det snarare leder till mer problem. Caesars försök att skämta om att man (som man) inte vill uppfattas som svag mottas som ett allvarligt påstående av Felix.

William Benoit (1995:82) menar att det finns såväl en extern som en intern publik för vad han kallar "image restoration attempt", vilket en ursäkt kan förstås som. Han menar att en ursäkt i lika hög grad syftar till att den som ursäktar sig ska känna sig bättre efteråt, men att det även handlar om att rädda ansiktet inför en extern publik (Benoit 1995:83). Effekten av en ursäkt är alltså inte bara ett resultat av att den som ursäktar sig ser mottagaren i ögonen och har ett öppet kroppsspråk. Det handlar även om vem den framförs till och vad det är för förseelse som ursäktas.

Att be om ursäkt kan förstås som en lingvistisk resurs för att förhandla och balansera sociala relationer. Detta är ett perspektiv som Felix tar upp:

Excerpt 6

70	Felix	så här att be om ursäkt
71		det kan
72		det kan
73		det kan du göra med nån kille i stan
74		kanske i en krog
75	Caesar	ah
76	Felix	ah jag råka spilla på han
77		"ah ursäkta, förlåt"
78	Kurt	precis
79	Caesar	precis
80		[där har du det
81	Felix	[så där
82		han kanske
83		träffar du aldrig på igen
84	Kurt	nä
85	Felix	men dom som du bor granne med
86		eller
87		samma område
88		som är så här
89	Caesar	kan man inte be om ursäkt till folk man
90		ska träffa igen menar du?
91	Felix	det förstår jag inte riktigt
92		det beror på vilka slags människor det är

Felix resonerande, kring att man kan be en okänd person om ursäkt om man till exempel "råkar spilla", utgår ifrån att det just handlar om en olyckshändelse som inte är speciellt grav vilket gör att ett enkelt "förlåt" kan väga upp den förseelsen. Mer komplicerat blir dock "färdigheten" om det handlar om mer komplexa sociala relationer som en grannrelation kan utgöra. Felix uttalande visar på hur ursäkter är situationellt och kontextuellt beroende av vilken social relation som redan finns etablerad mellan deltagarna. Återigen aktualiseras mottagaren eller publikens roll. Detta är dock ett resonemang som Caesar inte känner igen sig i. Han ifrågasätter också Felix påstående, men Felix håller fast vid att möjligheten att be om ursäkt beror på vilka personer som är inblandade och hur de är relaterade till varandra.

"Tänk på färdigheten"

Efter en fikapaus startas ART-lektionen upp igen. Innan fikat rollspelade Emil och Roger situationer där de bad om ursäkt. Nu har det kommit till Felix tur. Efter fikat har också två nya deltagare anslutit till gruppen, Victor som är en ny elev och tränaren Ben. Innan pausen skissade Felix på sitt rollspel. Det skulle utspela sig i en sportmiljö, där någon råkade få en armbåge i ansiktet så att det började blöda. Emil är Felix medspelare. Killarna genomför rollspelet, varefter de får återkoppling av tränarna, övriga elever och mig. Både Emil och Felix får beröm för sina prestationer och Emil tackas för sin medverkan. Viktor har i uppdrag att bedöma om och hur väl Felix utförde det första steget i färdigheten (se ovan). När Caesar frågar, svarar Victor att han tycker att Felix borde be om ursäkt för vad som hände. Därefter svarar Roger på *hur* Felix bad om ursäkt. "Vilket han gjorde genom att prata" säger Roger. Jag får utvärdera punkt tre och kommenterar att Felix gjorde det direkt efter händelsen, vilket var "precis vad som behövdes". Men på punkt fyra uppstår en diskussion. Felix sa nämligen varken "jag ber om ursäkt" eller "förlåt".

Excerpt 7

46	Caesar	fyran är intressant
47	Ben	den är mycket intressant
48		be om ursäkt
49		det gjorde du faktiskt inte
50	Flera	((vänder sig mot Felix och ler))
51	Emil	he he he
52	Felix	säger
53		säger jag inte det
54		be om ursäkt
55	Emil	det är inte meningen
56	Felix	när Caesar sa till mig ba
57		"tänk på färdigheten"
58		tänkt(e jag) till jag måste be om ursäkt
59	Ben	ok så är det
60	Caesar	jag saknade faktiskt den också
61	Felix	nej men jag sa det lite snabbt

62 efter att du sa det
 63 Flera HE HE NEJ
 64 Ben lessen Felix
 65 men du sa det faktiskt inte

Caesar påminde Felix under rollspelets gång att han måste be om ursäkt, vilket Felix uppmärksammade, men trots det inte gjorde. Felix fokuserade istället under rollspelets gång på att hjälpa Emil som låtsades blöda, genom att hämta papper och påpeka att han kanske behövde åka till tandläkaren. När Caesar under återkopplingen anmärker på att han saknar den uttryckliga ursäkten, försöker Felix påstå att han "sa det lite snabbt", men möts av högljudda protester och beklaganden över att han faktiskt inte sa det.

Kurt repeterar en del av rollspelet i syfte att påminna om hur det gick till och Ben konstaterar att Felix inte sa "ursäkta" eller "förlåt". Istället frågade Felix Emil "hur gick det?" vilket skulle kunna förstås som en alternativ ursäkt. Viktor menar att "hur gick det" kan räknas som "ett annat sätt" att säga förlåt på.

Excerpt 8

78 Victor han sa (på) ett annat sätt
 79 Ben ja så kan man säga

80 Emil ((knäpper med fingrarna och sträcker upp handen))
 81 Ben Emil vill säga någonting
 82 Emil jag uppfattade det som
 83 när jag låg där ((pekar på golvet))
 84 att han bad om ursäkt
 85 Ben ja

Ben håller med om att det skulle kunna förstås som ett annat sätt att uttrycka en ursäkt. I detta läge påkallar Emil uppmärksamhet med stor energi. Han uttalar sig i rollen som det fiktiva offret i situationen. Den subjektiva upplevelsen av att bli omhändertagen av Felix, tolkar Emil som att Felix bad om ursäkt. Ursäkten finns, så att säga, inte i orden utan i handlingen. Att uttrycka ett moraliskt ställningstagande genom handlande kallas för *sentient activity* (Mason 1996) där både känslan "caring about" och handlingen "caring for" är uttryck för ett moraliskt engagemang (Graham 1983). Enligt tränarnas perspektiv är det dock en viktig skillnad i att muntligt ursäkta sig och att uttrycka sin ursäkt genom ett aktivt handlande. Kurt och Ben håller med Viktor och Emil om att Felix *menade* att han var ledsen för det som hänt, vilket uttrycktes genom att han handlade på ett omhändertagande sätt, men det duger inte som fullvärdig ersättning för den muntliga ursäkten.

Grödbygården

ett behandlingshem för föräldrar och barn.

Kvalitetscertifierat enligt ISO 9001: 2000.

Alla vill vi utvecklas, men helst utan att behöva ändra oss. Förändring väcker motstånd och dessa krafter behöver för "våra" familjer härbärgas inom den fasta ram en god institution utgör.

Vi har arbetat med familjer sedan 1990 och har utvecklat en organisation som är lämplig för vår målgrupp.

Psykoterapi (bild-, lek och parterapi) integreras i den jag-stärkande miljöterapi med mer pedagogiska metoder (Marte-Meo, Cap, Korda och ART).

Grundläggande variabler som åtgärdernas intensitet, frekvens och timing är en kompetens utöver metodnivån, som är avgörande för behandlingsresultatet.

Våra uppdragsgivare ger oss ett gott betyg i den enkät de besvarar vid behandlingens slut. Det genomsnittliga värdet på de olika variablerna är 4,7 i den femgradiga skalan. Familjerna bor i egna lägenheter i våra hus här på landet i Grödby.

- Behandling
- Utredning
- Akutplacering

Vill du veta mer? Kontakta oss gärna.

Lennart Olsson
 leg psykolog/leg psykoterapeut/föreståndare.

Huvudman: Annika och Lennart Olsson.
 Plats för 9 familjer - 25 personer.
 Grödby ligger utanför Bromölla nära Blekingegränsen.
 Adress: Grödbyvägen 263, 295 91 Bromölla.
 Tfn: 0456 - 229 41
 E-mail: grodbygarden@swipnet.se

Certifierat ISO 9001 av

Excerpt 9

86 Kurt ah det är lite som Victor
87 jag tror du menade det när du sa
88 "hur gick det?"
89 Felix um
90 Kurt men du använde inte dom orden ((pekar
på tavlan))
91 exakt så att
92 Felix (?) kan varit så
93 Caesar ett tips ((pekar på tavlan))
94 tydligt å klart att det kommer fram att du ber
om ursäkt
95 Felix men personen fattar ju det om jag går å
hämtar papper åt honom å
96 Emil ((knäpper med fingrarna och sträcker upp
handen))
97 Felix följer med han till läkaren å
98 Caesar är du med på färdigheten vi tränar? ((sträcker
sig och pekar på rubriken på tavlan))

Caesar håller fast vid undervisningsinslaget genom att åter uppmärksamma att det faktiskt är en speciell färdighet som Felix ska träna på, nämligen att muntligen säga "förlåt". Med utgångspunkt i hur eleverna resonerar är det inte samma sak som att "be om ursäkt", då en ursäkt kan uttryckas på många olika sätt. Att eleven betar sig korrekt i undervisnings-situationen blir här det centrala. Felix försök att framställa sitt handlande som en ursäkt i sig, vilket kan ses som ett försök till förhandling kring definitionen av en ursäkt, godtas inte av Caesar.

Han återvänder istället till vad Felix muntligen uttryckte och framhåller att frågan "hur gick det" inte duger som alternativ ursäkt.

Excerpt 10

106 Caesar är du med på
107 om du frågar
108 "hur gick det?"

109 å han säger
110 "åh det gick dåligt"
112 (1.0) ((slår ut med händerna framför sig))
113 ok
114 då händer det inget

Enligt Caesar öppnar frågan "hur gick det?" för möjligheten att ge ett negativt svar. Han bygger upp ett logiskt resonerande som innebär att mottagaren har möjlighet att svara "det gick dåligt" vilket då omintetgör den alternativa ursäkten. Detta resonerande kring en abstrakt och schematisk version av en social situation ligger i linje med de teorier som kognitiv moralutveckling bygger på, och som leder till ett begränsande av förhandlingar och tolkningar av social interaktion (Harré 1984).

Diskussion

Jag har i denna artikel skissat på en analys av träningsprogrammet ART genom att titta på praktiken och vad som händer i en konkret situation. Ett interaktionistiskt perspektiv ger möjlighet att se vilka handlingsutrymmen olika subjekt har och hur sociala förhandlingar sker. Genom nära analyser av interaktion ges möjligheten att synliggöra moraliskt handlande som en del av deltagarnas sociala identitet. Studier av ungdomars interaktion gör det möjligt att uppmärksamma hur de själva skapar moral i sin vardagliga praktik. Det möjliggör också att upptäcka områden och frågor som är viktiga och som engagerar ungdomarna själva, snarare än att utgå ifrån en färdig mall för socialt samspel. Färdigheten *Att be om ursäkt* beskrivs i ART-litteraturen som resultatet av ett lyckat utförande av en fyrapunktlista, utan att ta hänsyn till existerande sociala relationer eller det sociala sammanhang en sådan ursäkt framförs i. En interaktionistisk analys kan peka på hur programmet fyller de föreskrivna färdigheterna med ett innehåll, där utgångspunkten är att en ursäkt är något gott i sig. Att däremot anta ungdomarnas perspektiv visar hur ursäkter kan användas för olika syften och hur beroende av situation

SOCIONOMENs *Forsknings- Supplement*

och kontext en ursäkt är. ART vilar på ett teoretisk paket (utvecklingspsykologi och social inlärningsteori) som utgår ifrån en föreställning om att människan utvecklas moraliskt med stigande ålder genom en internalisering av moral och en snäv förståelse av socialisation (Tholander 2005). Sedan 1990-talet har det rådande paradigmet inom mycket av den nordiska barnforskningen (se t.ex. Halldén 2003; Brembeck, Johansson & Kampmann 2004) byggt på en förståelse av barn som kompetenta, förnuftiga, ansvarsfulla, reflexiva, och kritiskt medvetna. Det perspektivet krockar med ART:s syn på barn som ofärdiga, bristfälliga och inkompetenta. Denna krock blir tydlig dels i Felix kritik av färdighetsträningen, dels i tränarnas svårighet att möta denna kritik.

Ungdomar som av olika anledningar vistas inom den sociala barnavården, som ett särskilt ungdomshem utgör, befinner sig i en situation där de på många sätt definieras som avvikande. Att bedriva en programverksamhet som utgår ifrån att dessa ungdomar brister i sin moraliska utveckling leder till en ytterligare definition av avvikelse. Möjligheten finns dock att, utifrån teorier kring det socialt kompetenta barnet utveckla praktiker och verksamheter inom ungdomsvården där ungdomarnas sociala kompetens tas tillvara och där de kan stärkas som sociala aktörer.

- ¹⁾ I Sverige har ART bearbetats för svenska förhållanden av Bengt Daleflod och Martin Lardén (Lardén 2002; Daleflod & Lardén 2004).
- ²⁾ Alla deltagare informerades om syftet med studien och undertecknade ett samtyckesformulär. I de fall deltagarna var under 18 år godkändes även deras medverkan av en målsman. Vid intervju tillfällena ombads eleverna att hitta på ett eget alias, vilket alla utom en elev gjorde. Övriga namn har anonymiserats av mig.
- ³⁾ Ungdomar som bor på ungdomshem kallas inom SiS för elever. Även ART använder elev som tilltal.
- ⁴⁾ Excerpterna är hämtade från längre transkriptioner av sammanhållna diskussioner. Transkriptionerna är gjorda ord-för-ord enligt en *lines* modell (Gee 1991) för att öka läsbarheten och spegla konversationen. Jag har följt en förenklad samtalsanalytisk transkriptionskonvention och använt mig av följande transkriptionstecken.

ord	konversation
"ord"	återgivet tal, sagt som en replik
(ord)	osäker transkription
(xxx)	ohörbart
(5.0)	paus angiven i sekunder
((pekar på tavlan))	förklaring till icke-verbala händelser eller förtydligande av röstläge
[ord	
ord	överlappande tal
°ord°	långt tal
ORD	höst tal
ord	betoning
he he	skratt

Referenser

- Andreassen, Tore (2003) *Institutionsbehandling av ungdomar: Vad säger forskningen?* Stockholm. Statens Institutionsstyrelse och Förlagshuset Gothia
- Aronsson, Karin (1996) Barnintervjun och barnets röst. I Andersson, Gunvor, Aronsson, Karin, Hessle, Sven, Hollander, Anna & Lundström, Tommy *Barnet i den sociala barnavården*. Stockholm; Liber
- Bandura, Albert (1973) *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall
- Benoit, William L. (1995) *Accounts, Excuses, and Apologies. A theory of Image Restoration Strategies*. Albany: State University Press of New York

Vardagar på Vårkullen
Helger och lov i hemmet

www.varkullen.se

Vårkullens skolveckohem

Vasagatan 9B
521 43 Falköping
Tel/fax: 0515-190 80
E-post: info@varkullen.se

VÅR
KUL
LEN

Kognitiv beteendeterapi

Individualterapi • Parterapi •Handledning
Utbildning • Organisationsutveckling

Kvalifikation:

Socionomutbildning
Utbildning i Systemteori/Familjeterapi
Grundläggande utbildning i KBT (steg 1)
Pågående legitimationsutbildning i KBT (steg 2), Uppsala Universitet
Mångårig klinisk erfarenhet

Pia Spånghagen, auk. socionom med mottagning i Stockholm
tel. 0708-33 99 12 • e-mail pia.spanghagen@comhem.se

Sedan 1990-talet har det rådande paradigmet inom mycket av den nordiska barnforskningen byggt på en förståelse av barn som kompetenta, förnuftiga, ansvarsfulla, reflexiva, och kritiskt medvetna. Det perspektivet krockar med ART:s syn på barn som ofärdiga, bristfälliga och inkompetenta.

- Bergmann, Jörg R. (1998) Introduction: Morality in discourse. *Research on Language and Social Interaction*. 31(3&4): 279-294
- Björklund, Fredrik (2000) *Moral Cognition: Individual Differences, Intuition and Reasoning in Moral Judgement*. Diss. Lunds universitet
- Brembeck, Helen, Johansson, Barbro & Kampmann, Jan (2004) Introduction. I Brembeck, Helen, Johansson, Barbro & Kampmann, Jan (red.) *Beyond the competent child: exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. Frederiksberg: Roskilde University Press
- Carter, R. E. (1980). What is Lawrence Kohlberg doing? *Journal of moral education*, 2(9): 88-102
- Daleflod, Bengt & Lardén, Martin (2004) *Från miljöterapi till KBT. Institutionsbehandling av kriminella pojkar*. Västervik: SiS
- Davis, Bronwyn & Harré, Rom (1990/2001) Positioning: The Discourse Production of Selves. I Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie., & Yates, Simeon *Discourse Theory and Practice. A Reader*. London: Sage
- Elsbach, Kimberly D. (1997) Review of Accounts, Excuses, and Apologies: A Theory of Image Restoration Strategies. *Administrative Science Quarterly*. Vol. 42, no 3:584-586.
- Feindler, Eva L., & Ecton, Randolph B. (1986) *Adolescent anger control: Cognitive-behavioral techniques*. New York: Pergamont
- Fritzell, Christer (2001) Skola och behandling som pedagogisk kommunikation. I Gerrevall, Per & Jenner, Håkan *Kommunikativ pedagogik och särskilda ungdomshem*. Forskningsrapport nr 2. Västervik: SiS
- Gee, James Paul (1991) A Linguistic Approach to Narrative. *Journal of Narrative and Life History*. Vol. 1, no. 1, pp. 15-39
- Gilligan, Carol (1982) *In a different voice*. Cambridge: Cambridge University Press
- Goldstein, Arnold P., Glick, Barry & Gibbs, John C. (2001) *Aggression Replacement Training. En multimodal metod för att ge aggressiva barn och ungdomar sociala alternativ*. Aneby: KM-förlaget
- Goldstein, Arnold P., & Glick, Barry (1994) Aggression Replacement Training: Curriculum and Evaluation. *Simulation and Gaming*, vol. 25(1): 9-26
- Graham, Hilary (1983) Caring: A labour of love. I Finch, Janet & Groves, Dulcie (red.) *A Labour of Love: Women, Work and Caring*. London: Routledge and Kegan Paul
- Gundersen, Knut & Svartdal, Frode (2006) Aggression Replacement Training in Norway: Outcome evaluation of 11 Norwegian student projects. *Scandinavian Journal of Educational Research*. 50(1): 63-81
- Halldén, Gunilla (2003) Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, vol. 8 (1-2): 12-23
- Harré, Rom (1984) *Personal being*. Thousand Oaks: Sage.
- Kerby, Joanne. & Rae, John. (1998) Moral identity in action: Young offenders' reports of encounters with the police. *British Journal of Social Psychology*, 37(4), 439-456
- Lardén, Martin & Daleflod, Bengt (2006) *ART – en lovande metod med brett användningsområde*. <http://www.oasen.com/verkart.htm>
- Lardén, Martin (2002) *Från brott till genombrott. Kognitiv beteende-*

Ubby Gård

HVB-hem för flickor 12-20 år
endast 5 mil från Stockholm

**Ett mindre behandlingshem med 4 platser.
Lantligt belägen hästgård i södra delen av Norrtälje kommun.**

Att bli sedd och bekräftad utifrån den känslomässiga och intellektuella mognadsnivån flickorna befinner sig i är grunden för vårt arbete, där personalen förstår var och ens behov i en terapeutisk miljö.

Bryta mönster som tidigare inte fungerat i sociala relationer genom att träna samspel med andra i en liten grupp. Ge flickorna verktyg att klara ömsesidigheten i relationer.

Relationen till föräldrar och anhöriga är det viktigaste i en människas utveckling. Hur bristfällig den än är, vill vi medverka till att stärka föräldrarollen genom anpassade stödsamtal där ex.vis. träning i kommunikation och gränssättning kan ingå. Möjlighet till övernattnings för föräldrar finns.

Föreståndare Elisabeth Carlsson
Ubby Gård
Pl 26 50, 762 94 Rimbo
Tfn/fax: 08-512 949 00, Mobil: 070-678 90 34

www.ubbygard.se

Nanolfsvillan

**Ett HVB-hem för familjer
och ensamstående föräldrar**

Målgrupp: Familjer och deras barn, gravida kvinnor och pappor med barn. Psykiatriska, psykosociala och missbruksproblem. LVU, LVMS27, KVALS34, SoL. Vi erbjuder även skyddat boende.

Behandling: Miljöterapeutiskt arbetssätt, kognitivt förhållningssätt, psykodynamisk samtalsterapi, föräldrautbildning, egen förskola, utredningar, kartläggningar, medicinering.

Vi strävar efter att våra boende ska bli fungerande medborgare i samhället med fokus på en fungerande ekonomi, att bryta det negativa sociala arvet, att ta sitt vuxenansvar för barnen, att tillgodose sina barns behov, att kunna upprätta fungerande relationer i vardagslivet.

Utredning: Vi utför utredningar i 10-12 veckor.

Personal: Psykiatriker, sjuksköterska, terapeuter, socionomer steg 1, beteendevetare, socialpedagoger, förskolelärare, behandlingsassistenter. Bemanning dygnet runt. konsulter; familjeterapeut och drogterapeut.

Antal platser: 10 familjer

Geografiskt läge: centralt i Finspång

www.nanolfsvillan.se
tel 0122-159 89 • fax 0122-159 58
mail@nanolfsvillan.se

terapi för tonåringar med psykosociala problem. Stockholm: Gothia
Leeman, L.W., Gibbs, J. C., & Fuller, D. (1993) Evaluation of a
multi-component group treatment program for juvenile delinquents.
Aggressive Behavior. 19: 281-292

Martsch, Martin D. (2005) A Comparison of Two Group
Interventions for Adolescent Aggression: High Process Versus Low
Process. *Research on Social Work Practice*. 15(1): 8-18

Mason, Jennifer (1996) Gender, care and sensibility in family and kin
relationships. I Holland, Janet & Adkins, Lisa (red.) *Sex, sensibility
and the Gendered Body*. London: Macmillan

Mattiani, Mark A., & McGuire, Melissa S. (2006) Behavioral Strategies
for Constructing Nonviolent Cultures With Youth. A Review.
Behavior Modification. 30(2): 184-224

Nugent, William R., Bruley, Charlene, & Allen, Patricia (1999) The
Effects of Aggression Replacement Training on Male and Female
Antisocial Behavior in a Runaway Shelter. *Research on Social Work
Practice*. 9(4): 466-482

Raduta, Sorin & Segovia, Ninel Frez (2005) *Effekter av Aggression
Replacement Training Program inom Kriminalvården*.
Kandidatuppsats, Lunds universitet.

Schippers, Gerhard M., Märker, Nicole, & de Fuentes-Merillas, Laura
(2001) Social Skills Training, Prosocial Behaviours, and
Aggressiveness in Adult Incarcerated Offenders. *International
Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(2):
244-251

Scott, Marvin B., & Lyman, Stanford M. (1968) Accounts. *American
Sociological Review*. 33(1): 46-62

Socialstyrelsen (2006) *Öppenvårdens former. En nationell kart-
läggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*.
www.socialstyrelsen.se

Szklarski, Andrzej (2004) Konflikt hantering och värdefrågor. I
Colnerud, Gunnel (red.) *Skolans moraliska och demokratiska prak-
tik: värdepedagogiska texter*. Linköping: Linköpings univ.,
Institutionen för beteendevetenskap

Tholander, Michael (2002) *Doing Morality in school. Teasing, gossip
and subteaching as collaborative action*. Diss. Linköpings universitet

Tholander, Michael (2005) Moralisk fostran mellan elever. Ett samtal-
analytiskt perspektiv. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, vol. 10(2): 99-
123

Woods, Cindy J. P. (1996) Gender differences in moral development
and acquisition: A review of Kohlberg's and Gilligan's models of
justice and care. *Social Behavior and Personality*, 24(4), 375-383.

Motivational Interviewing

Motiverande Samtal - MI

2 dagars workshop i Solna 1-2/10-07

MI- ett förhållningssätt och samtalsmetod för att motivera
till förändring. Ta kontakt med info@carinacoach.se för
information och uppdragsutbildningar.

WWW.CARINACOACH.SE

**Karolinska
Institutet**

Karolinska Institutet anordnar i samarbete med Stockholms
läns landstings Psykoterapiinstitut

Påbyggnadsutbildning i psykoterapi, 90 hp, med start höstterminen 2007

**Utbildningen har två inriktningar, kognitiv beteende-
terapi och psykodynamisk terapi.**

Påbyggnadsutbildningen vänder sig till dig som har:

- avlagd psykologexamen (enligt 1982 års studieordning eller senare bestämmelser) eller
- läkarexamen med specialistkompetens i psykiatri, barn- och ungdomspsykiatri eller
- socionomexamen och grundläggande psykoterapitutbildning eller annan motsvarande examen om minst 180 högskolepoäng och grundläggande psykoterapitutbildning.
- varit yrkesverksam under minst två år efter den grundläggande psykoterapitutbildningen och arbetat med psykoterapi under handledning av legitimerad psykoterapeut som har den aktuella inriktningen.

För den psykodynamiska inriktningen gäller att den sökande ska ha gått 75 timmar i psykodynamisk egenterapi hos legitimerad psykoterapeut, företrädesvis handledarutbildad, utöver de 50 tim som ingår i den grundläggande psykoterapiutbildningen.

För samtliga gäller intyg från arbetsgivaren som visar att den sökande under studietiden kommer att ha deltidstjänstgöring med psykoterapeutiska arbetsuppgifter.

**Ansökan skall vara Karolinska Institutet tillhanda senast
den 15 oktober 2007**

Ytterligare information samt ansökningsblankett finns på ki.se
Ansökningsblankett kan även rekvideras från:
*Karolinska Institutet, Sektionen för psykoterapi,
Björngårdsgatan 25, 118 52 Stockholm
fax: 08 641 93 88, e post: Ingrid.Laurell@ki.se*

Frågor om utbildningen besvaras av: Gerd Sundblad 08-578 397 73

Att springa lös, fastna i en förort eller få nåt att bry sig om?

Omhändertagna tjejers föreställningar om moderskap och barn

Denna artikel tar sin utgångspunkt i ny statistik som visar på en oroväckande utveckling när det gäller omhändertagna unga kvinnor och deras ökande antal placeringar, dåliga psykiska hälsa och höga siffror gällande hur många av dem som blir tonårsmödrar. Till grund för artikeln ligger fokusgruppintervjuer med omhändertagna på ett särskilt ungdomshem för flickor, 14-20 år. De unga kvinnorna väljer att fokusera en stor del av intervjuerna på frågor som rör längtan efter barn och funderingar kring moderskap. Artikeln konkluderar att den samhälleliga vård flickor får måste innefatta ett aktivt arbete kring frågor som rör sexualitet, graviditet, och föräldraskap.

Av Carolina Överlien

Tonårsflickor på institution

Ambitionen med denna artikel är att visa hur omhändertagna tonårsflickor tänker och resonerar kring frågor som rör moderskap och barn. Vi vet från tidigare forskning att i ett internationellt perspektiv blir få tonårsflickor i Sverige mammor (Otterblad Olausson, 2000). Dock blir en stor andel av de flickor i Sverige som är placerade på institution mödrar under tonåren.¹⁾ Detta faktum måste förstås mot bakgrund av den problematiska situation som råder när det gäller institutionsvård av barn och unga i Sverige, och i synnerhet den oroande utvecklingen för omhändertagna tonårsflickor.

Enligt den senaste årsrapporten från Socialstyrelsen om de sociala problemen i Sverige (Social rapport, 2006) så står det illa till med den vård barn och unga som omhändertas av samhället får i fosterhem och på institution. Att behandlingsvården av barn och unga har tydliga brister är ingen nyhet, men i Social rapport 2006 sägs det utan förbehåll och omskrivningar; "Mycket lite av den institutionsvård som finns i Sverige har utvärderats. Vi vet inte om behandlingen har positiva, skadliga och inga effekter alls" (s. 280). Vi vet dock en hel del om de barn och unga som placeras på institution och deras bakgrund, bland annat tack vare Adolescent Drug Abuse Diagnosis (ADAD) som är den strukturerade intervju som görs med den unge när han/hon skrivs in på institutionen. Vi vet därför att det är, jämfört med normalpopulationen, vanligt att de omhändertagna barnen och ungdomarna någon gång varit utsatta för fysisk, psykisk och sexuell misshandel. Vi vet att ungdomarna ofta har en bristfällig skolgång och att deras psykiska ohälsa ofta är dålig. Och vi vet att ungdomarna själva säger att de behöver hjälp med allt detta (Statens Institutionsstyrelse, 2005).

Flickornas situation på särskilda ungdomshem är speciellt intressant att se närmre på. Socialstyrelsen lyfter fram flickornas oroväckande dåliga psykiska hälsa i två nyliga rapporter. Individ & familjeomsorg – Lägesrapport 2006 (Socialstyrelsen, 2007) rapporterar att ohälsan bland unga vuxna i Sverige i åldern 18-24 år ökar, och att ökningen har en särskilt negativ utveckling bland unga kvinnor. I Folkhälsa – Lägesrapport 2006 kan man läsa att unga kvinnor i åldern 15-24 har en fortsatt särskilt ogynnsam utveckling av psykiskt välbefinnande (Socialstyrelsen, 2007). Denna oroväckande situation just för flickorna blir tydlig i statistiken från ADAD 2005 (Statens Institutionsstyrelse, 2005). Enligt ADAD så uppger hälften av flickorna att de utsatts för fysisk misshandel, och 15 procent för sexuella övergrepp av personen de stått i beroendeställning till. Totalt 32 procent av flickorna har ofta ont i magen, 63 procent har sömnproblem, 56 procent är ofta ängsliga och oroliga. På frågan om man vill skada sig

själv, så svarar 30 procent av flickorna ja, och hela två femtedelar av dem har gjort ett självmordsförsök. Jämfört med pojkarna är flickornas siffror anmärkningsvärt högre.

I ett historiskt perspektiv så var det framförallt pojkar som samhället omhändertog, och när flickor omhändertogs så var skälen för omhändertagandet, då som nu, olika beroende på kön (se Överlien, 2006). I dag ser vi dock en storleksmässigt ökande grupp flickor och unga kvinnor som omhändertas av samhället. Gruppen omhändertagna unga kvinnor i åldern 15-17 år ökade med 33 procent mellan åren 2000 – 2004 (Socialstyrelsen 2001, 2005). När det gäller det omedelbara omhändertagandet av flickor så kan man utläsa en markant ökning i Socialstyrelsens rapport. Antalet flickor som blir omedelbart omhändertagna och placerade på särskilda ungdomshem har ökat med 50 procent mellan åren 1999-2005. På bakgrund av allt detta konkluderar därför Socialstyrelsens rapport om individ- och familjeomsorgen att det finns "anledning att speciellt följa utvecklingen för flickor, särskilt som det finns flera tecken på en problematisk situation för dem" (s. 26).

Flickor på institution och tidigt moderskap

En stor del av litteraturen om unga mödrar fokuserar på tonårsmödrar som ett socialt problem (Appell, 1998), och tenderar därför ibland att bli en smula moralistisk i sin ton. Dock finns det en stor mängd forskning som visar på de negativa konsekvenserna av barnafödande under tonåren, både för barnet och den unga mamman, såsom dålig ekonomi, hälsa och levnadsvillkor (Serbin & Karp, 2004, Otterblad Olausson, 2000), aggressivitet och konflikt i relationen till barnets pappa (Jenkins et al, 2006) och suicid försök/död och missbruk av alkohol/narkotika (Ekeus et al. 2006).²⁾ Andra menar dock att fokuseringen på tonårsmödrar som ett socialt problem är ett uttryck för moralisk panik, och ett resultat av forskning som inte kontrollerar för variabler såsom fattigdom. Barnafödandet är inte ett problem i sig själv, utan snarare den fattigdom tonåringarna lever i sedan tidigare och fortsätter att leva i efter barnets födelse (Duncan, 2005).

En begränsad mängd forskning fokuserar på tonårsgaviditet/tonårsmödrar i relation till omhändertagande av flickor på institution. Viss forskning pekar på den negativa prognosen för tonårsmammor med riskbeteenden såsom att begå brott, använda narkotika och rymma hemifrån (Oxford et al., 2006), och förespråkar interventionsprogram för omhändertagna flickor med tydligt fokus på graviditet och föräldraskap (Chesney-Lind

¹⁾ Placeringar av barn och unga i Sverige kan göras på familjehem (fosterhem), privata eller kommunala Hem för vård och boende (HVB-hem) eller särskilda ungdomshem. Benämningen 'institution' används oftast för HVB-hem och särskilda ungdomshem.

²⁾ För en genomgång av litteratur som visar på medicinska, psykologiska och sociala problem bland gruppen unga mödrar och deras barn, se Vinnerljung et al. (2007)

& Shelden, 1998). Dock menar flera forskare med fokus på institutionsplacerade flickor och tidigt moderskap att födelsen av barnet kan vara en vändpunkt för mamman. Barnets födelse innebär att den negativa cykeln bryts (Duncan, 2005, Barn & Mantovani, 2006, Rutman et al, 2002, Hope et al. 2003). Rutman et al (2002) fann att både de unga omhändertagna kvinnorna i studien och personalen som arbetade med dem talade om 'the cycle' som något som måste brytas, men att deras förståelse av denna cykel var helt olika. De omhändertagna kvinnorna menade att födandet av ett barn kunde bryta denna cykel av ohälsosam livsstil och därmed vara en vändpunkt i deras liv. Personalen i sin tur menade att den onda cirkeln av omhändertagna kvinnor som föder barn som också blir omhändertagna bröts genom att undvika barnafödande. Studier av Hope et al. (2006) och Barn & Mantovani (2006) ger visst fog för argumentet att födelsen av barnet blir till en positiv vändpunkt i de omhändertagna kvinnornas liv. Barn & Mantovani (2006) konkluderar i deras studie om unga omhändertagna mammor att "it is also evident that the birth of a child signified a remarkable turning point for these women. The responsibility of being a mother brought with it a sense of purpose and direction in the otherwise chaotic lives of many of these young women" (s. 239). Hope et al. (2006) studie visar att medan flickor som någon gång varit gravida har ökad risk för allvarliga beteendemässiga problem, så har inte tonårsmödrar fler beteendemässiga problem än normal populationen av tonårflickor. Tvärtom så argumenterar forskarna för att moderskap under tonåren bidrar till en positiv social utveckling för den unga mamman.

Det är dock viktigt att poängtera att ovanstående studier utgår från tonårsmammans perspektiv, snarare än det nyfödda barnets, och att studierna inte utgår ifrån en svensk kontext. Dock är det intressant att notera att i studier som följer omhändertagna barn och ungdomars situation efter att vården avslutats, så ser flickornas/kvinnornas situation bättre ut än pojkarnas/männens (Vinnerljung & Sallnäs, kommande). Om barnets födelse har betydelse för detta resultat eller ej, är endast spekulationer, och bör undersökas närmre. Vi behöver också veta mer om situationen för de barn som föds till omhändertagna tonårsmödrar. Fokus för vårt intresse kan givetvis inte bara vara på barnet som vändpunkt i mammans annars kaotiska och problematiska liv, utan också livsvillkor, hälsa och framtidsutsikter för de barn som föds in i detta liv.

I Sverige blir en stor grupp omhändertagna flickor på institution mödrar under tonårstiden. Enligt Vinnerljung och Sallnäs (kommande) blir 27 procent av flickor som är omhändertagna och placerade på särskilt ungdomshem p.g.a. deras eget beteende tonårsmödrar, jämfört med 3.1 procent av normalpopulationen. Av flickor placerade av andra skäl blir 14 procent tonårsmödrar. Dessa

flickors röster hörs sällan i litteraturen. Barn och unga lyckas alltför sällan göra sin röst hörd, och detta gäller i synnerhet barn och unga i samhällets vård (se Cederborg & Karlsson, 2001, Osvaldsson, 2002, Mattsson, 2002, Boylan & Ing, 2005, Rädda Barnen, 2005, Barnombudsmannen, 2004). En begränsad mängd svensk forskning har fokuserat på institutionsplacerade flickor, och ännu färre har inkluderat deras röster i forskningen. Mot bakgrund av detta är det viktigt att ställa sig frågan om hur de unga tjejerna³⁾ själva resonerar kring frågor som rör graviditet, moderskap, och barn. Hur tänker omhändertagna tjejer om sig själva som framtida mödrar och om hur det är att få och ha barn? Vilka föreställningar har de om föräldraskapet och hur ser de på sig själva som mammor i den specifika livssituation de befinner sig i?

Metod

Fältarbetet för den avhandlingsstudie⁴⁾ ur vilken denna artikel mynnar, gjordes på Sommargården⁵⁾, ett av de få särskilda ungdomshem i Sverige endast för flickor. Institutionen består av fem avdelningar som var och en tar emot sex unga kvinnor. Min avhandlingsstudie fokuserade på två av dessa avdelningar: en låst som tar emot unga kvinnor med allvarliga psykosociala problem från den övre åldersgruppen (17 - 20 år) och en låsbar som tar emot unga kvinnor med mindre allvarliga psykosociala problem från den lägre åldersgruppen (14 - 16 år). Elva unga kvinnor bodde på de två avdelningarna som min studie fokuserar på, och 19 behandlingsassistenter arbetade där. Alla valde att ingå i studien. På institutionens område finns även en skola där majoriteten av de omhändertagna tjejerna går.

Behandlingsmetoderna på avdelningen med 14–16-åringar är vid tiden för studien familjeterapi och miljöterapi. Behandlingsmetoden på avdelningen för 17-20-åringar är miljöterapi. Det fanns dock ingen enhetlig linje i hur personalen definierade dessa behandlingsmetoder. Utbildningsnivån på behandlingsassistenter varierar, men är generellt låg (för en diskussion om institutionspersonals definitioner av behandlingsmetoder och deras utbildningsnivå, se Sallnäs, 2000). Dock har Statens Institutionsstyrelse (SiS) som är huvudman för institutionen, under senare år gjort ansträngningar för att utbildningsnivån bland deras anställda ska höjas.

Under vintern 2000 tillbringade jag totalt åtta veckor på Sommargården. Jag observerade personalens dagliga arbete, lyssnade noga på samtal om de unga kvinnorna och observerade interaktionen mellan personal och de unga kvinnorna. Jag genomförde gruppintervjuer och individuella intervjuer med personalen. Dessutom genomförde jag 5 fokusgruppsintervjuer med de omhändertagna tjejerna (presenterade nedan). Mitt material

³⁾ Informanterna i fokus för denna artikel kallar sig själva för "tjejer", och jag väljer därför också detta uttryck i de stycken i artikeln som handlar om just dem. Uttryck såsom "flickor", "kvinnor", eller "unga kvinnor" skulle de inte identifiera sig med. Detta är anledningen till valet av uttrycket, som kanske annars kan uppfattas som malplacerat i ett vetenskapligt sammanhang.

⁴⁾ Se Överlien (2004).

⁵⁾ Alla personer och platser har getts fiktiva namn

består därmed primärt av individuella intervjuer och gruppintervjuer, men också av etnografisk data.

Fokusgruppsmetoden utvecklades under 1940-talet av sociologen Robert K. Merton, framförallt i syfte att utvärdera krigspropaganda (Merton et al., 1956). Sedan dess har metoden framförallt använts i marknadsundersökningar men upptäcktes på nytt och utvecklades av Morgan under 1990-talet (se Morgan, 1992; 1996). Idag används metoden av forskare inom ett flertal olika vetenskapliga discipliner såsom sociologi, statsvetenskap och pedagogik. Den form av fokusgrupp som framförallt används idag involverar en grupp människor som diskuterar ett givet ämne under en viss tid (Morgan, 1992; Smith, 1995). Samtalet i fokusgruppen ska så långt som möjligt likna ett naturligt samtal som rör sig kring ett specifikt ämne eller tema, därav namnet 'fokus' grupp. Ämnet i fokus för diskussionen introduceras av moderatorn och kan också stimuleras med hjälp av s.k. stimulusmaterial (såsom artiklar i tidningar etc.). Deltagarna i fokusgruppen ska sedan diskutera ämnet så fritt som möjligt och utan alltför mycket interaktion med moderatorn (Morgan, 1996).

Empirin som ligger till grund för denna artikel är 5 fokusgruppsintervjuer med totalt 16 flickor omhändertagna på Sommargården. Fokusgruppsintervjuerna spelades in på band och transkriberades. För att få en översikt över allt material gjordes först en grov transkription av materialet (se Linell, 1994). Parallellt med att materialet transkriberas tas anteckningar. Transkriptionsprocessen kan därför ses som en del av analysarbetet och dess produkt en tolkning (Riessman, 1997). Transkriptionsnivån är beroende av vilken typ av analys som ska göras, och är därmed teori-driven (Ochs, 1979). Trots fokusgruppsmetodens fördelar gällande interaktionsanalyser (se Överlien et al, 2005) valdes, utifrån frågeställningen, en innehållsanalys, och transkriptionsnivån är därför tämligen grundläggande. Dock väljer jag att låta excerpterna nära följa det som faktiskt blev sagt i intervjun, d.v.s. jag inkluderar talspråk, överlappningar, pauser och felsägningar. Informanternas utsagor "tvättas" inte för att öka läsbarheten. På detta sätt ges läsaren insyn i intervjusituationen, och har möjlighet att göra alternativa tolkningar av materialet. Arbetet har gjorts utifrån de grundläggande principerna i grounded-theory-analysis, där man först gör en öppen kodning av materialet och sedan samlar materialet i kod-familjer. Dock väljer jag att inte presentera fragment från informanternas utsagor, utan presenterar informanternas berättelser eller rapporter i sin hel-

het. Utifrån frågeställningen väljs sedan excerpter ut som väl belyser forskningsfrågan och som är representativa för materialet som helhet.

Sex tjejers röster är representerade i denna artikel.

En kort presentation av dessa tjejer följer nedan.

- Cecilia** 19 år gammal. Omhändertagen enligt LVU. Har ett allvarligt missbruksproblem och har vid ett flertal tillfällen varit våldsam mot personalen.
- Helen** 16 år gammal. Omhändertagen enligt LVU. Har utländsk bakgrund och talar dålig svenska. Djupa kulturella konflikter med sin familj. Allvarligt missbruksproblem.
- Kristin** 17 år gammal. Omhändertagen enligt LVU. Har bott på Sommargården under många år och har nyligen försökt klara eget boende. Försöket misslyckades eftersom Kristin inte skötte sin skolgång och umgicks med "fel" grupp, och hon är nu åter placerad på Sommargården.
- Nina** 16 år gammal. Omhändertagen enligt LVU. Har anklagat fadern för sexuella övergrepp, men hennes far dog innan polisens utredning kunde starta. Flyttade till eget boende under min tid på Sommargården. Placerades åter på Sommargården efter att hon inte klarade att sköta skolan, umgicks med gamla vänner som personalen ansåg destruktiva och saknade stödjande nätverk.
- Mimmi** 16 år gammal. Omhändertagen enligt LVU. Flyttar till eget boende under min tid på Sommargården, börjar på nytt gymnasium utanför institutionen och klarar det bra.
- Sara** 15 år gammal. Omhändertagen enligt LVU. Har problem med lättare narkotika missbruk och själv skadning. Har bott största delen av sitt liv i fosterhem och på institutioner.

Carolina Överlien

FD, Tema Barn, Linköping universitet & Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Oslo

Att tala om sig själv som blivande mamma

De fem fokusgrupper jag genomförde med tjejerna på Sommargården var planerade att fokusera på kropp & sexualitet, relationer och framtids tankar. Istället fokuserades de framförallt på frågor som rörde barn, att bli/vara mamma och längtan efter barn. I grupp efter grupp togs temat upp, trots att det aldrig

introducerades av moderatorn. Temat diskuterades med stort engagemang och diskussionsglädje. En av fördelarna med fokusgruppsmetoden är just att deltagarna kan välja att styra samtalet i den riktning de önskar, även om moderatorn har introducerat intervjun och presenterat stimuli material som kunde initierat ett annat samtalsämne. Första gången tjejerna väljer att fokusera på ämnet barn, är under en intervju där vi tidigare talat om deras tankar om framtiden. Samtalsämnet rör sig kring hur en bra relation är och vilken typ av kille de vill leva med i framtiden. Någon av tjejerna har nämnt ordet karriär, och att det är viktigt att vara snygg, vilket är en tråd moderatorn plockar upp och introducerar igen. Helen väljer då att styra in samtalet på det ämne hon önskar tala om.

Excerpt 1.

Deltagare: Helen (H), Kristin (K), Cecilia (C),
Carolina Överlien (CÖ)

1	H	Jag vill ha en kille som jag godkänner själv inte mina föräldrar
2	CÖ	Okej (paus) det är viktigt för dig
3	H	Ja
4	CÖ	Och vad ser du framöver då om du (.) är det viktigt för dig att (.) göra karriär och (.) vara snygg och allt det här som vi har pratat om
5	H	Nej jag vill faktiskt (.) jag gillar barn faktiskt
6	CÖ	Mm
7	H	Jag vill skaffa barn så snart som möjligt

Helen har en utländsk bakgrund, och har stora kulturella konflikter med sina föräldrar. Föräldrarna menar att de har rätt att besluta vilken man Helen ska gifta sig med, något som Helen starkt motsätter sig. En viktig fråga för henne som rör framtiden är därför att hon ska få välja den hon vill leva med själv. En annan fråga Helen väljer att ta upp som är viktig för henne är önskan att få barn. Hon "gillar barn", säger hon som förklaring till varför hon svarar nekande till intervjuarens förslag på viktiga frågor för framtiden, och "vill skaffa barn så snart som möjligt".

I en annan fokusgrupp med tre tjejer från en annan avdelning

så har Sara tagit upp frågan om att skaffa barn, och att unga tjejer kanske borde vänta med detta tills de är äldre. Detta påstående ger hon själv respons på lite senare i intervjun.

Excerpt 2.

Deltagare: Sara (S), Nina (N), Mimmi (M),
Carolina Överlien (CÖ)

1	S	Fast frågan är hur många det är som gör det (.) inte många (.) jag längtar efter det
2	N	Ja jag vill ha det nu
3	S	Jag också
4	CÖ	Känner du att du är redo för det
5	N	Nej jag vet inte men jag skulle faktiskt vilja ha det
6	S	Jag längtar efter barn men jag vet att jag inte är redo för det

Saras påstående att inte många väntar, fast de kanske borde, backas upp av Nina som betonar att hon vill ha barn nu. Moderators kommentar visar tydligt en normativ hållning. Vid tiden för intervjuerna var jag nyss fyllda 30 och hade inga konkreta planer på att få barn eller tydliga föreställningar om mig själv som mor. Kanske det var därför jag inte heller planlagt att diskutera detta ämne med tonårstjejer. Inte heller gav personalen på Somrargården några indikationer på att detta var ett samtalsämne som engagerade de omhändertagna tjejerna, eftersom personalen framförallt såg dem som offer för sexuella övergrepp och som asexuella barn (Överlien, 2006). Inom dessa diskurser finns inget utrymme för tjejerna som framtida mödrar.

De unga tjejerna är dock tydliga med sitt budskap. Trots den negativt färgade frågan i tur 4, "känner du att du är redo för det", så svarar Nina först nekande men står sedan fast vid sin mening att "jag skulle faktiskt vilja ha det". Sara plockar sedan upp modernators tråd om att vara "redo för det" i tur 6 och menar att även om hon längtar efter barn så vet hon "att jag inte är redo för det". Efter intervjuens avslut påpekar dock Sara att hon beslutat att ta bort den p-stav som hon har inopererad direkt hon inte längre är omhändertagen.

SOCIONOMENS *Forsknings- Supplement*

Det minst önskvärda av dessa tre alternativ är att försöka göra båda två; att både ha barn och resa/vara fri.

Lite senare i intervjun väljer Sara att berätta om sin syster och om när hon blev gravid.

Excerpt 3.

Deltagare: Sara (S), Nina (N), Mimmi (M),
Carolina Överlien (CÖ)

- 1 S Min syster (.) när hon blev gravid första gången så lämnade hon alltid ut det till barnvakter och så här för hon sprang ju också ute och så där
- 2 CÖ Hon lämnade bort barnet
- 3 S Till barnvakter och så där varenda helg och var ute och sprang runt med massa killar och så där grejer du vet (.) det var i början men så höll hon på att bli av med det så då skötte hon sig efter det
- 4 CÖ Hon höll på att bli av med barnet
- 5 S Ja
- 6 CÖ Hur gammal var hon då
- 7 S Arton
- 8 CÖ När hon fick barnet
- 9 S Nej hon blev gravid när hon var sexton

- 10 CÖ Ja
- 11 S Hon bodde på ett sånt här mödrahem först (.) men liksom ja
- 12 CÖ Kan du känna att du har lärt dig nåt av henne då eller
- 13 S Ja det har nog fått mig att tänka så (paus) om vi säger så här att om jag skulle bli gravid nu
- 14 CÖ Mm
- 15 S Så skulle jag absolut inte kunna göra abort nu för det skulle jag aldrig kunna göra (.) och då måste jag i så fall (.) det i så fall **jag** känner det är att okej jag får väl ha dagis tills jag har gått ut skolan eller någonting sånt där du vet (.) eller så får soc eller morsan betala så länge för man får ju alltid hjälp på nåt sätt (.) och sen också känner ju jag själv att då har jag någonting att **bry mig om**
- 16 N **Exakt**
- 17 S Då har man ju nåt att bry sig om då då är det ju inte så att man springer ju inte lös och (.) driver runt liksom (.) för då kan man ju inte hålla på och leva det liv jag lev

NYTT SAMARBETE FÖR VÅRD I BEHANDLINGSFAMILJER!

Som en naturlig fortsättning på flickans behandlingsarbete och för att förkorta institutionsvistelsen har **Risingegården** och **Familjehemscenter** inlett ett samarbete för att erbjuda vård i behandlingsfamiljer. För mer information kontakta Åsa Rydin eller Caroline Wendel 0122-210 50.

**FAMILJEHEMS
CENTER**

*Vi bedriver
förstärkt
familjehemsvård
sedan 1986*

**Den lilla organisationen med
den gedigna erfarenheten**

- Konsulentkontakt en gång/vecka
- Konsulentbesök en gång/månad
- Konsulentjour 24 h/dygn
- Handledning för familjehemmet minst en gång/månad
- Tillgänglig utbildning i form av seminarium, föreläsningar etc.
- Tillgång till stödsamtal för ungdomar
- Fritidsarrangemang
- I nära samarbete med handläggande socialsekreterare sker kontinuerlig utvärdering av vårdplan både i familjehemmet och i skolan.

Familjehemscenter i Östergötland AB

0122-210 00 • www.familjehemscenter.nu • Kontaktperson: Berit Ramlöv 0122-26 10 22

RISINGEGÅRDEN
UTREDNING • BEHANDLING

Erfarenhet och kvalitet – hela vägen!

Flickor 12–18 år

Erfarenhet

- Risingegården startade 1991 och har gedigen erfarenhet av utrednings- och behandlingsarbete.
- Vi utreder och behandlar flickor med sociala problem, självskadebeteende och riskbeteende mot våld, kriminalitet och missbruk.

- Behandling: BBIC, ART, strukturerat föräldrarbete, samtalsstöd/terapi samt skola.

Hela vägen

- Utredning och/eller behandling på institutionen.
- Boende i behandlingsfamilj som en naturlig fortsättning på flickans behandling och för att förkorta institutionsvistelsen.
- Utredning med boende i konsulentstött familjehem.
- Utsluss/eftervård i form av eget boende, fortsatt nätverksarbete.

Kvalitet

- Grundsyn i psykodynamiska, systemiska och salutogena teorier.
- Personalen är utbildad i ICDP.
- Utredning: Beskrivning av flickan på Risingegården, pedagogisk och social utredning samt psykologutredning.

S:ta Marias väg 93, Finspång • Tel 0122-210 50 • Fax 0122- 210 40
www.risingegarden.se

Saras berättelse om hennes syster och hennes barn slutar i och med tur 11 och Saras avslut "men liksom ja". Moderatoren följer då upp med den värderande frågan "kan du känna att du har lärt dig nåt av henne då". Denna fråga grundar sig i att moderatoren uppfattade Saras berättelse om hennes syster som negativ och att Saras intention med berättelsen var att beskriva en situation som rörde barn och som inte fungerade bra. Dock missförstår moderatorn Sara och förbiser hennes "då skötte hon sig efter det", vilket kan tolkas som att Sara har berättat en framgångsberättelse snarare än en negativ berättelse med ett tråkigt slut. Sara svarar jakande på moderatorns fråga i tur 12, men anledningen till hennes jakande svar är inte det moderatorn tror. Sara meddelar att systemens erfarenheter har lärt henne att "absolut inte kunna göra abort" eftersom "man får ju alltid hjälp på nåt sätt". För att backa upp sitt argument slutar Sara med påpekan- det att ett barn ger henne "någonting att **bry mig om**". Detta backas upp av Nina som inflikar "**exakt**". Sara väljer då, möjligen stimulerad av Ninas bekräftelse, att förklara vikten av att ha "nåt att bry sig om". När man har någon att bry sig om så kan man inte "springa lös" och "driva runt". Det innebär att ett barn för Sara skulle innebära att hon måste bryta med sitt tidigare liv "för då kan man ju inte hålla på och leva det liv jag har levt". Sara har uppenbarligen förstått att det finns normativa föreställningar om vad man bör och inte bör göra som mor i Sverige idag. Det finns tydliga metadiskurser när det gäller valet om när, hur och under vilka livsomständigheter kvinnor och män bör bli föräldrar. Till exempel visar en fokusgruppsstudie av Bergnéhr (2006) att ide- alet bland en grupp män och kvinnor 24-39 år är att barnet föds inom kärnfamiljen och att det bästa för barnet är att växa upp med två fysiskt och emotionellt engagerade föräldrar.

Den vitt skilda förståelsen utav betydelsen av ett barn tidigt i livet beskrivet av Rutman et al (2002) är synligt även i denna excerpt. Sensmoralen i Saras berättelse tolkas på ett helt annat sätt av moderatorn än av Sara själv. För Sara representerar bar- net en tydlig vändpunkt när hon säger att "för då kan man ju inte hålla på och leva det liv jag levt". Barnets födelse representerar för Sara slutet på något negativt och början på ett nytt, hälso- samt, positivt liv. Moderatorns omedvetet kritiskt ställda fråga

reflekterar ett motsatt ställningstagande.

Som visat så tar tjejerna upp frågan om barn som en möjlig- het till förändring i intervjuerna, och då i synnerhet att barnet skulle förändra livssituationen för dem. Men de diskuterar också vad de vill förändra i relation till barnet. Moderatoren relaterar till detta och ställer en direkt fråga.

Excerpt 4.

Deltagare: Sara (S), Nina (N), Mimmi (M),
Carolina Överlien (CÖ)

1	CÖ	Tänker ni mycket på hur ni skulle vilja göra det annorlunda för era barn (.) än det ni själva (.) upplevde
2	M	Ja
3	S	Ja
4	N	Ja verkligen
5	M	Ja jag skulle göra (.) det man aldrig haft så du vet
6	S	Tycka om och bry sig om och ta hand om som man aldrig haft själv

Nina, Mimi och Sara ger alla jakande svar på om deras barn ska få någonting annat än de själva fick under sin uppväxt. Vad detta "annorlunda" är definieras av Sara i sista turen; "tycka om och bry sig om och ta hand om". Barnet, menar de, ger dem möjligheten att göra det deras föräldrar aldrig gjorde, att erbjuda något bätt- re. En möjlig tolkning är att möjligheten att göra saker annor- lunda gör att deras egna upplevelser, deras eget lidande av att inte ha någon som "bryr sig om" inte blir helt meningslöst.

Men rösterna om barn är inte enstämmiga. Kristin och Ceci- lia reagerar på Helens starka längtan efter barn.

Excerpt 5.

Deltagare: Helen (H), Kristin (K), Cecilia (C), Carolina Överli- en (CÖ)

1	C	Nej jag vill inte skaffa barn sådär huxflux och

Pris 79:-

125 sidor, porto tillkommer
ISBN: 978-91-89602-30-4

Beställ boken i vår
bokhandel:
www.fas.se/bokhandel
eller på telefon
0150-788 80.

Ny bok "Den ojämlika hälsan"

Alla har inte samma möjligheter att leva ett friskt liv i social trygghet.

- Vad är det som påverkar människors livskvalitet och livslängd?
- Vad kan göras för att minska skillnaderna i hälsa?

Forskare berättar, i en ny populärvetenskaplig bok från FAS, om hur livsvillkor, utbildningsnivå, etnicitet och sociala nätverk påverkar hälsan.

FORSKNINGSRÅDET FÖR ARBETSLIV
OCH SOCIALVETENSKAP

Älgeredskollektivet

inbjuder till följande:

ADAD är ett intervju-system som kan användas till utvärdering, behandlingsplanering, screening och utredning av ungdomar. ADAD rekommenderas av socialstyrelsen och IMS. Alla Älgereds utbildningar följer de kvalitetsriktlinjer som SiS och Nätverket för Svenska ADAD har satt upp.

ADADlight 24/10 09.00 – 12.00

Utbildningen riktar sig till er som är intresserade av ADAD men ännu inte har bestämt er och till er som ska jobba med ADAD men inte själv göra intervjuer. Utbildningen är på Hassela sport center. **Sista anmälningssdag är 1/10!**

ADAD-konferens 13.00 24/10 - 12.00 25/10

Älgeredskollektivet arrangerar Nätverket för Svenska ADADs årliga konferens på Hassela sport center i Nordanstig. Konferensen är sponsrad av IMS och vänder sig till alla ADAD användare. Vi kommer att ta upp uppdateringar, andra nyheter, ADAD forskning, skattningar m.m.. **Sista anmälningssdag är 1/10!**

ADAD Utbildarmöte 25/10 13.00 – 18.00

Möte i samband med Nätverkets konferens för er som utbildar inom ADAD. Syftet är att samordna och uppdatera utbildningarna. **Sista anmälningssdag är 1/10!**

ADAD Utbildarutbildning 10.30 19/11 – 17.15 21/11

Kursen är obligatorisk för er som vill utbilda inom ADAD. Krav för att gå: Godkänd intervjuarutbildning samt god vana att jobba med ADAD och utbildning. Kursen är på Älgeredskollektivet. **Sista anmälningssdag är 6/11!**

ADAD Intervjuarutbildning 10.30 20/11 – 16.30 21/11

Kursen är obligatorisk för er som vill göra ADAD-intervjuer. Den innehåller övningar och en gedigen genomgång av instrumentet. Den är på Älgeredskollektivet. **Sista anmälningssdag är 6/11!**

Euromet Symposium 3-5/10 i Bled, Slovenien

Årets kanske roligaste konferens med temat självkänslans inverkan på beteende. Euromet är en förening för Europeisk ungdomsvård. De svenska medlemmarna är Älgeredskollektivet, SiS och Källtorp HVB. Vi har möjlighet att bjuda in gäster så om du är intresserad så hör av dig. **Anmälan omgående!**

För mer information och anmälan se vår hemsida www.algeredskollektivet.se

Älgeredskollektivet är ett litet kvalificerat, familjeinriktat medlemskapskollektiv som jobbar socialpedagogiskt med långtidsplacerade högstadiungdomar, utredningar och akutplaceringar. Älgered erbjuder också utbildningar i MAPS, Lösningssökande arbete, BASS, SDI och UGL.

2	CÖ	Nej
3	C	Det vill inte jag vänta på
4	K	Det vill inte jag heller jag vill också ut och resa och kunna känna att jag är fri
5	C	Inte vara beroende av någon
6	K	Nej (.) att kanske resa med en kompis eller resa själv eller (.) gå på museum och sånt själv och liksom utforska och ha roligt va
7	CÖ	Mm
8	K	Och kunna se massa grejer och uppleva massa grejer (.) och inte ha en unge med sig bakom ryggen i en sån där rygsäck (.) och gå runt och ge den välling medan man går på konst-museum eller något

Cecilia och Kristin talar gärna och mycket om barn, men är fast beslutna på att inte ha barn just nu. I denna excerpt samkonstruerar Cecilia och Katrin tre möjliga scenarios; att "fastna i

Behandlingshemmet Kängurun Familjebehandling i Skara

Behandlingshemmet Kängurun i Skara arbetar med familjer, både mammor och pappor och deras barn.

Vi utgår från en systemteoretisk grundsyn och behandlingsarbetet sker dygnet runt i en miljöterapeutisk anda.

Vårt utgångsläge är att all hållbar förändring kommer inifrån och utvecklas bäst om man själv är en del av arbetet.

Därför upprättar vi behandlingsplaner för familjerna utifrån både familjens och socialtjänstens uppdrag.

Du får mer information om du ringer Evy Ekdahl, 0511-34 66 70 eller gör ett besök på vår hemsida

www.kangurun.se
0511-34 66 70

SOCIONOMENS

Forskningssupplement

Box 128 00 112 96 Stockholm Tel. 08-617 44 37
E-post socionomen@akademssr.se www.socionomen.nu

nån jävla förort” som ensamstående mamma, att resa, gå på museum ensam eller med en kompis, och att försöka göra båda d.v.s. både gå på museum och ha ett barn. Det är uppenbart att både Cecilia och Kristin föredrar att ”resa och kunna känna att jag är fri”, utan att behöva ”ha en unge med sig bakom ryggen”. Detta är bilden av de fria, oberoende kvinnor som Katrin och Cecilia önskar vara. Det minst önskvärda av dessa tre alternativ är att försöka göra båda två; att både ha barn och resa/vara fri. I tur 8 använder sig Katrin av en skarp och sarkastisk röst när hon målade beskriver en karikatyr av en mamma som försöker ge sitt barn välling medan hon går på konstmuseum. Katrin och Cecilias åsikt att man ska ”resa först och främst” och ”känna att man är fri” stämmer väl överrens med metadiskursen att man som ung i Sverige idag bör ha gjort/uträttat mycket innan barnets födelse, och att det man gjort framförallt fokuserar på den egna personen (Bergnéhr, 2006). Det är dock intressant att notera att Katrin, Cecilia, och de andra tjejerna i studien aldrig argumenterar för eller indikerar att de inte önskar barn vid någon tidpunkt i sitt liv. Även detta är i linje med metadiskurser om kvinnor och barnafödande; kvinnor förväntas vilja ha barn när den rätta tiden är inne (Hoem & Bernardt, 2000)

Diskussion

Oavsett synen på tonårsmödrar som socialt problem eller ej, på föreställningar om moderskap, och på betydelsen av barn för omhändertagna unga kvinnor, så måste vi återgå till det vi faktiskt vet; att 27 procent av omhändertagna flickor blir tonårsmödrar. Detta är en realitet som kräver en motprestation av det samhälle som placerat dem i vård. I tidskriften Fokus (37/2006) kan vi läsa en intervju med Bo Vinnerljung, forskare på Socialstyrelsen, där han menar att alla som placeras på ungdomshem borde få sexualundervisning och gratis preventivmedel i syfte att minska tonårsgraviditeterna. Detta argument stärks utav forskning som visar att unga omhändertagna kvinnor inte gör ett medvetet val när de blir gravida, men att valet att föda barnet är medvetet (Barn & Mantovani, 2006), och av forskning som visar på en mycket problematisk situation för barn till tonårsmödrar (Ekeus et al, 2006). Den höga statistiken skulle därmed delvis kunna förklaras genom okunskap, som ett resultat av begränsad skolgång, och bristande kunskaper och vilja att tala om sexuell hälsa bland den personal som vårdar flickorna (Rutman et al.). Mot bakgrund utav att preventivmedel delades ut varje kväll och vid varje permission från Sommargården, och att min etnografiska data visar att personalen hade som ett tydligt mål att med

hjälp av preventivmedel förhindra att tjejerna blev gravida, så menar jag att ungdomshemmen måste ta ett större ansvar än så. *Den samhälleliga vård flickorna får måste innefatta ett aktivt arbete kring frågor som rör graviditet, sexualitet och föräldraskap.*

Vid Sommargården var samtal om sexualitet och relaterade frågor såsom kropp, sexuella handlingar, graviditet och föräldraskap inte en del av behandlingsplanen. När frågor rörande kvinnans kropp togs upp var det ett resultat av ett enskilt sporadiskt initiativ, oftast initierat av skolsköterskan, och handlade då framför allt om somatiska frågor såsom menstruation och hur man undviker graviditet. Trots att denna studie är begränsad så finns det inga skäl att tro att personalen på Sommargården har speciellt svårt att tala om dessa frågor, eller att tjejerna där har åsikter och tankar som inte delas av andra placerade unga kvinnor. Att sexualitet är svårt för behandlingspersonal att tala om konstaterades i Statens Institutionsstyrelses (SiS) egen tidning *Sistone*(3/2005). I artikeln konstateras att ämnet upplevs så svårt att personalen undviker samtalen och att flickorna därför lämnas utan hjälp.

Slutligen, Socialstyrelsens statistik redovisad i denna artikel visar på en oroväckande utveckling rörande omhändertagna tonårsflickor, deras psykiska hälsa och barnafödande jämfört med normalpopulationen. Jag menar att oavsett om vårt mål är att; 1. minska antalet omhändertagna tonårsflickor som föder barn, 2. att minska de bakomliggande problem som resulterar i en rad olika svårigheter för dessa mammor och barn, 3. att göra vårt yttersta för att minska utanförskap och stigmatisering för gruppen unga mammor med barn, så kräver Socialstyrelsens statistik följande. Institutionsvården av ungdomar behöver engagemang och handlingskraft från de i makt att förändra. SiS behöver framarbete en handlingsplan rörande omhändertagna unga kvinnor och barnafödande. Personal som arbetar med omhändertagna ungdomar behöver handledning fokuserad specifikt på sexualitet, graviditet och föräldraskap. I likhet med andra forskare (se Huft, 2004, Anderson, 1990) så menar jag att sjuksköterskan som arbetar på institutionen har en viktig roll när det gäller att sätta fokus på dessa frågor både i relation till personalen och till de omhändertagna ungdomarna. Institutionernas sjuksköterskor behöver därför utbildning som leder till ökad kompetens på området sexualitet och föräldraskap, men också på hur man kan föra ett professionellt samtal när det gäller dessa frågor. Vidare behöver forskningsvärlden förutom statistik som tvingar oss att öppna ögonen, kvalitativ forskning som ger oss vägledning och kunskap om hur unga omhändertagna unga

FAMILJEVÅRDSGRUPPEN I JÖNKÖPING

Konsulentstöd familjehemsverksamhet för barn och ungdomar

Kontakta oss gärna! Tfn: 036-16 00 30, 036-16 90 30, E-post: fvg@familjevardsgruppen.se
eller besök vår hemsida www.familjevardsgruppen.se

kvinnor själva tänker om sexualitet, graviditet och föräldraskap, och deras egna förslag i syfte att förändra och förbättra. Som Phoenix (1991b) poängterar, eftersom tonårsmödrar ofta beskrivs från ett utomstående perspektiv är det inte säkert att deras förslag till förändring är de samma som forskarens.

Referenser

- Anderson, N. L. R. (1990) Pregnancy Resolution Decisions in Juvenile Detention *Archives of Psychiatric Nursing* 4(5), 325-331.
- Appell, A. (1998) On fixing 'bad' mothers and saving their children. I: *'Bad' Mothers: The Politics of Blame in Twentieth-century America*. (red. M. Ladd-Taylor & L. Umansky), s. 356-380. New York: New York University Press.
- Barn, R. & Mantovani, N. (2007) Young Mothers and the Care System: Contextualizing Risk and Vulnerability. *British Journal of Social Work* 37, 225-243.
- Barnombudsmannen (2004) *Vi har så mycket att säga!* Stockholm: Fritzes
- Bergnéhr, D. (2006) Love and Family: Discussions Between Swedish Men and Women Concerning the Transition to Parenthood. *Forum: Qualitative Social Research*, 8(1), Art. 23. Available at: <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-07/07-1-23-e.htm>
- Boylan, Jane & Ing, Pauline (2005) 'Seen but not heard' - young people's experience of advocacy. *International Journal of Social Welfare*, 14(1), 2-12.
- Cederborg, Ann-Christin & Karlsson, Yvonne (2001) Omhändertagande med barnets perspektiv. *Socialvetenskaplig tidskrift* 3, 163-179.
- Chesney-Lind, M. & Shelden, R. G. (1998) *Girls, delinquency, and juvenile justice*. Belmont, CA.: Wadsworth.
- Duncan, S. (2005) *What's the Problem? Teenage Parents: A Critical Review*. London: South Bank University
- Ekeus, C., Olausson O., P., Hjern, A. (2006) Psychiatric morbidity is related to parental age: A national cohort study. *Psychological Medicine*, Vol 36(2), 269-276.
- Hope, T. L., Wilder, E. I. & Terling Watt, T. (2003) The relationships among adolescent pregnancy, pregnancy resolution, and juvenile delinquency. *Sociological Quarterly* 44(4), 555-576.
- Hoem, B. & Bernardt, E. (2000) 'Barn? Ja, kanske' *Välfärdsbulletinen*, 1:18-19.
- Hufft, A. (2004) Supporting Psychosocial Adaptation for the Pregnant Adolescent in Corrections. *The American Journal of Maternal Child Nursing* 29(2), 122-127.
- Jenkins, J.M., Shapka, J.D. & Sorenson, A.M. (2006) Teenage mothers' anger over twelve years: Partner conflict, partner transitions and children's anger. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(8), 775-782.
- Larsson, A. & Bolmstedt, Å. (2006) *Vinstmaskinen*. Fokus, 37.
- Linell, P. (1994) *Transkriptioner av tal och samtal: teori och praktik*.

Behandlingsalternativ för unga invandrare i Riskzonen

Ökat antal ensamkommande flyktingbarn

"Baggium har unika erfarenheter av unga invandrare med sociala problem och ensamkommande flyktingbarn. Med vår kulturkompetens och erfarenhet av att bygga upp stabila utvecklande behandlings/boendemiljöer är vi idag en stor aktör inom ungdomsvården där uppdraget alltid styr våra insatser. Våra uppdragsgivare upplever en trygghet eftersom en hög grad av professionalitet innebär att uppdraget blir ordentligt utfört. Baggiums omfattande vårdkedja gör att vi kan differentiera målgrupperna med den unges behov i fokus. De ensamkommande flyktingbarnen vistas självklart separerade från våra övriga elever".

Jonny Nordqvist VD

Placeringsansvarig: Pojkar 13-18 SoL, LVU (även svenska pojkar i utslussningsfasen)

Mari Güllich Vård och behandlingschef, 031-795 38 78 Mob 070-611 38 78

Placeringsansvarig: Flickor 13-18 SoL, LVU (även svenska flickor)

Lena Hyllén-Cavallius Institutionschef, **VillaMea, Villa Svanholmen**, 040-37 81 90 Mob 070-896 90 88

Verksamheten startade 1992 -- Baggium AB har ramavtal med -- 70 kommuner. Enligt tillgänglig statistik har vi lägst andel sammanbrott i Sverige

www.baggium.se

Linköping universitet: Arbetsrapport tema Kommunikation.

Mattsson, T. (2002) *Barnet och rättsprocessen: rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Lund: Juristförlaget.

Merton, R. K., Fiske, M., & Kendall, P. L. (1956) *The focused interview*. New York: Free Press.

Morgan, D. L. (1992) *Successful Focus Groups. Advancing the State of the Art*. Newbury Park: Sage.

Morgan, D. (1996) Focus Groups *Annual Review of Sociology*. Vol 22, 129-152.

Ochs, E. (1979) Transcription as Theory. I E. Ochs & B. Schieffelin (red.) *Developmental Pragmatics*. New York: Academic Press.

Osvaldsson, K. (2002) *Talking Trouble. Institutionalization and Identity in a Youth Detention Home*. (Ak. avh.). Linköping: Linköping Studies in Art and Science.

Otterblad Olausson, P. (2000) Teenage childbearing. Pregnancy outcomes and long-term consequences for the mothers. (Ak. avh.). Stockholm: Karolinska Institutet

Oxford, M. L., Gilchrist, L. D., Rogers Gillmore M. & Lohr, M. J. (2006) Predicting Variation in the Life Course of Adolescent Mothers as They Enter Adulthood. *Journal of Adolescent Health*. 39, 20-26.

Phoenix, A. (1991a) *Young Mothers?* Cambridge: Polity Press

Phoenix, A. (1991b) 'Mothers under Twenty: Outsider and Insider Views', pp 86-102 i A. Phoenix, A. Woollett & E. Lloyd (red.) *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies*. London: Sage.

Riessman, K. C. (1997) Berätta, transkribera, analysera. En metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskapen. I L-C Hydén och M. Hydén (red) *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber.

Rutman, D., Strega, S., Callahan, M. & Dominelli, L. (2002) 'Undeserving' mothers? Practitioners' experiences working with young mothers in/from care. *Child and Family Social Work*. 7, 149-159.

Rädda Barnen (2005) *Rakt från hjärtat. Tankar och ideer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård*. Stockholm: Rädda Barnen

Sallnäs, M. (2000) *Barnavårdens institutioner – framväxt, ideologi och struktur*. (Avh.) Stockholm: Stockholms universitet.

Serbin, L. & Karp, J. (2004) The intergenerational transfer of psychosocial risk: Mediators of vulnerability and resilience. *Annual Review of Psychology* 55, 333-363.

Socialstyrelsen (2001) *Barn och unga – Insatser år 2000*. Dokumenttyp: Statistik.

Socialstyrelsen (2005) *Barn och unga – Insatser år 2004*. Dokumenttyp: Statistik socialtjänsten.

Socialstyrelsen (2006) *Individ- och familjeomsorg – Lägesrapport 2005*. Dokumenttyp: Lägesbeskrivningar.

Socialstyrelsen (2006) *Social Rapport 2006*. Dokumenttyp: Tematiska översikter och analyser

Socialstyrelsen (2007) *Individ & familjeomsorg – Lägesrapport 2006*. Dokumenttyp: Lägesbeskrivningar.

Socialstyrelsen (2007) *Folkhälsa – Lägesrapport 2006*. Dokumenttyp: Lägesbeskrivningar.

Sundkvist, M. (1994) *De vanartade barnen. Mötet mellan barn föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925*. Falkenberg: Hjelm.

Statens Institutionsstyrelse (2005) Årsrapport ADAD 05

Vinnerljung, B., Franzén, E., & Danielsson, M. (2007) Teenage parenthood among child welfare clients: A Swedish national cohort study of prevalence and odds. *Journal of Adolescence*. 30, 97-116.

Vinnerljung, B. & Sallnäs, M. (in press) A follow up study of 718 young adults who were placed in out-of-home care during their teens.

Överlien, C. (2006) Institutionen som arena för skapandet av sexuell identitet. Samtal från ett särskilt ungdomshem. *Social vetenskaplig tidskrift* 13(2), 164-178.

Överlien, C., Aronsson, K., Hydén, M. (2005) The Focus Group as an In-Depth Method? - Young Women Talking About Sexuality. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(4), 331-344.

Överlien, C. (2004) Girls on the verge of exploding? Voices on sexual abuse, agency and sexuality at a youth detention home. Akad. avh.

Linköping: Linköping universitet

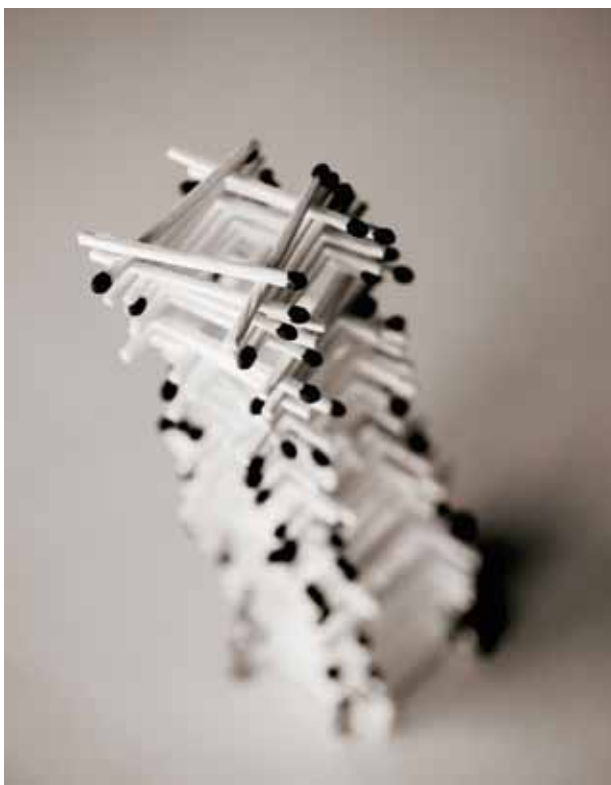
Överlien, C. (2003) Innocent girls or active young women. Negotiating sexual agency at a detention home. *Feminism & Psychology*, 13(3): 345-367.

www.vardportalen.se
Om du söker arbete eller utbildning inom vårdsektorn

Ny i yrket – men redan gammal i gården?

- arbetsvillkor för nya och mer yrkeserfarna socialsekreterare i den sociala barnvården

I studien undersöks hur socialsekreterare (n=309) med kort yrkeserfarenhet beskriver sitt arbete och sina arbetsvillkor i relation till mer yrkeserfarna, hur socioekonomiska förhållanden ser ut där man arbetar samt hur man skattar sin hälsa och välbefinnande. Studien visar att socialsekreterare som är nya i yrket oftare arbetar i socialt utsatta områden och i arbetsgrupper där många andra är nyanställda. En dryg fjärdedel av de nya uppgav att de ganska ofta eller mycket ofta/alltid utförde arbetsuppgifter som egentligen erfordrade mer erfarenhet och endast drygt hälften uppgav att de i samma utsträckning hade tillräckliga kunskaper för att utföra arbetet på ett professionellt sätt. De tenderar att skatta sin hälsa sämre och en dryg fjärdedel av dem har redan övervägt att byta yrke. Lämpligheten i att nytexaminerade arbetar med denna typ av arbetsuppgifter ifrågasätts.

Av Pia Tham

Introduktion

Att utreda barns och ungdomars situation beskrivs ofta som den mest krävande arbetsuppgiften inom socialtjänsten. Inte sällan handlar det om att göra svåra avvägningar och bedömningar som på djupet kan gripa in i barns, ungdomars eller familjers liv. En annan ofta beskriven svårighet är att kombinera de delvis motstridiga rollerna av att ha en stödjande, rådgivande och ibland behandlande roll med en myndighetsutövande.

Det är också ett arbete som mer än många andra är exponerat i medier och ofta utsatt för stark och onyanserad kritik. För yrken framstår lika legitima att kritisera som socialsekreteraryrket. I t.ex. Storbritannien har de konsekvenser detta har inneburit för arbetsklimatet inom socialtjänsten uppmärksammats även inom forskningen (Ayre 2001; Balloch et al. 1998; Harlow 2004; Jones 2001; Lymbery 2001; Reid & Misener 2001). Inom den svenska forskningen och samhällsdebatten är förutsättningarna för socialtjänstens arbete mer sällan i fokus. Inte ofta ifrågasätts om förhållandena på arbetsplatsen ger möjlighet att ägna den tid som krävs åt arbetsuppgifterna, om stöd och vägledning av arbetsledare eller mer erfarna kollegor finns att tillgå vid behov eller om en kontinuerlig utveckling av kompetens kan ske, d.v.s. hur förutsättningarna för att bedriva ett professionellt arbete inom socialtjänsten egentligen ter sig.

I den här artikeln görs ett försök att besvara en del av dessa frågor. Syftet är att belysa arbetsvillkoren för socialsekreterare inom den sociala barnvården med särskilt fokus på om man är ny i yrket jämfört med mer yrkeserfaren. Hur upplever man sina arbetsuppgifter och hur organisationen fungerar? Hur ser socioekonomiska förhållanden och personalsituationen ut i de områden de nyutexaminerade respektive mer yrkeserfarna arbetar? Hur beskriver man sin hälsa och sitt välbefinnande?

De senaste åren har ett flertal arbetsmiljöundersökningar och tillsynsrapporter indikerat att socialsekreteraryrket är mer krävande än många andra. Bland kvinnor var socialsekreterare den yrkeskategori som i högst utsträckning upplevde sitt arbete som psykiskt påfrestande, i störst utsträckning beskrev stressrelaterade besvär, sömnbesvär och tillhörde de yrkesgrupper som hade störst andelar långtidssjukskrivna (Arbetsmiljöverket och SCB 2003; 2005).¹⁾ Mellan åren 1997-2003 hade andelen socialsekreterare/kuratorer med stressrelaterade besvär fördubblats (Arbetsmiljöverket och SCB 2003). I ett flertal tillsynsrapporter har hög personalomsättning och rekryteringssvårigheter inom individ- och familjeomsorgen omnämnts, där problemen ofta beskrivs vara mest uttalade inom barn- och ungdomssektionerna (Socialstyrelsen och Länsstyrelserna 2001-2005). Denna bild bekräftas i en del mindre intervjustudier (Odbratt 2005; Olsson 2003; Wilson 2004) och framträder indirekt i studier med annat syfte än att studera arbetsvillkor (Alexanderson 2006; Sundell & Häggman 1999). Även i en studie av socio-

mers yrkeskarriärer framstår socialtjänsten som ett fält präglad av hög genomströmning av anställda där en större andel av de senast examinerade arbetade med social barnvård (36 %) än bland dem som examinerats tio år tidigare (12 %) (Dellgran & Höjer 2005). Sett till den senaste tioårsperioden är det i övrigt främst Söderfeldt och Söderfeldt (1997) samt Oxenstierna (1997) som specifikt undersökt arbetsvillkoren för socialsekreterare. I båda dessa studier beskrivs organisatoriska förhållanden som betydelsefulla för hur krav och påfrestande upplevs. I Storbritannien är fältet mer undersökt och ett flertal studier vittnar om hög arbetsbelastning och tidspress bland socialarbetare (Balloch et al 1998; Collings & Murray 1996; Gibson et al 1989; Huxley et al 2005; Jones et al 1991; Mc Lean 1999). I flera studier beskrivs arbetet inom barnvården som mer krävande, med högre stress (Bennet et al. 1993; Mc Lean 1999) sämre psykisk hälsa och välbefinnande (Balloch et al. 1998; Coffey et al. 2004) samt högre sjukfrånvaro (Coffey et al 2004).

Även bland de 309 socialsekreterarna i fokus för denna studie framträder hög personalrörlighet och höga arbetskrav. Trots att 54 procent av dem varit anställda högst två år på sin nuvarande arbetsplats hade 48 procent planer på att söka nytt arbete (Tham 2006). I jämförelse med högutbildade i grundskola, förskola och inom sjukvård framstod arbetsvillkoren för socialsekreterare och då i synnerhet för dem som arbetar med barnvårdsutredningar i flera avseenden som mer påfrestande. De beskrev bland annat högre krav i arbetet, lägre rolltydlighet, sämre organisationsklimat och att arbetet oftare påverkade privatlivet negativt. Bilden nyanserades dock något genom att de samtidigt beskrev högre grad av stöd från sin närmaste chef och beskrev hans/hennes ledarskap mer positivt (Tham & Meagher, under publicering).

Hur nyutexaminerade socialsekreterare upplever sitt arbete och de villkor de arbetar under är än mindre undersökt i Sverige. Ingen nationell studie med denna fokus har gått att hitta. I en studie av nyutexaminerade brittiska socialarbetare framtonar en bild av alltför svåra ärenden i kombination med bristfällig introduktion (Marsh & Triseliotis 1996). I en australiensisk intervjustudie beskrivs den första tiden i yrket av socialarbetare inom *child protection* med metaforer om att det handlar om 'överlevnad' och att 'snabbt lära sig simma för att inte drunkna' (Gibbs 2001). Ett centralt tema i de båda studierna var att arbetsledningen framhölls som betydelsefull samtidigt som den ofta beskrevs som bristfällig. I en australiensisk longitudinell studie, där socialsekreterare följdes under utbildningstiden och den första tiden i yrket, beskrevs efter ett halvår i yrket en desillusionerad syn på arbetet och upplevelse av maktlöshet (Fook et al. 1994; 1995).

Metod och material

Under november 2002 - juni 2003 genomfördes en enkätundersökning bland socialsekreterare med utredningsansvar inom barnvården i Stockholms län. Enkäten besvarades av 309 socialse-

¹⁾ Sammanställningar av undersökningarna 1999-2003 resp. 2002-2005)

Tabell 1. Presentation av skalor och item.

Skala	Item
<i>Inre motiv till arbete</i>	<i>Hur viktigt är följande i din uppfattning om ett idealarbete:</i> Att arbetet bidrar till att utveckla min personlighet Att arbetet ger mig en känsla av att ha utfört något värdefullt Att jag får använda min fantasi och kreativitet i arbetet
<i>Kvantitativa krav</i>	Är din arbetsmängd så ojämnt fördelad så arbetet hopar sig? Måste du arbeta övertid? Har du för mycket att göra?
<i>Inlärningskrav</i>	Är dina arbetsuppgifter för svåra för dig? Utför du arbetsuppgifter du skulle behöva mer utbildning för? Kräver ditt arbete att du skaffar dig nya kunskaper och färdigheter?
<i>Rolltydlighet</i>	Vet du vilket ansvarsområde du har? Vet du precis vad som krävs av dig i arbetet?
<i>Rollkonflikter</i>	Måste du utföra arbetsuppgifter som du tycker skulle göras annorlunda? Får du arbetsuppgifter utan att få de resurser som krävs för att utföra dem? Ställs det oförenliga krav på dig från två eller flera personer?
<i>Positiva utmaningar</i>	Är dina kunskaper och färdigheter till nytta i ditt arbete? Innebär ditt arbete positiva utmaningar? Tycker du att ditt arbete är meningsfullt?
<i>Kontroll av beslut</i>	Kan du själv påverka val av arbetsmetoder? Kan du påverka mängden arbete du får? Kan du själv påverka beslut avseende vilka du ska arbeta tillsammans med?
<i>Upplevelse av skicklighet</i>	Är du nöjd med kvaliteten i det arbete du utför? Är du nöjd med den mängd arbete du får gjort? Är du nöjd med din förmåga att lösa problem i arbetet?
<i>Stöd från chef</i>	Om du behöver, får du då stöd och hjälp med ditt arbete från din närmaste chef? Om du behöver, är din närmaste chef då villig att lyssna på problem som rör ditt arbete? Får du uppskattning för dina arbetsprestationer från din närmaste chef?
<i>Stöd från arbetskamrater</i>	Om du behöver, får du då stöd och hjälp med ditt arbete från dina arbetskamrater? Om du behöver, är dina arbetskamrater då villiga att lyssna på problem som rör ditt arbete?
<i>Stöd från vänner och familj</i>	Om du behöver, kan du då tala med dina vänner om problem som rör ditt arbete? Om du behöver, kan du tala med din make/maka eller någon annan närstående person om problem som rör ditt arbete? Känner du att du kan få stöd från dina vänner/din familj när det är besvärligt på arbetet?
<i>Rättvist ledarskap</i>	Fördelar din närmaste chef arbete på ett opartiskt och rättvist sätt? Behandlar din chef de anställda på ett opartiskt och rättvist sätt? Är förhållandet mellan dig och din chef en orsak till stress?
<i>Uppmuntrande ledarskap</i>	Uppmuntrar din närmaste chef dig att delta i viktiga beslut? Uppmuntrar din närmaste chef dig att säga ifrån när du har en annan åsikt? Hjälper din närmaste chef dig att utveckla dina färdigheter?
<i>Socialt klimat</i>	<i>I vilken mån är klimatet på din arbetsplats:</i> Uppmuntrande och stödjande Misstroget och misstänksamt Avslappnat och trivsamt
<i>Innovativt klimat</i>	Tar de anställda på din arbetsplats egna initiativ? Uppmuntras de anställda på din arbetsplats att göra förbättringar? Är det tillräckligt med kommunikation på din arbetsplats?
<i>Personalinriktning</i>	Belönas man för ett väl utfört arbete på din arbetsplats? Tas de anställda väl omhand på din arbetsplats? I vilken utsträckning intresserar sig ledningen för personalens hälsa och välbefinnande?

Tabell 2. Individuella bakgrundsdata i relation till yrkeserfarenhet. Medelvärden respektive andelar (%)

	Totalt n=309	0-2 år (n= 88)	2-8 år (n=112)	8- år (n=109)
Ålder	39.6	32.8	38.2***	46.5***
Andel kvinnor	86%	88%	81%	89%
Gifta/sammanboende	64%	61%	69%	62%
Har socionomexamen	93%	96%	92%	92%
Yrkeserfarenhet/år	7.9	1.1	5.3***	16.3***
Anställningstid på nuv. arbetsplats/år	4.4	1.3	3.0**	8.6***
arbetat högst 1 år på nuv. arbetsplats	33%	66%	21%***	12%***
arbetat högst 2 år på nuv. arbetsplats	54%	98%	45%***	28%***
Arbetar enbart med barnärenden	37%	36%	34%	41%
enbart med ungdomsärenden	33%	31%	41%	26%
både med barn- och ungdomsärenden	28%	31%	22%	32%

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Signifikansnivån avser skillnader mellan socialsekreterare med yrkeserfarenhet 0-2 år och de övriga.

Skillnaderna har testats med linjär regressionsanalys (medelvärden) resp. chi² test (%).

kreterare fördelade över 42 arbetsgrupper i hälften av stadsdelarna i Stockholms stad respektive hälften av kommunerna i Stockholms län. Enkäten omfattade drygt 160 items och baserades på ett frågeformulär framtaget i samarbete mellan Arbetslivsinstitutet i Norden (QPS Nordic) med fokus på sociala och psykologiska förhållanden i arbetslivet. För en mer detaljerad beskrivning av den teoretiska underbyggnaden av de begrepp enkäten bygger på samt av valideringsprocessen, se Dallner et al. (2000). Enkäten kompletterades med frågor kring hur arbetsuppgifterna var avgränsade, om samverkan, handledning, hälsa och välbefinnande. Nästan alla frågor hade fasta svarsalternativ, oftast i femgradig skala (från t.ex. *mycket ofta/alltid* till *mycket sällan/aldrig*). För presentation av de skalor som ingår och de item de är uppbyggda av, se tabell 1.

De fyra hälsomått som ingår är: GHQ 12 (Goldberg 1978) ($\square = 0.81$) avseende psykisk hälsa och välbefinnande, fem av nio item i delskalan *emotionell utmattning* i MBI (Maslach 1996) ($\square = 0.86$), fysiska symtom (huvudvärk, värk i axlar, rygg o nacke, magbesvär) ($\square = 0.72$) samt en bedömning av allmänt hälsotillstånd (enskild fråga).

Enkäten distribuerades vid besök i samtliga arbetsgrupper vid en tidpunkt då de var samlade till ett ordinarie möte. Detta förfarande innebar möjlighet att lämna ytterligare information om studiens syfte och innehåll, förtydliga anonymiteten samt kontroll över förhållandena kring ifyllandet av enkäten så att detta skedde i avskildhet utan insyn av vare sig kollegor eller

arbetsledare. Till de enstaka gruppmedlemmar som ej var närvarande vid besökstillfället lämnades enkät med frankerat svarskuvert. Bortfallet blev endast 3 procent (11 av 320 enkäter).

Socialsekreterarna delades in i tre grupper efter erfarenhet av yrket: de som hade mindre än 2 års erfarenhet (medelvärde 1,1 år), de som arbetat mellan 2-8 år i yrket (medelvärde 5,3 år) resp. 8 år eller längre (medelvärde 16,3 år). Av framställningsmässiga skäl benämns den första gruppen *nya i yrket* och den tredje de *mest yrkeserfarna*.

För att signifikant testa skillnader mellan de nya i yrket och de båda övriga grupperna genomfördes linjära (avseende medelvärden) respektive logistiska (avseende andelar som svarat exempelvis *ganska ofta* eller *mkt ofta/alltid* på en fråga) regressionsanalyser, där yrkeserfarenhet behandlades som dummyvariabel. För att i möjligaste mån undvika att upplevelsen av arbetsvillkoren färgades mer av individens ålder än av yrkeserfarenhet kon-

Pia Tham

Doktorand, Institutionen för socialt arbete/Socialhögskolan, Stockholms universitet.

Tabell 3. Socioekonomiska förhållanden i kommuner/stadsdelar i relation till yrkeserfarenhet. Medelvärden respektive andelar (%)

	Totalt n=309	0-2 år (n= 88)	2-8 år (n=112)	8- år (n=109)
Medelinkomst (per invånare i kommunen/stadsdelen)	222	209	220 [†]	233 ^{***}
Arbetar i de 4 områden med lägst medelink (andel)	20%	51%	40%	27%*
Arbetar i de 5 områden med högst medelink (andel)	20%	9%	28%	35%*
Andel utrikes födda (%)	25	28	25	21 [†]
Andel arbetslösa	3.18	3.36	3.21	3.01 ^{**}
Andel påbörjade placeringar av barn och ungdomar 2001 per 1000 0-20 år (i rel. till bef. 0-18 år)	47	52	48	41 ^{**}

† p<0.10 *p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001.

Signifikansnivån avser skillnader mellan socialsekreterare med yrkeserfarenhet 0-2 år och de övriga. Skillnaderna har testats med linjär regressionsanalys (medelvärden) resp. chi² test (%).

trollerades för ålder. För dikotoma variabler där det ej var befo- gat att kontrollera för ålder användes chi² test. Signifikansnivå- erna avser skillnader mellan de nya och de båda mer yrkeserfarna grupperna. Skillnader de båda mer yrkeserfarna grupperna sins- emellan analyseras inte.

I tolkningen av resultat används i viss mån nyinstitutionell teori (Powell & Di Maggio 1991; Meyer & Rowan 1992) och Hasenfelds (1992) beskrivning av human service organisationer, samt den s.k effort/reward modellen (Siegrist 1996).

Resultat

Ett av de mer framträdande resultaten är de stora skillnaderna i vilka typer av områden de nya i yrket respektive de mer yrkes- erfarna arbetar (tabell 3). Ett genomgående mönster var att de socioekonomiska förhållandena var sämst i de områden där de nya arbetade medan det motsatta gällde för de mest yrkeser- farna.

Den genomsnittliga medelinkomsten var lägst i de kommu- ner/stadsdelar där de nya i yrket arbetade och högst där de mest yrkeserfarna arbetade. Nästan dubbelt så stor andel (51 %) av de nya i yrket jämfört med de mest yrkeserfarna (27 %) arbetade i de fyra kommunerna/stadsdelarna med lägst medelinkomst. Det omvända gällde för de fem kommunerna/stadsdelarna med högst medelinkomst där endast 9 procent av de nya i yrket arbetade jämfört med 35 procent av de mest yrkeserfarna. De nya i yrket återfanns också i större utsträckning i kommuner/stadsdelar med högre andel utrikes födda och arbetslösa och där andelen påbörjade placeringar av barn och ungdomar i förhållande till åldersgruppens andel i befolkningen låg över genomsnittet.

Även avseende personalrörlighet (tabell 4) var skillnaderna

relativt stora mellan de nya i yrket och de mer yrkeserfarna. Andelen nyanställda var högst i de arbetsgrupper där de nya i yrket arbetade och lägst i de grupper där de mest yrkeserfarna arbetade. De som arbetat 2-8 år i yrket var mer benägna än de övriga att *byta yrke*, dock hade en dryg fjärdedel (27 %) av de nya redan någon gång övervägt detta.

Arbetsuppgifterna

Hur arbetsuppgifterna var sammansatta, d.v.s. om man utöver utredningsarbetet även arbetade med uppföljning av insatser, behandling, råd och stöd, förebyggande eller uppsökande, vari- erade relativt mycket. Den absoluta majoriteten av socialsekre- terarna, 83 procent, uppgav att de utöver själva utredningsarbe- tet även arbetade rådgivande och stödjande, 43 procent också med uppföljning av ärenden samt 21 procent med behandling. Ett anmärkningsvärt resultat var att svaren på denna fråga ofta skil- de sig åt mellan olika personer i samma arbetsgrupp, detta trots att alla gruppmedlemmar - med ett fåtal undantag - enligt arbetsledaren hade samma arbetsuppgifter. Av de 42 arbets- grupperna var det endast i *ett* fall – och då i en av de minsta arbetsgrupperna – som svaren överensstämde helt.

När det handlade om hur man ur olika aspekter *upplevdes* sina arbetsuppgifter var det ofta svaren från de nya i yrket som avvek mest och då genom att de beskrev sitt arbete mer positivt än de övriga. De tydligaste skillnaderna fanns framförallt när det gäll- de olika typer av krav i arbetet. De nya upplevde lägre *kvantita- tiva krav*, behövde mer sällan *ändra planeringen av arbetsdagen pga. akuta situationer i klientarbetet* samtidigt som de oftare upplevde sig kunna *påverka mängden arbete* de fick. Likaså beskrev de sig mer sällan *utsatta för hot och våld*, upplevde min-

Tabell 4. Personalrörlighet i relation till yrkeserfarenhet. Medelvärden respektive andelar (%)

	Totalt n=309	0-2 år (n= 88)	2-8 år (n=112)	8- år (n=109)
Andel (%) i arb grupp som arbetat <1 år på arbetsplatsen	31%	38%	29%***	28%***
Andel (%) i arb grupp som arbetat <2 år på arbetsplatsen	52%	62%	51%***	44%***
Andel (%) i arb grupp som arbetat <3 år på arbetsplatsen	62%	70%	63%***	54%***
Det senaste året övervägt att byta yrke ^{1,2}	2.39	2.13	2.70**	2.29
-ibland, ganska ofta el. mkt ofta /alltid övervägt byta yrke ¹	45%	27%	56%**	40%
Hur troligt är det att du inom det närmaste året aktivt kommer att söka nytt arbete ^{1,3}	2.93	3.11	2.98	2.72
-ganska troligt el. mkt troligt söka nytt arbete ¹	48%	54%	50%	40%

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Signifikansnivån avser skillnader mellan socialsekreterare med yrkeserfarenhet 0-2 år och de övriga.

Skillnaderna har testats med linjär regressionsanalys (medelvärden) resp. chi² test eller logistisk regressionsanalys (%).

¹ Kontroll för ålder

² 1= mycket sällan eller aldrig 2=ganska sällan 3= ibland 4= ganska ofta 5= mycket ofta eller alltid

³ 1= inte alls troligt 2= inte särskilt troligt 3= ganska troligt 4= mycket troligt

dre ofta att *arbetet påverkade privatlivet negativt* och upplevde oftare *positiva utmaningar* i arbetet. *Inre motiv* till arbetet framstod som viktigare för de nya i yrket än för de övriga.

I vissa avseenden var dock de nyas beskrivningar mer negativa. De upplevde - inte oväntat - högre *inlärningskrav* och lägre *rolltydlighet* samt i mindre utsträckning att de hade *tillräckliga kunskaper för att utföra sitt arbete på ett professionellt sätt*. De avvek också från sina mer yrkeserfarna kollegor genom att oftare uppleva att arbetsuppgifterna stod i *konflikt med personliga värderingar*. Trots att medelvärdet för skalan rolltydlighet överlag framstår som relativt högt var det nästan en tredjedel (31 %) av de nya i yrket som bara *ibland* visste vad som *förväntades av dem i arbetet*. Likaså upplevde 37 procent av de nya bara *ibland* sig ha *tillräckliga kunskaper för att utföra sitt arbete på ett professionellt sätt*.

I flera fall var samstämmigheten relativt god mellan alla de tre grupperna. Detta gäller för *rollkonflikter*, *positiva utmaningar i arbetet*, *kontroll av beslut* samt även avseende hur man värderade sin *egen skicklighet*. Endast drygt hälften var *ganska ofta* eller *mycket ofta/alltid* nöjda med kvaliteten i sitt eget arbete. Avseende en del delfrågor inom skalorna var skillnaden ibland större mellan de nya och de övriga. En tydlig skillnad fanns i att de nya betydligt oftare upplevde sig kunna *påverka mängden arbete de fick*.

Organisationen

När det handlade om hur man upplevde att organisationen ur olika aspekter fungerade följde beskrivningarna på ett tydligare

sätt hur länge man arbetat i yrket. De nya var fortfarande mest positiva medan de mest yrkeserfarna - i stort sett genomgående - var mest kritiska. Det var endast avseende *personalinriktning* inom organisationen och *handledning* där svaren inte följde detta mönster. De mest yrkeserfarna var något mer positiva än de övriga till personalinriktningen medan de som arbetat 2-8 år i yrket här var mest missnöjda.

De nya gav en mer positiv beskrivning av *stöd från arbetskamrater*, *rättvist ledarskap*, *hur jämlikt män och kvinnor behandlades på arbetsplatsen* och - i förhållande till de mest yrkeserfarna - även avseende *innovativt klimat*.

Hälsa och välbefinnande

Det blir tydligt att olika psykiska problem som sömnsvårigheter, känslor av nedstämdhet och betydelselöshet, emotionell utmattning liksom fysiska symtom relativt ofta förekom hos socialsekreterarna. Även här skilde sig svaren mest mellan de nya i yrket och de mest yrkeserfarna, där de nya tenderade att skatta sin hälsa sämst.

Drygt hälften (53 %) av socialsekreterarna hade svarat att det *delvis, bra* eller *helt* stämde att de hade *svårt att sova pga. problem eller svårigheter*, drygt tre fjärdedelar (77 %) att de i samma utsträckning kände sig *väldigt pressade* och en tredjedel (33 %) *olyckliga och nedstämda*. En femtedel hade i samma utsträckning *tänkt på sig själva som betydelselösa*.

Även om skillnaderna inte alltid var signifikanta, hade de nya i yrket svarat mest negativt på sex av de tolv frågorna i mätin-

Tabell 5. Upplevelse av arbetsuppgifterna i relation till yrkeserfarenhet. Medelvärden respektive andelar (%)

	Totalt n=309	0-2 år (n= 88)	2-8 år (n=112)	8- år (n=109)
Del av arbetstiden (%) som består av direktkontakter med klienter	52%	50%	54% [†]	52%
Önskad del av arbetstiden (%) att ägna åt direktkontakter med klienter	64%	64%	64%	65%
Inlärningskrav	2.69	2.98	2.69 [†]	2.45 ^{**}
- utför ganska ofta el. mkt ofta/alltid arb. uppg. som eg. kräver mer erfarenhet	18%	27%	14% ^{**}	6% ^{**}
Rolltydlighet	3.90	3.72	3.97 [†]	3.98
Har tillräckliga kunskaper för att utföra arbetet på ett professionellt sätt?	3.77	3.53	3.79 [*]	3.94 ^{**}
- har ganska ofta el. mkt ofta /alltid tillräckliga kunskaper för att utföra arbetet på ett professionellt sätt	70%	57%	71% [†]	81% [*]
Kvantitativa krav	3.43	3.22	3.52 [*]	3.52 [†]
Hur ofta tvingas ändra planeringen av arbetsdagen pga. personalbrist	2.49	2.36	2.42	2.65
Hur ofta tvingas ändra planeringen av arbetsdagen pga. akuta situationer i klientarbetet	3.21	3.06	3.22 [†]	3.32 ^{**}
Hur ofta utsatt för hot eller våld	1.59	1.44	1.75 ^{**}	1.56
Negativ påverkan från arbetet på privatlivet	2.96	2.80	3.08 [*]	2.96
Rollkonflikter	2.82	2.76	2.80	2.90
Positiva utmaningar i arbetet	4.01	4.10	3.97	3.98
Upplevelse av skicklighet	3.60	3.57	3.59	3.64
Kontroll av beslut	3.44	3.44	3.42	3.46
- hur ofta kunna påverka mängden arbete man får	2.61	2.82	2.48 ^{**}	2.58 [*]
- kan ganska ofta el. mkt ofta/alltid påverka mängden arbete	20%	27%	15% [*]	18% [*]
Antal pågående utredningar	10.1	9.8	11.1	9.3
Arbetsuppgifter i konflikt med personliga värderingar	2.35	2.55	2.29 [*]	2.26 [*]

† p<0.10 *p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Signifikansnivån avser skillnader mellan socialsekreterare med yrkeserfarenhet 0-2 år och de övriga.

Skillnaderna har testats med linjär (medelvärden) resp. logistisk regressionsanalys (%) efter kontroll för ålder.

1= mycket sällan eller aldrig 2=ganska sällan 3= ibland 4= ganska ofta 5= mycket ofta eller alltid

Tabell 6. Organisatoriska förhållanden i relation till yrkeserfarenhet. Medelvärden respektive andelar (%)

	Totalt n=309	0-2 år (n= 88)	2-8 år (n=112)	8- år (n=109)
Stöd och feedback från chef	3.75	3.89	3.72	3.67
Stöd från arbetskamrater	4.18	4.41	4.13*	4.04 [†]
Lagt märke till mobbing på arbetsplatsen	15%	14%	13%	19%
Uppmuntrande ledarskap	3.26	3.37	3.27	3.15
Rättvist ledarskap	4.09	4.31	4.01**	4.00*
Socialt klimat	3.90	3.99	3.95	3.77
Innovativt klimat	3.38	3.54	3.41	3.23*
Ojämlighet mellan män och kvinnor	2.00	1.77	2.05*	2.12**
Ojämlighet mellan äldre och yngre	2.01	1.98	2.03	2.01
Personalinriktning	2.62	2.64	2.50	2.72
<i>Tas de anställda väl omhand på arbetsplatsen?</i>	2.92	3.03	2.75 [†]	2.99
Har regelbunden handledning	94%	86%	93%	94%
Nöjd med hur handledningen fungerar	3.93	3.91	4.01	3.86
Handledning anpassad till egna behov	3.72	3.67	3.87	3.61

† p<0.10 *p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Signifikansnivån avser skillnader mellan socialsekreterare med yrkeserfarenhet 0-2 år och de övriga.

Skillnaderna har testats med linjär (medelvärden) resp. logistisk regressionsanalys (%) efter kontroll för ålder.

1= mkt sällan el. aldrig 2= ganska sällan 3= ibland 4= ganska ofta 5= mkt ofta el. alltid resp.

1= mkt lite el. inte alls 2= ganska lite 3= varken lite el. mkt 4= ganska mkt 5= väldigt mkt

strumentet GHQ 12 och de mest yrkeserfarna inte på någon av dem (alla redovisas ej i tabell). De tydligaste skillnaderna fanns avseende i vilken utsträckning man ansåg sig vara *kapabel att fatta beslut, tänkt på sig själv som en betydelslös person* respektive *kände sig olycklig och nedstämd*.

Diskussion

Det övergripande resultatet av denna analys är att arbetsvillkoren för socialsekreterare som är nya i yrket, d.v.s. examinerats för högst två år sedan, i flera avseenden skiljer sig från deras mer yrkeserfarna kollegors. De arbetar oftare i områden där medelinkomsten är lägre och där andelen arbetslösa, utrikes födda och andelen påbörjade omhändertaganden av barn och ungdomar är högre. De arbetar också oftare i arbetsgrupper där många andra är nyanställda. Samtidigt förmedlar de en i flera avseenden mer positiv bild av sitt arbete och de organisationer de arbetar i. De är mer nöjda med den närmaste chefens ledarskap, med flera aspekter av organisationsklimatet och upplever högre grad av

stöd från arbetskamrater. De beskriver lägre kvantitativa krav, tvingas mer sällan ändra planeringen av arbetsdagen pga. akuta situationer i klientarbetet, kan oftare än sina mer erfarna kollegor påverka mängden arbete de får, är mer sällan utsatta för hot och våld och upplever inte lika ofta negativ påverkan från arbetet på privatlivet. Det är endast avseende inlärningskrav, rolltydlighet, i vilken mån man upplever sig ha tillräckliga kunskaper för att utföra sitt arbete på ett professionellt sätt och i vilken mån man upplever att arbetsuppgifterna är i konflikt med personliga värderingar, som de nyas beskrivningar är mer negativa än de övrigas.

Hur kan detta resultat förstås? En förklaring kan finnas i att de nya i yrket "skyddas" på sina arbetsplatser genom att mer erfarna kollegor oftare tar sig an mer krävande arbetsuppgifter och akuta ärenden. Det finns flera resultat som pekar i den riktningen. Utöver att de nya, enligt ovan, inte lika ofta upplever sig ha för mycket att göra eller måste arbeta övertid (kvantitativa krav) beskriver de sig ha större möjlighet att påverka mängden arbete de får och sina närmaste arbetsledare som mer rättvisa, bland annat i fördelningen av arbete. I en brittisk studie där

Tabell 7. Hälsa i relation till yrkeserfarenhet. Medelvärden samt andelar (%). Högre värden = sämre hälsa

	Totalt n=309	0-2 år (n= 88)	2-8 år (n=112)	8- år (n=109)
GHQ 12	1.89	1.93	1.89	1.82[†]
<i>Stämmer delvis, bra eller helt:</i>				
Har svårt att sova pga. problem o svårigheter	53%	56%	51%	53%
Känner mig väldigt pressad	77%	79%	81%	70%
Känner mig olycklig o nedstämd	33%	38%	34%	29% [†]
Tänkt på mig som en betydelslös person	22%	30%	15%**	22%*
<i>Stämmer delvis eller inte alls:</i>				
Känner mig kapabel att fatta beslut	25%	41%	18%**	19%*
<i>1=stämmer helt 2=stämmer bra 3= stämmer delvis 4= stämmer inte alls (negativa påståenden har vänts)</i>				
Emotionell utmattning	2.67	2.77	2.75	2.50
<i>Upplever någon gång eller flera ggr /vecka:</i>				
Känslomässigt tömd av mitt arbete	27%	24%	35%	22%
Arbete under en hel dag påfrestande	24%	23%	24%	25%
Förbrukad när arbetsdagen är slut	35%	36%	38%	31% [†]
<i>0=aldrig 1= några ggr/år el mindre 2= ngn gång per månad 3= flera ggr/månad 4= ngn gång /vecka 5= flera ggr/vecka 6= varje dag</i>				
Fysiska symtom	1.80	1.94	1.83	1.67*
<i>Andel (%) som ofta besvärar av:</i>				
Huvudvärk	14%	22%	13%	9%**
Värk i axlar nacke, skuldror	20%	23%	21%	16%**
Värk i rygg	11%	15%	13%	6%*
<i>1= Nej aldrig el. nästan aldrig 2= Ja, ibland 3=Ja, ofta 4= Ja, varje dag</i>				
Bedömning av allmänt hälsotillstånd	2.33	2.38	2.34	2.30[†]
Ganska dåligt eller mkt dåligt	12%	11%	15%	8%
<i>1= mycket bra 2= ganska bra 3= varken bra eller dåligt 4= ganska dåligt 5= mycket dåligt</i>				

† p<0.10 *p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Signifikansnivån avser skillnader mellan socialsekreterare med yrkeserfarenhet 0-2 år och de övriga.

Skillnaderna har testats med linjär (medelvärden) respektive logistisk (%) regressionsanalys efter kontroll för ålder.

nyutexaminerade socialarbetare följdes upp under sin första tid i yrket framträdde däremot en motsägelsefull bild kring huruvida de fick en mindre arbetsbörda. Enligt deras arbetsledare var så fallet medan de nyutexaminerade själva beskrev att de alltför tidigt fick ansvar för svåra ärenden utan att få tillräckligt med stöd och uppbackning (Marsh & Triseliotis 1996). Utifrån den bild av arbetsvillkoren inom detta yrke som framträtt i föreliggande och tidigare studier (Tham 2006; Tham & Meagher, under publicering), framstår det som sannolikt att båda bilderna är "sanna", d.v.s. att de nya skyddas på sina arbetsplatser, men att arbetsuppgifterna trots detta upplevs som för krävande och svåra.

En annan förklaring till de nyas mer positiva beskrivningar kan vara att de som nya både i yrket och på sina arbetsplatser inte hunnit få samma kritiska perspektiv på arbetet och förhållandena på arbetsplatsen som sina mer erfarna kollegor. En tredje förklaring kan finnas i att hög personalomsättning i en arbetsgrupp är något som framförallt innebär negativa konsekvenser för dem som stannat kvar i arbetsgruppen än för dem som kommer nya.

Samtidigt som de nya framstår som väl omhändertagna och värnade på sina arbetsplatser kan man fråga sig vad detta kan innebära för dem som hunnit arbeta några år i yrket men ändå inte tillräckligt länge för att kunna betraktas som yrkeserfarna och helt självgående? Det förefaller finnas anledning att befara att de som har någon yrkeserfarenhet i grupper med hög personalomsättning tidigt blir betraktade som "gamla i gården" och får axla ett större ansvar än vad de skulle ha behövt göra i arbetsgrupper med mer stabil personalsituation. Det finns flera resultat som pekar på att de som har några få års erfarenhet av yrket behöver få sina behov mer uppmärksammade. De som arbetat 2-8 år i yrket, hade de mest negativa beskrivningarna av *personalinriktning* i organisationen, vilket var tydligast avseende i vilken mån *de anställda tas väl omhand på arbetsplatsen*. De upplevde också, tillsammans med de mest yrkeserfarna i minst utsträckning den närmaste chefen som *rättvis* i fördelningen av arbetet respektive i behandlingen av de anställda. En bild av att känna sig osedd och försummad i organisationen och mer styvmoderligt behandlad av den närmaste arbetsledaren förmedlas. Det är också de som arbetat 2-8 år i yrket som är mest benägna att söka nytt arbete och oftast har övervägt att byta yrke³⁾. För att minska personalomsättning förefaller det därför viktigt att uppmärksamma denna grupps behov så att de inte alltför mycket hamnar i bakvattnet av en arbetssituation med ständigt pågående rekryteringsarbete och introduktion av nyanställda. I en tidigare artikel (Tham 2006) framgår att det var just missnöje med personalinriktningen i organisationen som var mest betydelsefullt för om man avsåg att söka nytt arbete eller ej. Även i Fooks et al. (2000) longitudinella studie var en av de utmaningar socialsekreterare efter två år i yrket beskrev, just de höga krav som ställdes på dem och att de förväntades arbeta självständigt utan handledning.

³⁾ Här omfattas endast fast anställda

Att de mest yrkeserfarna, trots att de är den grupp som i flera avseenden beskriver de högsta arbetskraven och är mest missnöjda med hur de organisationer man arbetar i fungerar, tenderar att skatta sin hälsa bättre än de övriga ter sig vid första anblicken svårtolkat. En del av förklaringen kan kanske finnas i den mer resignerade inställningen till arbetets betydelse de förmedlar. De var den grupp som värderade *inre motiv* för arbetet lägst, d.v.s. ansåg det mindre viktigt att arbetet bidrar till att utveckla personligheten, ger en känsla av att ha utfört något värdefullt eller att man får använda sin kreativitet och fantasi i arbetet. Kanske handlar det om att man som mer yrkeserfaren har fått en mer "realitetsanpassad" syn på sitt arbete, på vad man själv kan åstadkomma och på hur den organisation man arbetar i fungerar, vilket innebär lägre och mer realistiska förväntningar som därmed inte lika ofta leder till besvikelser och känslor av misslyckande. Lipsky (1980) beskrev att de "gräsrotsbyråkrater" som inte slutar eller blir utbrända relativt tidigt i sin yrkeskarriär tvingas kompromissa med sina värderingar och sin inställning till arbetet: "Those who stay on, to be sure, often grow in the jobs and perfect techniques, but not without adjusting their work habits and attitudes to reflect lower expectations for themselves, their clients and the potential of public polic" (Lipsky a.a .s. XII).

Att de som arbetat längst i yrket beskriver det innovativa klimatet som sämst och dessutom anser det mindre viktigt än de övriga att få använda sin kreativitet och fantasi i arbetet kan samtidigt uttrycka en resignation inför möjligheterna att utveckla de professionella sidorna av arbetet. Förmågan att använda ett kreativt tänkande tillmäts stor betydelse för professionalitet i ett arbete som socialarbetarens (Fook et al 2000, Weissman 1990), "creativity is particularly important as a skill in situations which are constantly changing and uncertain, and therefore demand new ways of seeing and acting" (Fook et al. 2000 s. 223). Samtidigt kan de mer yrkeserfarnas missnöje med organisatoriska förhållanden ses som ett uttryck för de hinder mot att arbeta med det man egentligen är utbildad för som ofta beskrivs finnas i denna typ av organisationer. I en mängd studier har socialarbetare uttryckt missnöje med att arbetet i alltför stor utsträckning är präglad av administration (Bradley & Sutherland 1995; Collings & Murray 1996; Gibson et al 1989; Jones et al 1991; Marsh & Triseliotis 1996; Mor Barak et al. 2006; Olsson 2003; Pottage & Huxley 1996; Wilson 2004). Att missnöje med hur organisationen fungerade blev mer framträdande efter något år i yrket beskrivs även i Fook et al. (2000). Även i andra studier har socialarbetare i jämförelse med andra professionella inom human service organisationer beskrivit större missnöje med organisationsklimat (Tham & Meagher, under publicering) och med hur deras organisationer fungerade (Bradley & Sutherland 1995; Carpenter et al. 2003). Att i större utsträckning ägna sig åt administration och att följa olika byråkratiska regelverk än åt den egentliga kärnverksamheten, direktkontakter med klienter, är något som ofta beskrivs förekomma inom starkt institutionaliserade organisationer som socialtjänsten. Även i föreliggande studie önskade

socialsekreterarna mer tid till klientkontakter. Då verksamheten präglas av oklara och ofta mångtydiga mål som är svåra att kontrollera är ett sätt för organisationen att lösa detta dilemma att koppla isär den egentliga verksamheten från sådant som är möjligt för organisationen att kontrollera (Powell & Di Maggio 1991, Meyer & Rowan 1992) som exempelvis att handlägningsrutiner och utredningstider följs. Att socialarbetarna – redan förhållandevis tidigt – var mer fokuserade på att handlägga sina ärenden korrekt än på själva resultatet av arbetet framträdde i Fook et al. (1994;1995). Ett ointresse hos socialsekreterarna för att följa upp resultaten av sitt arbete synliggjordes även i Alexandersons (2006) studie av införandet av metoder för systematisk dokumentation och uppföljning av socialtjänstens insatser. En del av förklaringen till den låga värdering av kvaliteten i det egna arbetet socialsekreterarna i föreliggande studie gör kan kanske finnas i att en förhållandevis stor del av arbetstiden får ägnas åt annat än det man utbildas för?

De mer yrkesfarna beskrev mer sällan än de nya lojalitetskonflikter mellan arbetsuppgifter och personliga värderingar. Att de mest yrkesfarna kanske inte lägger ner samma engagemang i sitt arbete innebär ur den sk effort/reward modellens perspektiv (Siegrist 1996) att de inte heller behöver få samma mått av "belöning" som de mindre yrkesfarna för att uppnå den balans mellan den ansträngning man lägger ner och den belöning man får som enligt modellen är centralt för att inte negativa hälsokonsekvenser ska uppstå. Dessutom är det just de mest yrkesfarna som mest positivt beskriver personalinriktningen i organisationen, vilket bl.a. innefattar frågan om hur väl man belönas för ett väl utfört arbete.

Trots att de nya i yrket är de som, generellt sett, ger de mest positiva beskrivningarna av både sina arbetsuppgifter och de organisationer de arbetar i, är de samtidigt den grupp som skattar sin hälsa och välbefinnande sämst. Då en tidigare studie har visat att dessa 309 socialsekreterare i jämförelse med andra högutbildade med relativt lika könsfördelning i human service yrken inom kommuner och landsting upplever signifikant högre kvantitativa krav och inlärningskrav (Tham & Meagher, under publicering), behöver det faktum att de nytexaminerade socialsekreterarna beskriver vissa aspekter av arbetskraven som lägre än sina mer erfarna kollegor inte betyda att de är på en acceptabel eller hanterbar nivå. De nys medelvärde för skalan *kvantitativa krav* är, trots att det är signifikant lägre än för de mer yrkesfarna socialsekreterarnas, ändå högre än för alla jämförelsegrupper i den tidigare studien (3.22 jmf med 2.60 – 3.15). Även inlärningskraven var högre än för jämförelsegrupperna. I en annan tidigare analys av detta material (Tham & Kåreholt, under publicering) var kvantitativa krav, inlärningskrav samt att ofta tvingas ändra planeringen av arbetsdagen pga. akuta situationer i klientarbetet de aspekter av arbetsvillkoren som hade störst negativ betydelse för gruppens hälsa och välbefinnande. Stöd från arbetsledare respektive kollegor, organisationsklimat, ledarskap eller hur man värderade den egna arbetsgruppen vad gäller problemlösningsförmåga respektive flexibilitet hade en mer

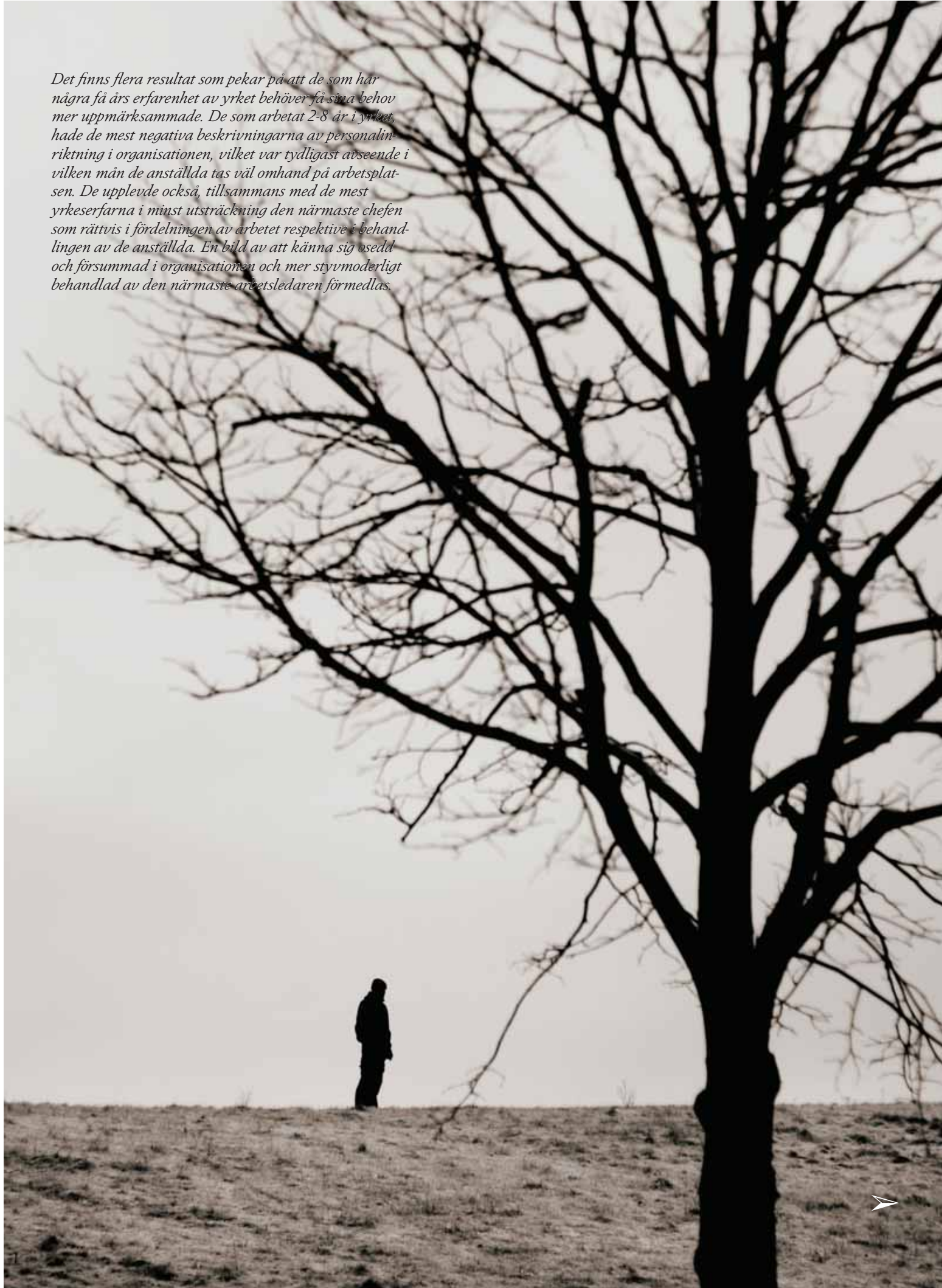
underordnad betydelse. Mot bakgrund av dessa resultat finns anledning att fråga sig om de höga krav de nya upplever i kombination med bristande yrkeserfarenhet är en viktig bakgrund till den negativa bild de förmedlar av sin hälsa? Utöver att de är nya i yrket är de dessutom nya på arbetsplatsen vilket innebär mindre kunskap om rutiner, inte samma lokalkännedom eller nätverk av samarbetspartners vare sig inom organisationen eller i kommunen/stadsdelen.

Den låga grad av rolltydlighet socialsekreterarna beskriver (Tham & Meagher, under publicering) är ett av de främsta karaktärsdragen för en human service organisation (Hasenfeld 1992), d.v.s att målen för arbetet ofta är vaga och mångtydiga. Ett annat resultat som kan ses som ett uttryck för den osäkerhet som karaktäriserar denna typ av organisationer är bristen på samstämmighet bland socialsekreterare i samma arbetsgrupp kring hur arbetsuppgifterna var avgränsade. Trots att de enligt arbetsledaren – med få undantag – hade samma arbetsuppgifter fanns en stor spridning inom arbetsgrupperna avseende vilka arbetsuppgifter man ansåg att man hade. Likaså kan den förhållandevis höga beslutskontroll gruppen beskriver (Tham & Meagher, a) ses som ett uttryck för den stora handlingsfrihet tjänstemän inom gräsrotsbyråkratier besitter Lipsky (1980). Det var dessutom just kombinationen av osäkerhet, knappa resurser, bristfälligt definierade mål och orealistiskt höga förväntningar på socialbyråerna och dess personal som sammantaget skapade det "dilemma" Lipsky (a.a) beskrev.

Att de nya i yrket oftare arbetar i de mest utsatta områdena innebär att de i större utsträckning konfronteras med en verklighet som kan vara en omskakande upplevelse för en nytexaminerad socialsekreterare, som kanske ofta själv vuxit upp i en medelklassmiljö (Shaw 1985). Att de upplever inlärningskraven högre, kan utöver deras bristande erfarenhet, vara ett uttryck för att de faktiskt ofta *harsvårare* arbetsuppgifter och oftare möter familjer med en mer komplex problembild än deras mer yrkesfarna kollegor i mindre utsatta områden.

Utöver denna bild av skillnaderna i hur de nya och mer yrkesfarna upplever sitt arbete och de organisationer de arbetar i, blev det tydligt att den mest erfarna personalen ofta arbetade i områden med hög medelinkomst medan de grupper som hade högst andel nyanställda respektive andel som avsåg att söka nytt arbete, oftast fanns i mer utsatta kommuner/stadsdelar med låg medelinkomst. Detta kan tolkas som ett uttryck för hårdare arbetsvillkor och högre krav på de anställda i utsatta områden som leder till högre personalomsättning. Det har dock visat sig att olika typer av arbetskrav *inte* hade samband med avsikt att sluta (Tham 2006). Det som var mest betydelsefullt var däremot hur man upplevde *personalinriktningen* i organisationen, d.v.s. i vilken mån man *belönades för ett väl utfört arbete*, blev *väl omhändertagen på sin arbetsplats* samt i vilken utsträckning *ledningen intresserade sig för personalens hälsa och välbefinnande*. Utöver att arbetsledaren i grupper med låg personalrörlighet, där de mest yrkesfarna oftare arbetade, får mer tid att ägna sig åt de anställda kan man undra om det i mer välbärgade kommuner

Det finns flera resultat som pekar på att de som har några få års erfarenhet av yrket behöver få sina behov mer uppmärksammade. De som arbetat 2-8 år i yrket, hade de mest negativa beskrivningarna av personalinriktning i organisationen, vilket var tydligast avseende i vilken mån de anställda tas väl omhand på arbetsplatsen. De upplevde också, tillsammans med de mest yrkeserfarna i minst utsträckning den närmaste chefen som rättvis i fördelningen av arbetet respektive i behandlingen av de anställda. En bild av att känna sig osedd och försummad i organisationen och mer styvmoderligt behandlad av den närmaste arbetsledaren förmedlas.

och stadsdelar även ges ett större ekonomiskt utrymme för personalvårdande insatser? De mest yrkeserfarna var, trots att de med få undantag var mest missnöjda med arbetsledning, handledning och organisationsklimat, något mer nöjda med personalinriktningen i organisationen, vilket kan stödja en sådan tolkning.

Avslutning

Resultaten av denna studie reser frågor kring vilka förutsättningar för ett professionellt arbete som ges nyutexaminerade socialsekreterare som valt att arbeta med en av de mest krävande arbetsuppgifterna inom socialt arbete. Att introduktionen till yrket för många av dem sker i arbetsgrupper i socialt utsatta områden, där många andra är nyanställda och/eller på väg att söka nytt arbete gör att förutsättningarna inte ter sig optimala. I denna analys finns vissa indikationer om att påfrestningarna för de nya i yrket ofta är stora. De tenderar att skatta sin hälsa och välbefinnande sämre än sina mer erfarna kollegor. De beskriver bland annat oftare än de övriga nedstämdhet och känslor av att vara betydelslös. En annan indikation är att trots att de endast hunnit arbeta i genomsnitt 1,1 år som socialsekreterare, har en dryg fjärdedel (27 %) redan övervägt att byta yrke.

Att de nya i yrket, trots att flera resultat pekar på att de skyddas på sina arbetsplatser, ändå skattar sin hälsa något sämre än sina mer erfarna kollegor, tyder på att dessa ansträngningar inte är tillräckliga. Sammantaget tyder resultaten av denna analys på att arbetet med barnavårdsutredningar i många avseenden är ett alltför svårt arbete för socionomer som saknar tidigare erfarenhet av socialt arbete. En dryg fjärdedel av dem uppgav att de *ganska ofta* eller *mycket ofta/alltid* utförde arbetsuppgifter som egentligen erfordrade mer erfarenhet och endast drygt hälften (57 %) uppgav att de i samma utsträckning hade tillräckliga kunskaper för att utföra arbetet på ett professionellt sätt. Att Socialstyrelsen (SOSFS 2006:14) utgår från att man som nyanställd socionom inom detta arbetsområde skall ha minst ett års erfarenhet inom socialt arbete framstår därmed inte som någon överdriven rekommendation. Frågan är snarare om ett år är tillräckligt? En annan fråga som resultaten av denna studie aktualiserar är hur introduktionen till yrket sker och om kravet på yrkeserfarenhet skulle behöva kompletteras med krav på en mer strukturerad inskolning till just dessa arbetsuppgifter? (se ex. vis Pherson & Barnett, 2006). Ett krav som inte ter sig orimligt är att den första tiden i yrket borde innebära befrielse från eget utredningsansvar och ske under handledning av en mer yrkeserfaren mentor.

Att få en fördjupad och tydligare bild än den som är möjlig att skapa sig genom en enkätundersökning av hur den första tiden i yrket upplevs, avseende både de arbetsuppgifter man förväntas utföra och de resurser till stöd, hjälp och vägledning som tillhandahålls på arbetsplatsen ter sig som ett angeläget område för framtida forskning. Detta dels för att minska negativa hälsokonsekvenser, personalomsättning, och - inte minst - öka förutsättningarna för ett professionellt arbete.

Utöver de påfrestningar arbetet innebär både för oerfarna socialarbetare och för deras, ofta inte alltför yrkeserfarna kollegor, som får ta en större del av arbetsbördan reser detta frågor kring vilka konsekvenser detta innebär för kvaliteten i arbetet och därmed i förlängningen för de barn och familjer som är föremål för socialtjänstens insatser?

Resultaten av denna analys bekräftar till stora delar den bild av ett utsatt yrke som förmedlas i olika nationella rapporter och som även framkommit i det fåtal studier av socialarbetares arbetsvillkor som under senare år genomförts i Sverige. Den bild som genom den här analysen tillförs de tidigare är att det inom den sociala barnvården i Stockholms län, är de mest oerfarna socialarbetarna som oftast arbetar i de mest utsatta områdena och i arbetsgrupper där samtidigt många andra är nyanställda. Att de nya är de som har den sämsta självskattade hälsan kan ses som en indikation om gruppens utsatthet. Det förefaller därmed finnas anledning att fråga sig vilka förutsättningar som ges för att få en bra start i yrket, med möjlighet att successivt utveckla sin kompetens och professionalitet – och att bevara engagemang och intresse för att arbeta inom socialtjänsten.

Referenser

- Alexanderson, K. (2006) *Vilja Kunna Förstå. Om implementering av systematisk dokumentation för verksamhetsutveckling i socialtjänsten*. Örebro universitet: Örebro studies in Social Work 7.
- Arbetsmiljöverket och SCB (2003) *Arbetsorsakade besvär 2003*.
- Arbetsmiljöverket och SCB (2005) *Arbetsorsakade besvär 2005*.
- Ayre, P. (2001) 'Child Protection and the Media: Lessons from the Last Decades', *British Journal of Social Work*, 31, s. 887-901.
- Balloch, S., Pahl, J., McLean, J. (1998) Working in the Social Services: Job Satisfaction; Stress and Violence, *British Journal of Social Work*, 28 (3), s.329-350.
- Bennet, P., Evans, R., Tattersall, A. (1993) Stress and Coping in Social Workers: A Preliminary Investigation, *British Journal of Social Work*, 23, s.31-44.
- Bradley, J. and Sutherland, V. (1995) 'Occupational stress in social services: A comparison of social workers and home help staff', *British Journal of Social Work*, 25, s. 313-331.
- Carpenter, J., Schneider, J., Brandon, T. and Wooff, D. (2003) 'Working

Utöver de påfrestningar arbetet innebär både för oerfarna socialarbetare och för deras, ofta inte alltför yrkeserfarna kollegor, som får ta en större del av arbetsbördan reser detta frågor kring vilka konsekvenser detta innebär för kvalitén i arbetet och därmed i förlängningen för de barn och familjer som är föremål för socialtjänstens insatser?

in Multidisciplinary Community Mental Health Teams: The Impact on Social Workers and Health Professionals of Integrated Mental Health Care', *British Journal of Social Work*, 33, s. 1081-1103.

Coffey, M., Dugdill, L., Tattersall, A. (2004) Stress in Social Services: Mental Well-being, Constraints and Job Satisfaction: *British Journal of Social Work*, 34, s. 735-746.

Collings, J. and Murray, P. (1996) Predictors of stress amongst social workers: An empirical study, *British Journal of Social Work*, 26, s.375-387.

Dallner, M., Elo, A-L., Gamberale, F., Hottinen, V., Knardahl, S., Lindström, K., Skogstad, A., Orhede, E. (2000), *Validation of the General Nordic Questionnaire (QPS Nordic) for Psychological and Social Factors at Work*, Nord 2000:12, Copenhagen, Nordic Council of Ministers.

Dellgran, P., Höjer, S. (2005) Rörelser i tiden. Professionalisering och privatisering i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 2-3, s.246-267.

Fook, J., Ryan, M., Hawkins, L. (1994) Becoming a social worker: educational implications from preliminary findings of a longitudinal study, *Social Work Education*, 13, s.5-26.

Fook, J., Ryan, M., Hawkins, L. (1995) From Beginner to Graduate Social Worker: preliminary Findings of an Australian Longitudinal Study. *British Journal of Social Work*, 25, s. 17-35.

Fook, J., Ryan, M., Hawkins, L. (2000) *Professional Expertise: Practice, theory and education for working in uncertainty*. London: Whiting and Birch Ltd.

Gibbs, J. (2001) Maintaining Front-Line Workers in Child Protection:

A Case for Refocusing Supervision, *Child Abuse Review*, 10, s.323-335.

Gibson, F., Mc Grath, A., Reid, N. (1989) Occupational Stress in Social Work, *British Journal of Social Work*, 19, s.1-16.

Goldberg, D. (1978) *Manual of the General Health Questionnaire*. Windsor: National Foundation for Educational Research.

Harlow, E. (2004) 'Why don't women want to be social workers anymore? New managerialism, postfeminism and the shortage of social workers in Social Services Departments in England and Wales', *European Journal of Social Work*, 7 (2), s. 167-179.

Harrison, W. (1980) 'Role-strain and burnout in child-protective service workers', *Social Service Review*, 54, pp. 31-44.

Hasenfeld, Y. (1992) *Human Services as Complex Organisations*. Newsbury Park: Sage.

Huxley, P., Evans, S., Gately, C., Webber, M., Mears, A., Pajak, S., Kendall, T., Medina, J., Katona, C. (2005) Stress and Pressures in Mental Health Social Work: The Worker Speaks, *British Journal of Social Work*, 35, s. 1063-1079.

Jones, C. (2001) 'Voices From the Front Line: State Social Workers and New Labour', *British Journal of Social Work*, 31, s. 547-562.

Jones, F., Fletcher, B.C., Ibbetson, K. (1991) Stressors and Strains amongst Social Workers: Demands, Supports, Constraints, and Psychological Health, *British Journal of Social Work*, 21, s. 443-469.

Lipsky, M. (1980) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage foundation.

Marsh, P., Triseliotis, J. (1996) *Ready to Practise? Social Workers and*

»De såg det friska i mig«

KLIENT PÅ IRIS UTVECKLINGSCENTER

Sedan 1986 erbjuder vi individuell behandling för människor med läkemedelsberoende/missbruk och psykisk ohälsa. Vi finns i Stockholm, Göteborg, Enköping och Mullsjö. Läs mer om oss och våra behandlingar på www.irisutvecklingscenter.se.

Iris
UTVECKLINGSCENTER

När hemma inte räcker till

finns vi för heltidsboende eller som avlastning

Till oss kommer både yngre och äldre människor med psykiska funktionshinder eller demens. Vårt omvårdnadsboende sätter gästernas behov i fokus och syftar till att skapa en positiv miljö med känsla för det unika hos varje människa.

Vill du veta mer om oss?

Ring eller besök vår hemsida.

Omvårdnad i Skönvik, Damastvägen 5,
Box 77, 776 22 Hedemora Tfn 0225-59 59 70
E-post info@oisab.se www.oisab.se

S
OMVÅRDNAD
I SKÖNVIK AB

Probation Officers: Their Training and First Year in Work. Aldershot: Avebury Ashgate Publishing Ltd.

Maslach, C., Jackson, S.E., Leiter, M.P. (1996) *Maslach Burnout Inventory Manual*, 3rd Edition, Palo Alto, CA: Consulting Psychologists press.

Mc Lean, J. (1999) *Satisfaction, stress and control over work*. I Balloch, S., McLean, J., Fisher, M. (red) *Social services: working under pressure*. Bristol: Policy Press.

Meyer, J., Rowan, B. (1992) *Institutionalized Organizations. Formal Structure as Myth and Ceremony*. I Meyer, J., Scott, R (red) *Organizational Environments: Ritual and Rationality*. Beverly Hills: Sage

Mor Barak, M., Levin, A., Nissly, A., Lane, C (2006) Why do they leave? Modeling child welfare workers' turnover intentions. *Children & Youth Services Review*, 28(5) s. 548-577.

Odbratt, G. (2005) *Absolut socialarbetare. Samtal med socialarbetare om socialt arbete*. FOU Västmanland: Rapport 2005:1.

Olsson, T. (2003) *Socialtjänstens personal och kompetens. En akut framtidsfråga*, Dalarnas forskningsråd.

Oxenstierna, G. (1997) *Socialtjänstens förutsättningar för barnavårdsarbete. En studie om villkor, påfrestningar och resultat*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.

Pottage, D., Huxley, P. (1996) Stress and mental health social work: A developmental perspective. *International Journal of Social Psychiatry*, 42(2), s.124-132

Powell, W.W., Di Maggio P. J. (1991) (red) *The new institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press.

Pherson, L., Barnett, M. (2006) Beginning Practice in Child protection: A Blended Learning Approach. *Social Work Education*, vol. 25, mars, s. 192-198.

Reid, W.J., Misener, E. (2001) Social work in the press: a cross-national study. *International Journal of Social Welfare*, 10, s. 194-201.

Shaw, I. F. (1985) A closed profession? Recruitment to Social Work, *British Journal of Social Work*, 15 (3) s.261-280.

Siegrist, J. (1996) Adverse Health Effects of High Effort /Low Reward

Conditions. *Journal of Occupational Health Psychology*, 1, s.27-41.

Socialstyrelsen och Länsstyrelserna (2001) *Social tillsyn 2000. Resultat av länsstyrelsernas tillsyn*.

Socialstyrelsen och Länsstyrelserna (2002) *Social tillsyn 2001. Resultat av länsstyrelsernas tillsyn*.

Socialstyrelsen och Länsstyrelserna (2003) *Social tillsyn 2002. Resultat av länsstyrelsernas tillsyn*.

Socialstyrelsen och Länsstyrelserna (2004) *Social tillsyn 2003. Resultat av länsstyrelsernas tillsyn*.

SOSFS 2006:14 *Socialstyrelsens författningssamling. Socialstyrelsens allmänna råd om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning av barn och unga*.

Sundell, K., Häggman, U. (1999) *Familjerådslag i Sverige. En utvärdering av svenska Kommunförbundets verksamhet*. FOU-rapport 1999:1.

Söderfeldt, B., Söderfeldt, M. (1997) *Psykosocial arbetsmiljö i människovårdande arbete. En undersökning av personal i försäkringskassan och socialtjänstens individ- och familjeomsorg*. Lund: Institutionen för socialt arbete, Lunds universitet

Tham, P. (2006) Why Are They Leaving? Factors Affecting Intention to Leave among Social Workers in Child Welfare. *British Journal of Social Work*, Advanced Access Published November 8. doi:10.1093/bjsw/bcl054

Tham, P, Kåreholt, I. (under publicering) Work tasks or the organization – what matters for health and well being of social workers in child welfare? Inskickad till *Journal of Occupational Health Psychology* (juni-07).

Tham, P., Meagher, G. (under publicering) Working in human services: How do experiences and working conditions in child welfare social work compare? Inskickad till *British Journal of Social Work* (maj-07).

Weissman, H. (1990) (Red) *Serious Play: Creativity and Innovation in Social Work*. Silver Springs: NASW.

Wilson, L. (2004) *Socialsekreterare i Sundsvalls kommun. En undersökning om personalomsättning och arbetsmiljö*, rapport 2004:4, FOU Västernorrland.

PSYKOTERAPI- och PSYKOLOGMOTTAGNINGEN PÅ SÖDERMALM

BINNIE KRISTAL-ANDERSSON

Fil.dr., leg. psykolog, leg psykoterapeut,
handledare, specialist i klinisk psykologi

har möjlighet att påbörja:

- HANDELNING
(även steg 1 och 2)
- TERAPI
- KONSULTATION
- UTBILDNING

För mer information:

www.enigma.se/kristal-andersson · 08-669 55 52

SOCIONOMENs

Forsknings- Supplement

Box 128 00

112 96 Stockholm

Tel. 08-617 44 37

E-post socionomen@akademssr.se www.socionomen.nu

Delaktighet i familjerättsprocesser för barn som upplevt pappas våld mot mamma

Syftet med artikeln är att diskutera förutsättningar för och hinder för utsatta barns delaktighet i familjerättsliga utredningsprocesser. En ram för analyser av delaktighet för utsatta barn skisseras i dialog med den nya barndomsforskningens/ barndomssociologins diskussioner om barns aktörskap respektive samtida diskussioner om barn som brottsoffer då de utsätts för mäns våld mot kvinnor i sin familj. Vi argumenterar för att delaktighet bör ses både ur ett aktörs- och rättighetsperspektiv och ett omsorgsperspektiv. Implikationerna av de analytiska resonemangen belyses med hjälp av intervjuer med utsatta barn som själva gått igenom familjerättsliga utredningsprocesser. Intervjumaterialet är hämtat från ett forskningsprojekt om utsatta barn som sociala aktörer i vårdnads-, boende- och umgängesutredningar (2005–2007).

*Av Maria Eriksson och Elisabet Näsman
Sociologiska institutionen, Uppsala universitet*

Introduktion

Sverige ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter 1989 och sedan 1996 åligger det den som vid en rättslig tvist mellan ett barns föräldrar verkställer en utredning om vårdnad, boende eller umgänge att, om det inte är direkt olämpligt, undersöka "barnets inställning" och redovisa den inför rätten (6 kap. 19§ Föräldrabalken). Det finns för närvarande en begränsad kunskap om vad lagstiftningens krav betyder för utsatta barn. Det finns vissa relevanta studier både om hur barn upplever mötet med välfärdsprofessionella mer generellt och om hur barn upplever samtal med utredare vid tvister om vårdnaden eller umgänget (Forsberg 2002; Mullender m. fl. 2002; Warming 2002). Även forskning om barns plats i och/eller upplevelser av den sociala barnvården belyser detta (se t. ex. Andersson 1995; Mattsson 1998; Cederborg och Karlsson 2001). Forskningsbaserad kunskap om villkoren i mötet med svenska vårdnads-, boende- eller umgägesutredare för just gruppen barn med en våldsam pappa är dock i stort sett obefintlig.

Ett i skrivande stund pågående kvalitativt och explorativt forskningsprojekt om utsatta barn som sociala aktörer i utredningar om vårdnad, boende och umgänge ska fylla åtminstone en del av dessa kunskapsluckor.¹⁾ Studiens syfte är att ge kunskap om hur barn med erfarenheter av pappas våld mot mamma upplever och hanterar mötet med de handläggare som genomför utredningar om vårdnad, boende eller umgänge på begäran av domstolen då det föreligger en rättslig tvist mellan barnets föräldrar. Dessutom ska studien ge fördjupad kunskap om organisatoriska och institutionella förhållanden av betydelse för dessa barns deltagande i familjerättsliga utredningsprocesser. Av särskilt intresse är det utrymme teman som utsatthet, rädsla och skydd kan få i dessa barns möte med utredare.

Bakgrund

Även om FN:s konvention om barnets rättigheter ratificerades av Sverige 1989 och principerna för barnets bästa och barnets rätt att uttrycka sin åsikt har inkluderats i svensk lagstiftning så har barn svårt att komma till tals i familjerättsliga processer (Dahlstrand 2004; Socialstyrelsen 2003). En tidigare studie av familjerätten och hanteringen av faders våld mot mödrar/medföräldrar och barn pekar på en rad institutionella och organisatoriska villkor som begränsar möjligheterna att inom ramen för vårdnads-, boende och umgägesutredningar synliggöra barns utsatt-

het för våld (Eriksson 2003; se även Barnombudsmannen 2005; Rejmer 2003; SOU 2005:43). Av Socialstyrelsens rapporter framgår också att barn "i familjer där det förekommit familjevåld och där en vårdnadskonflikt pågår" är en grupp barn som har svårt att få stöd (Socialstyrelsen 2003:80).

Studien fokuserar denna grupp barn av flera skäl. Sedan slutet på 1980-talet har det genom forskning och kvinnojourers erfarenheter stått klart att faders våld mot mödrar är en fråga av direkt betydelse för de barn som lever i familjen (se Eriksson 2007). De allra flesta barn vet vad som pågår, många har både hört och sett våld och dess konsekvenser och kan dessutom själva ha blivit utsatta för fysiskt eller sexuellt våld (för en översikt se Edleson 1999; Hester m.fl. 2006). I vissa fall kan våldet också fortsätta efter separationen (Fleury m. fl. 2000; Edleson 1999; Hester m.fl. 2006; Lundgren m.fl. 2001). Kommittén mot barnmisshandel beräknar att vart tionde barn i Sverige någon gång upplevt våld och att vart tjugonde barn upplever våld ofta (SOU 2001:72). Den första svenska nationella studien om omfattningen av mäns våld mot kvinnor (Lundgren m. fl. 2001) visade att en dryg tredjedel av kvinnorna utsatts för hot, fysiskt och/eller sexuellt våld av en före detta make eller sambo. Därför kan andelen barn som upplever våld antas vara mer än tio procent i gruppen barn med separerade föräldrar.

Varje år berörs knappt 50 000 barn av en separation mellan föräldrarna och idag har minst en fjärdedel av svenskfödda 17-åringar upplevt separation (SCB 2003:1.2; SCB 2004). Under 2005 var ungefär 6 700 barn och ungdomar i åldrarna 0-17 år föremål för en utredning om vårdnad, boende eller umgänge (Socialstyrelsen 2006). Socialstyrelsen konstaterar i sin lägesrapport från 2005 att utredningar om vårdnad, boende och umgänge har blivit mer komplicerade, "ofta med hög konfliktnivå, familjevåld, sociala problem och psykisk sjukdom. Många barn far illa av att föräldrarna tvistar" (Socialstyrelsen 2006b, 31).²⁾ Även 2002 års vårdnadskommitté pekar på stora problem i hanteringen av fall där det finns en historia av våld (SOU 2005:43). Vårdnadskommitténs betänkande följdes av en proposition under våren 2006 med en rad åtgärder för att förbättra situationen. Förändringarna i lagstiftningen innebär bland annat att risken för att barnet far illa *särskilt* ska beaktas i beslut om vårdnad, boende eller umgänge. Vidare att umgänge också kan vara indirekt (exempelvis via brev eller telefon), samt att domstolen särskilt ska beakta föräldrars förmåga att samarbeta i beslut om gemensam vårdnad (se Prop. 2005/06:99). Förändringarna trädde i kraft den 1 juli 2006.³⁾

¹⁾ I projektgruppen ingår Maria Eriksson, Gunilla Dahlkild-Öhman och Elisabet Näsman från Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet samt Jeanette Sundhall från Institutionen för genusvetenskap vid Göteborgs universitet. Projektet finansieras av Brottsofferfonden och av FAS (ett av delprojekten).

²⁾ Av rapporten framgår också att det är stora skillnader mellan kommunerna när det gäller väntetider, utredningstider, samtal med barn och uppföljning. Allt fler har också gruppverksamhet till stöd för barn i samband med föräldrarnas separation (se även Socialstyrelsen 2006c).

³⁾ Från dess ska barn alltså också ges möjlighet att komma till tals vid så kallade snabbupplysningar i samband med interimistiska beslut om vårdnad, boende eller umgänge. På vilka sätt den här senaste utvecklingen sätter avtryck i vårt empiriska material är för tidigt att säga för närvarande.

Teoretiskt perspektiv

Under det senaste decenniet har den "nya" barndomsforskningen/barndomssociologin fått ett allt starkare fäste i svensk forskning om den sociala barnavården (se t. ex. Andersson 1995). Denna "nya" forskningsinriktning har vuxit fram som en kritik av tidigare forskning om barn, inom såväl antropologi, pedagogik, psykologi, socialt arbete som sociologi. Den centrala invändningen mot tidigare forskning gäller dess uttalade eller underförstådda konstruktioner av vuxna och barn där vuxenhet är norm och barn förstås som ofullständiga människor: under utveckling och bara delvis socialiserade och/eller passiva "offer" för vuxenvärlden. Kritik har också riktats mot att forskare varken analytiskt eller i forskningspraktiken förhåller sig till barn som aktörer. Barn har tenderat att behandlas som objekt, inte subjekt.⁴⁾

Hittills har kunskapsproduktionen om barn som upplever våld i sin familj (såväl internationellt som i Norden) framförallt tagit sin utgångspunkt i etablerade teorier om socialisation och/eller barns utveckling, trauma och överlevnad (t. ex. Almqvist och Broberg 2004; Arnell och Ekblom 1999; Christensen 1990; Weinehall 1997). Generellt sett har barns egna beskrivningar och tolkningar av våld och/eller sin situation inte varit centrala (Christensen 2002). Idag är dock flera av de nordiska forskarna som är aktiva på fältet barn som upplever våld influerade av den nya barndomssociologin (Cater 2004; Eskonen 2005; Forsberg 2002; 2005; Hydén, pågående; Solberg 2007; Överlien 2004). Vår förståelse ligger i linje med denna nyare inriktning i forskningen om barn som upplever mäns våld i sin familj. Ambitionen är att behandla barn som subjekt, både i sina egna liv och i forskningen. En central utgångspunkt är barn som aktörer: både i betydelsen aktörer i forskningsprocessen då barn inkluderas som informanter; och i betydelsen att barn analytiskt förstås som sociala aktörer i relation till andra sociala aktörer.⁵⁾

När det gäller barn som utsätts för mäns våld mot kvinnor i sin familj tar vi avstamp i Halldis Leiras diskussion om barns behov av att få sina upplevelser av våld giltiggjorda (1990). Hon menar också att det finns ett kulturellt tabu mot att tala om våld i familjen, i hemmet, det privata, och att barn som upplever våld i sina familjer därför utsätts för *tabuiserade* trauman (Leira 1990).⁶⁾ Tabu innebär att barn som upplever pappas våld mot mamma får begränsade möjligheter att förstå och tolka det de varit med om. De blir då bärare av katastrofhemligheter, hjälplöshet, ensamhet, skam och en bild av sig själva som "problemet", menar Leira vidare. För att barnen ska kunna bearbeta det de

varit med om och hitta strategier för att hantera sin livssituation krävs att de får sina upplevelser bekräftade och giltiggjorda.

Analytisk ingång: rättigheter, aktörskap, behov

Medan de första formuleringarna om barns rättigheter i Nationernas Förbund endast konstruerade barn som ett objekt i behov av vuxnas vård, skydd och kontroll, kombinerar FN:s barnkonvention ett utvecklingsperspektiv på barnet med ett aktörsperspektiv. Barn ses inte längre enbart som icke-medborgare under uppväxt - "growing into" världen utan erkänns medborgerliga rättigheter redan under barndomen. *Delaktighet* träder fram som en fundamental rättighet om än begränsad genom reservationer med hänsyn till ålder och mognad, något som ifrågasätter barns kompetens (Se exempelvis Barnkonventionens artikel 12). Föräldrabalken kan sägas representera barnet som kompetent nog att göra sin röst hörd och få sin vilja beaktad (jfr. Schiratzki 1997; Singer 2000). Lagstiftningen öppnar på så sätt för att barn betraktas som subjekt och parter i målet. Både intervjuer med familjerättssekreterare och analys av tingsrättsdomar visar att denna syn på barn inte alltid omsätts i praktiken. Barns kompetens för delaktighet och värdet av deras uppfattning i beslutsfattandet ifrågasätts (jfr. Singer 2000).

Detta ifrågasättande finns generellt i samhället i Sverige liksom i många andra länder. Sammantaget visar det att det finns en tvetydig syn på barn som å ena sidan subjekt å andra sidan objekt. Qvortrup talar om de två perspektiven på barn som 'i vardande' (becoming) respektive 'varande' (being), som lever sida vid sida (Qvortrup 1994). Tvetydigheten i synen på barn har ibland också formulerats som en spänning mellan en välfärdsprincip: "that assumes children to be inadequately socialized dependants in need of care, protection and control", gentemot ett 'befrielse (liberationist) perspektiv': "that sees children as creative social and moral agents with the capacity to act, to interact and to influence the scope of their childhoods" (Neale 2002:456). Beteckningen välfärd för den första principen implicerar att det finns en motsättning mellan välfärd och aktörskap, men är det nödvändigtvis så? Är det inte möjligt att se rätt till delaktighet som en del av vad som kan inkluderas i begreppet välfärd?

I de svenska demokrati- och välfärdsdiskussionerna blir bilden en något annan. Välfärd definieras där i termer av resurser

⁴⁾ Se t. ex. Alanen (1992); Alanen & Mayall (2001); Hockey & James (1993); James, Jenks & Prout (1998); James & Prout (1994); Näsman (1994); Närvänen & Näsman (2006); Qvortrup (1994).

⁵⁾ Här finns inte utrymme att fördjupa diskussionen, men i övrigt kan vår teoretiska ansats på ett mer allmänt plan karaktäriseras som socialkonstruktionistisk, tolkande sociologi där kön och ålder kombineras i en intersektionell ansats (se Eriksson 2003, Krekula, Närvänen och Näsman 2005).

⁶⁾ Ett trauma kan något förenklat sägas vara en yttre händelse eller situation som är så skrämmande och påfrestande att den skapar olika psykiska och fysiska reaktioner hos barnet. Se t. ex. Almqvist och Broberg (2004); Arnell och Ekblom (1999), Terr (1991).

som individen kan disponera *för att själv få kontroll över och kunna styra sitt liv*. Till välfärdsindikatorerna har därmed också kommit att räknas politiska resurser och frågan om delaktighet i beslutsprocesser. Välfärd är alltså i den svenska diskursen inte en motpol till ett perspektiv inriktat på aktörskap utan kan tvärtom sägas omfatta det. Beteckningarna på dessa principer behöver därmed ändras och vi har valt att kalla det som utpekats som behovsorienterat synsätt respektive välfärdsprincip där barn objektifieras för ett *omsorgsperspektiv*, vilket på ett tydligare sätt synliggör maktrelationen mellan omsorgsgivare och mottagare, underordningen av barn relativt vuxna och ställer den mot ett *rättighetsperspektiv* som ser barnet som medborgare och därmed subjekt. Det är med dessa ögon som vi närmar oss barns röster om sitt eget deltagande i utredningsprocessen.

Metod och material

Det empiriska materialet i projektet som helhet består av tre uppsättningar kvalitativa data som samlas in i olika delar av Sverige: tematiskt strukturerade individuella intervjuer med barn som varit med om en utredningsprocess och samtalat med utredare; tematiskt strukturerade gruppintervjuer med vårdnads-, boende- och umgängesutredare; samt vårdnadsutredningar (texter) som de intervjuade utredarna lämnat till rätten.⁷⁾ Det är alltså den första uppsättningen intervjuer som används i diskussionen i den här artikeln. Genom intervjuerna med barnen undersöks hur barn med en pappa som är eller har varit våldsam mot mamman retrospektivt beskriver och tolkar sitt möte med utredare och sitt eget deltagande i de familjerättsliga processerna.

Fältarbetet följer etablerade forskningsetiska principer för samhällsvetenskaplig forskning i Sverige. Både barnen och deras mödrar ombeds ge informerat samtycke om att delta i studien efter att de fått information om projektets syfte, metoder, finansiering, forskarteam och etiska principer. Intervjuerna spelas in och transkriberas. Utskrifterna distribueras till informanterna för rättningar och godkännande. Intervjuerna med barnen genomförs med en pågående reflektion om de problem som skapas genom maktobalansen i barn-vuxenrelationen. Vi har valt att endast efterfråga samtycke från barnens mödrar/boendeföräldern, vilket är vanligt i forskning med barn och i vårt fall – med en historia av våld från pappan – det mest försvarbara förhållningssättet etiskt sett. Detta innebär att vi endast intervjuar barn som bor med sin mamma.

I skrivande stund består informantgruppen av 17 barninformanter.⁸⁾ Av de 17 har tre nåtts via kontakter medan övriga 14 kontaktats utifrån tingsrättsdomar från åren 2003-06. Vi har sökt domar vid tre tingsrätter runt om i landet i tvister om vård-

nad, boende eller umgänge där det funnits uppgift om våld från pappan mot mamman. Vi har valt ut barn som vi kontaktat via deras boendeföräldrar. Förutom att det är fråga om barn som bor med sin mamma och att det funnits uppgifter om våld från pappa mot mamma har vi sökt efter barn i lämplig ålder (från skolåldern och uppåt), fall där det framgår att socialtjänsten genomfört en vårdnadsutredning samt fall där det inte finns omständigheter som talar emot kontakt.⁹⁾ I vissa fall där vi tagit kontakt har barnens mamma avböjt medverkan, framförallt med hänvisning till att barnen varit utsatta för många utredningsprocesser och behöver lugn och ro. I ett fall har ett barn avböjt att medverka efter att ha fått projektet presenterat för sig. Sammantaget betyder informantrekryteringen och urvalsförandet att barn med mycket svåra upplevelser av våld eller mycket problematiska myndighetskontakter kan vara underrepresenterade i materialet.

10 av informanterna är pojkar och sju är flickor. De är i åldrar från åtta till 17 år. En tredjedel har så vitt vi kunnat bedöma en eller två föräldrar med utomeuropeisk bakgrund. Tiden mellan mötet med familjerätten och vår intervju sträcker sig mellan 2 veckor och mer än två år. Av de 17 informanterna har 15 intervjuats (en per telefon) och 2 barn har valt att svara på våra frågor i skriftlig form, med utgångspunkt i ett frågeformulär som vi utvecklat utifrån den intervjuguide som används i intervjuerna.

De intervjuutdrag som presenteras i artikeln kommer från två pojkar i 10-årsåldern. Intervjuerna med dem ska inte ses som en representation av intervjuerna som helhet, utan de är utvalda för att de belyser de analytiska resonemangen om begreppen barns delaktighet och aktörskap på ett tydligt sätt. En presentation och analys av intervjumaterialet som helhet ges i andra sammanhang än den här artikeln.

Delaktighet?

En pojke – vi kallar honom Alex¹⁰⁾ – beskriver ett möte med två familjerättssekreterare. Han informeras i förväg om vad som skulle hända:

Intervjuare: Vad hade dom sagt att det skulle gälla?

Alex: Att det skulle gälla om, ja om (paus) dom skulle fråga, sen skulle dom kolla, alltså våran åsikt om den vi tycker det är bäst att vara hos, [Intervjuare: mm]/vilken förälder [mm].

Utredarna meddelade tid och plats för ett möte utan att något utrymme gavs för honom att ha synpunkter på vare sig det ena eller det andra. Han och hans yngre syster blev sedan i närvaro

⁷⁾ Det är fråga om två intervjuer med fyra arbetsgrupper, dvs. totalt åtta gruppintervjuer, och denna informantgrupp består av totalt 20 informanter. Från arbetsplatserna har totalt 35 utredningstexter inhämtats.

⁸⁾ Ursprungligen planerades cirka 20 informanter i denna grupp och ytterligare någon eller några informanter kan tillkomma.

⁹⁾ I vissa fall har det exempelvis framgått av domen att det är fråga om mycket utsatta barn eller så har barnen och deras mamma haft skyddade personuppgifter. I dessa fall har vi avstått från att ta kontakt.

¹⁰⁾ Namnen på informanterna är fingerade.

av båda föräldrarna instruerade att beskriva sin livssituation med hjälp av dockor och andra leksaker i en sandlåda. Därefter svarade de på frågor. Det hela videofilmades. Han kommenterar att det var svårt att besvara en del frågor eftersom föräldrarna var närvarande:

Intervjuare: Hur tyckte du att det gick att svara?

Alex: Ja en del frågor var lite dåligt, Det är svårt att svara på en del frågor eftersom att pappa och mamma satt där [mm] liksom man kände sig nej egentligen, liksom Jag vill inte

Intervjuare: Var det jobbigt

Alex: Ja, jag vill inte såra dom ja [mm] Ja, jag vill inte att dom ska känna sig illa till mods så här

I intervju säger Alex att han ångrade att han hade berättat om en erfarenhet som fick hans pappa att reagera till sitt försvar och hävda att pojken hade fel. Han beskriver i intervjun hur familjerättssekreterarna åså incidenten passivt och under tystnad.

Alexs slutsats efter samtalet var att en av utredarna hade förstått honom, men inte den andra som grimaserade och muttrade. Om vad som skulle ske efteråt beskrev han:

Alex: Dom, jaha, dom skulle tänka och dom skulle fundera och sen skulle dom säga till domaren ja den här domaren och berättade vad dom tycker, vem dom tycker att vi ska va hos.

Han väntade sig inte att bli informerad om vad de skulle göra med bandet eller den information de fått från honom och hade inte fått någon möjlighet att se eller kommentera deras slutsatser. Han trodde dock att beslutet skulle bli som han önskade.

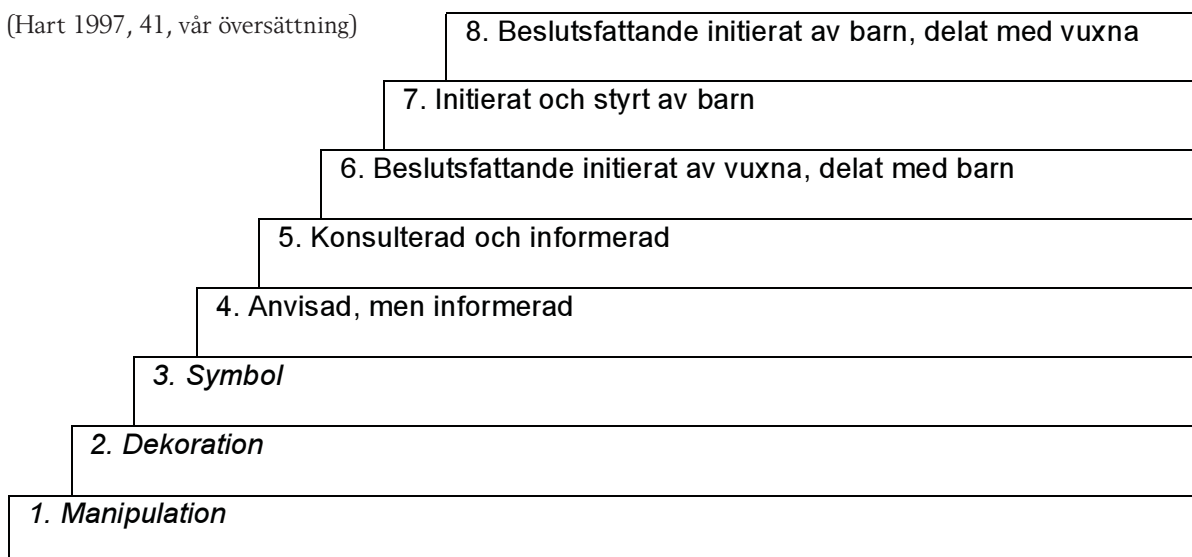
Sammantaget ger Alexs beskrivning intryck av att utredarna

praktiserat ett omsorgsperspektiv som behandlar uppgiften att inhämta barns uppfattning som en fråga om att i en distanserad relation utföra en mätning för att få data som sedan kan värderas av den vuxne, i kontrast till en dialog med syfte att utveckla en ömsesidig förståelse i en förtroendefull relation. Man kan jämföra med Roger Harts (1997) steg för barns delaktighet där olika dimensioner kombineras.

De första tre stegen omfattar ingen delaktighet. I det första manipuleras barn att delta i ett sammanhang utan att själva veta vad det går ut på. Ett barn som inte kan läsa ikläds till exempel en t-shirt med en politisk slogan. Dekoration kan illustreras med den välkända bilden av en politiker som lyfter upp ett litet barn på armen under ett valmöte. Barnet som symbolvärde inbjuds till ett sammanhang för att det ger ett bra intryck utåt sett, under sken av att få bli delaktig men tas inte på allvar och får inget inflytande. Dessa första tre steg innebär alltså inte någon delaktighet. Det fjärde steget ger en viktig förutsättning för delaktighet – barnet blir informerat om vad saken gäller, men det omfattar inte något aktörskap i beslutsprocessen. Det kommer först på nästa steg där barnet får utrymme att yttra sig. Även här begränsas dock delaktigheten genom att de vuxna initierat situationen och tar besluten. På nästa steg är initiativet fortfarande de vuxnas men barnet får delta i beslutet. Härnäst följer utrymme för barnet att ta initiativ och fatta beslut och högst upp kommer att barn kan ta initiativ och besluten fattas, som för medborgare i allmänhet, tillsammans med andra.

Familjerättsliga utredningsprocesser kan placeras in i en sådan delaktighetsstege. Vi kan tänka oss att barnkonventionen med sina reservationer tvekar mellan steg 5 (konsulterad och informerad) och 6 (beslutsfattande som initieras av vuxna, men sker tillsammans med barn). Barns rätt till information är klart uttalad men barns möjlighet till att få påverka beslut kan begränsas. Som framgått kan också barns yttranderätt begränsas i prak-

(Hart 1997, 41, vår översättning)

tiken. Som vi ska illustrera kan familjerättens utredare kliva neråt ett steg i många fall, till att barnet är informerat om vad saken gäller men inte tillåts utöva ett aktörskap i beslutsprocessen. Hur ska vi då se på rätten att bli informerad? Vad är det informationen ska handla om?

Om vi går in i frågan om barns möte med familjerätten som en process väcks en rad frågor om innebörden i de dimensioner som ingår i Harts modell. På det första delaktighetssteget (4) handlar information om att man talar om för barnet vad som ska ske till exempel "i morgon ska du åka till pappa". Men på nästa steg kan kravet på information vidgas. Vilken typ av information krävs för att vi ska kunna tala om att barnet är delaktigt och vad menas med att barn blir tillfrågade? När en utredare gör hembesök och inhämtar information från barnet genom att observera dess relation till pappa, är barnet då informerat? Kan vi säga att barnets beteende under mötet innebär att vara tillfrågad? Om barnet mer aktivt ska informeras om syftet med mötet med utredare, hur långt ska den informationen sträcka sig? För att aktivt kunna välja sitt agerande i relation till tänkbara effekter behöver barnet inte bara veta att frågan gäller var barnet ska bo eller vilken kontakt det ska ha med pappa. Barnet behöver också känna till hela processen för beslutet i frågan och olika aktörers position i processen. Det räcker då inte heller bara att som i fallet ovan veta att efter samtalet kommer utredarna att lämna sin bedömning till domstolen. Barnet behöver veta utifrån vilka kriterier en bedömning görs i de olika stegen, vilka argument och uttryckssätt som är gångbara, vilka konsekvenserna kan bli av olika slutsatser i domstolen och vilket inflytande utredarna, föräldrarna, domarna och barnet självt kan få. För att åstadkomma detta krävs det både en mer långtgående information inledningsvis och en fortlöpande dialog där barnet får vägledning när det gäller hur dess svar och beteende kan tolkas och föras vidare. Om vi ser tillbaka på det beskrivna mötet kan vi konstatera att Alex inte verkar ha fått veta inför mötet hur sandlådemomentet eller hur de olika svaren på frågorna kan tolkas. Han verkar inte heller efteråt få någon information om hur utredarna tolkat mötet och vad de tänker skriva till domstolen. Föräldrarnas närvaro gör också att mötet för pojken kompliceras av behovet av att hantera relationen till dem i nuet och inför framtiden.

Enligt teoribildning om demokrati som en livsform byggd på delaktighet omfattar kraven för att skapa delaktighet: öppenhet och insyn, det vill säga att vara informerad, deltagande i mening-

en att få vara närvarande, samt politisk jämlikhet som omfattar att få yttra sig, bli tillfrågad, bli respekterad och få sin inställning beaktad och därmed utöva inflytande över situationen (SOU 2000:1:38). Informationskravet har vi redan berört. Kravet på närvaro omfattar att få vara närvarande direkt eller indirekt för att få tillfälle att se vad som händer och kunna agera. Barn kan närvara under samtal med utredarna och eventuella hembesök men är sedan inte närvarande under beslutsprocessens olika steg vare sig själva eller via någon egen representant.

Rätten att yttra sig omfattar inte bara att få säga något utan också om att aktivt bli tillfrågad. Här kommer tvetydigheten i kraven in och kan göra att barnens uppfattning inte aktivt efterfrågas. Yttranderätt handlar dock inte bara om att svara på andras frågor utan också om att få ta initiativ. Inget tyder på att pojken ovan erbjudits möjlighet att själv aktualisera frågor under processen.

När barnet yttrar sig gäller också ett krav på att bli lyssnad på och bli respekterad för det man säger. Demokratiutredningen talar om politisk jämlikhet (SOU 2000:1:38). Här möter dock barns yttrande vuxnas tolkningsramar som färgas av föreställningar om vad ett barn är, exempelvis synen på dem som 'i vardande' vilket innebär att deras kompetens ifrågasätts. Respekt handlar också om hur mötet med dem iscensätts och hur de blir bemötta. Alex berättelse om effekten av föräldrarnas närvaro och att utredarna lät pappan gripa in och korrigerade sin son talar inte för att utredarna skapat en situation där pojkens röst blev respekterad. Att utredarna frågade pojken om föräldrarna fick närvara kan ses som uttryck för att pojken fick ett handlingsutrymme men kan i sammanhanget snarare ses som ett bortseende från de maktskillnader och potentiella intressekonflikter som rådde mellan de berörda. Till sist finns också kravet på att det man säger beaktas i processen, det vill säga att det spelar roll vad barnet har yttrat. I det här sammanhanget finns en begränsning i utredarnas uppdrag som innebär att de eventuellt beaktar det som har med beslutet i tvisten att göra, men inte nödvändigtvis beaktar vad barnet i övrigt säger och kan förvänta sig att det leder till något agerande från samhällets sida.

Pojken ovan har visserligen fått information innan mötet om vilken fråga det handlar om och han får yttra sig, men hans berättelse om hur samtalet förbereds, iscensätts och genomförs ger inte intryck av att utredarna avsett att skapa en dialog med syfte att försäkra sig om att de förstått vilken uppfattning pojken skul-

Maria Eriksson

FD, Sociologiska institutionen,
Uppsala universitet

Elisabet Näsman

Professor, Sociologiska institutionen,
Uppsala universitet

le ha velat klargöra för dem. Man kan fråga sig om deras tolkningsram överhuvudtaget gällde att skapa delaktighet. Man skulle kunna komplettera Harts steg med ytterligare ett steg av skenbar delaktighet, som kan benämnas som positionen 'mätobjekt'. Det här fallet skulle kunna beskrivas som att utredarna försatt pojken i en observationssituation med olika stimuli som sandlådan och föräldrarna, där hans agerande och svar blev mätresultat som låg till grund för en distanserad bedömning.

Diskvalificering

Av vårt sammanlagda material framgår bland annat att ett barn som aktivt strävar efter högre grad av delaktighet kan möta andra problem om deltagandet innebär att uttrycka inställningen att inte vilja träffa sin pappa. En 10-årig pojke hade bevittnat sin pappas våld mot mamman tidigt i sitt liv. Han träffade sedan inte sin pappa på flera år och beskrev det första mötet med honom som ordnades av familjerättssekreterarna. Också hans första möte med dem tillkom enligt villkoren på Harts första delaktighetsnivå det vill säga han informerades om att utredarna skulle komma men tillfrågades inte vare sig om tid eller plats för mötet. Mötet skedde även här i närvaro av båda föräldrarna.

Bill: Då dom kom hit första gången, [och] skulle prata med mig och dom sa att det var jag, att jag skulle känna mig trygg och att allt skulle handla om mig (paus) [mm] och inte om han (paus) [mm] och sen kom dom flera gånger och sa men han [har] sagt att han vill träffa dig och han har rätt att träffa dig för han är din pappa, han är din biologiska pappa, men då sa jag till dom att du sa att det var jag som skulle känna mig trygg och jag känner mig inte trygg för jag vill inte träffa honom hemma. Ok Men du kan ju försöka lite. Då sa jag nej. Så sa dom Ok vi kommer en annan gång. [Dom] kommer [en] annan gång, sa att han vill träffa dig och han har rätt träffa dig. Då började dom [...] dom kom så många gånger, så att jag sa att ok jag kanske kan träffa honom fast jag ville inte det.

Utredarna argumenterade alltså enligt pojken i termer av en fadersrätt till barnet och i kraft av det biologiska bandet, samtidigt som han beskrev hur han blev informerad om att mötet skulle ha fokus på honom och bygga på hans känsla av trygghet. Frågan om fokus och trygghet är något han beskriver att han sedan hänvisade till i sin fortsatta argumentation med utredarna och pappan. Han var rädd för pappan och alltså inte trygg, och ville därför inte träffa pappan. Han presenterade sig i intervjun som ett offer för att han bevittnat pappans våld och är rädd för honom. Rädslan tog sig fysiska uttryck i illamående, kräkningar och ont i magen i samband med att han träffade pappan:

Bill: ... första gången efter det jag träffade honom började jag må illa, började få ont i magen, jag gick på toan jag kräktes, fast dom kom igen för dom brydde sig inte hur jag mådde [nej] nej om jag mådde bra, om jag mådde dåligt skulle jag ändå gå dit. Även om

jag mådde dåligt skulle jag ändå gå dit. Jag kunde ha ont i magen, jag kunde må illa, jag kunde [...] det kunde va vad som helst, fast dom sa att du ska ändå gå dit.

Han berättar också om pappans argument; att pojken älskar honom, att han älskar pojken och att det är mamman som inte vill att de ska träffas och att det är på grund av hennes inflytande som pojken säger att han inte vill träffa pappan, något pojken förnekar.

Bill: Sen jag blev jag lite arg på honom för han sa: Nej det är hans mamma som säger så fast det var jag och han sa att det var min mamma som sa att jag att jag skulle inte träffa, att jag ville träffa honom men fast min mamma ville inte det [mm] då gick jag och pratade med honom. Sen sa [utredaren] får jag prata med dig, då sa han: Ja det är fortfarande hans mamma som säger att jag inte ska träffa honom. Då började jag tänka han är galen. Han har problem.

Det var enligt pojken, också i strid med vad utredarna utlovat, mest fokus på pappan.

Pojken lyfte överhuvudtaget vid flera tillfällen fram att både pappan och utredarna tog upp ovidkommande saker, när de talade om pojkens fritidsintressen, barndom innan separationen eller om pappans liv:

Bill: Jag sa det här hör ju inte till det **här**.

Vi kan positivt tolka det han beskrev som ett försök från utredarnas sida att skapa en situation där pappan och barnet lär känna varandra, men pojken tolkade det snarare som att hans försök att kommunicera avvisades. När han i återföringsintervju¹¹ ombads utveckla detta förklarade han att det han ville att de skulle tala med honom om var det han själv hade uttryckt, hans känslor och att han inte ville träffa pappan. Pojken beskrev en upplevelse av att utredarna och pappan inte lyssnade till och svarade på det han hade att säga trots att han upprepade det många gånger.

Bill: Jag säger det varje gång, jag vill inte träffa dej. Jag sa det framför honom, framför [kontaktpersonen] eller vem som kom med mig, jag sa: Jag vill inte träffa dig. Jag gillar inte dig. Jag är rädd för dig. Jag mår illa när jag träffar dig. Så han han log och sa ok. Så jag träffade honom igen, jag sa samma sak, han log och sa ok, jag ska kännas trygg för dig, och inte tvinga dig att du ska träffa mig. [mm] och sen fick jag träffa honom ändå.

Man kan se barnets berättelse som en stark kritik av utredarna för deras sätt att inte föra en dialog med honom. Istället för ett

¹¹Efter intervjun har informanterna vid det vi kallar återföringsintervju fått en möjlighet att ta del av och godkänna de utskrivna intervjuerna och de har då också kunnat göra eventuella tillägg.

möjliggörande av delaktighet kan man se det som att han diskvalificerades som samtalspart. Utredarna ifrågasatte också hans förmåga att minnas pappans våld, något pojken själv vidhöll som en självklarhet.

I pojkens berättelse finns samtidigt situationer som kan tolkas som att det ställdes krav på honom. Man kan säga att han skulle härda ut:

Bill: Jag sa till [utredaren] att jag hade mått väldigt illa. Hon sa ok, men du kan väl försöka några gånger så får vi se vad som händer.

Han fick även pröva olika metoder att hålla kontakt med pappan:

Bill: Dom kom så många gånger, så att jag sa att ok jag kanske kan träffa honom fast jag ville inte det. Dom sa du kanske inte vill träffa honom men (paus) du kan ha kontakt på något sätt och då sa jag ja.

Han skulle själv delge pappan sin inställning:

Bill: Dom sa du måste gå dit och berätta för honom. Jag berättade för honom för dom sa då, det fortsatte.

Under processen förflyttade sig utredarna också neråt på Harts delaktighetsstege då de manipulerade pojken att träffa pappan utan att han visste om det i förväg. Berättelsen återger hur efter en lång period av övertalning, många regelbundna kontakter med pappan allt medan han själv återkommande upprepade sitt argument att han var rädd för sin pappa och mådde illa av att träffa honom, pappan gav med sig och utredarna vände sig till domstolen som beslöt att det inte skulle vara någon kontakt tills vidare.

Pojken försökte förstå varför utredarna så länge inte trodde på honom och sökte orsaken i sitt eget agerande:

Bill: Första gången, jag hade sagt att jag inte ville träffa honom, [ja] fast jag berätta inte det att jag inte ville träffa honom, för jag var lite chockad, [ja] jag var där med min pappa efter jag inte träffat honom på många år, han ser ut sådär, alla dom här personerna som är runt omkring mig som pratade med mig, så jag kunde nästan inte prata någonting. Och jag trodde att dom visste det, jag trodde att de vet det. Sen börja dom prata och sa så här ja, men han var ju glad att han träffade sin pappa, han gillar ju honom, om han inte vill träffa sin pappa skulle han väl ha sagt det första gången. [jaha] Det var därför de sa att vi vill träffa dig flera gånger. Bara för att jag inte sagt det en gång [första gången] på ett möte, fast jag hade sagt det när dom var här femtio gånger alltså varje gång dom kom hit, jag sa [att] jag inte vill träffa honom, men en gång när vi gick till möte, han vill träffa honom. Han sa inte att han inte vill träffa sin pappa. Dom förstår inte.

Pojken för här fram en tolkning av förloppet som bygger på en förståelse av att det fanns en logik i utredarnas tolkning av hans

agerande under processen, som han inte var informerad om i förväg. Om han vetat det, skulle han enligt denna tolkning ha haft bättre möjlighet att få sin inställning bemött med respekt och fått gehör för sin vilja att slippa träffa pappan.

En möjlig förståelse av hans berättelse är att den här pojken visade en kompetens i att argumentera för sin sak utifrån utredarnas egna premisser, som gjorde utredarna frågande inför om hans agerande var självständigt eller resultatet av en manipulation från mamman. Hans kompetens (eller sanningsenlighet) förnekades också när de ifrågasatte hans förmåga att minnas våldet. Att utredarna, enligt hans beskrivning främst vände sig till honom med frågor om vilka fritidsaktiviteter han tyckte om, kan ses som en positionering av honom som barn till skillnad mot som en part i en diskussion om de allvarliga frågor det hela gällde. Detta skedde samtidigt som han positionerades mer som en vuxen när han fick ansvaret att tala om för sin pappa vad han tyckte, när de förhandlade med honom om olika sätt att kommunicera med pappan för att se om någon metod kunde fungera och när han övertalades att fortsätta ha kontakt med pappan trots illamående och ont i magen, för att se om det blev bättre. Denna tvetydighet i barnperspektivet på honom verkade i en och samma riktning: att förkasta hans vilja (ovilja till umgänge) och att främja kontakt med pappan.

Slutsatser

En av de barnberättelser om att möta utredare och delta i familjerättsliga utredningar som vi diskuterar i den här artikeln förmedlar en bild av utredningsprocessen som snarast en manipulations- och nedbrytningsprocess där såväl barnets "röst" (att inte vilja träffa pappa) som rädsla och offerskap (genom erfarenhet av pappas våld mot mamma) utdefinieras. En sådan utredningsprocess diskvalificerar barnet både när det gäller delaktighet och utsatthet.¹²⁾

Både i ett rättighetsperspektiv och i ett omsorgsperspektiv framstår detta som oerhört problematiskt. Som nämnts krävs det att barn får sina upplevelser bekräftade och giltiggjorda för att de ska kunna bearbeta det de varit med om och hitta strategier för att hantera sin livssituation (Leira 1990). Ur ett våldsperspektiv bidrar en diskvalificerande utredningsprocess direkt till barns (fortsatta) utsatthet genom ogiltiggörande. Dessutom försätts de i en situation där de har mycket liten kontroll över vad som ska hända med dem. I många fall har detta också präglat situationen hemma: barnen har levt i en situation som för dem både är oförutsägbart, obegripligt och bortom deras kontroll. För dessa barn blir möjligheten till delaktighet än mer central än för barn som inte har svåra upplevelser bakom sig. Här möts alltså ett rättighets- och omsorgsperspektiv på barn. Medan delaktighet ofta i huvudsak ses i ett aktörs- och rättighetsperspektiv, menar vi alltså att även ur ett omsorgsperspektiv kan delaktig-

¹²⁾Vid genomgången av tingsrättsdomarna noterade vi fall med tydliga paralleller till Bills berättelse.

het definieras som något centralt. Barns delaktighet kan bidra till att skapa goda förutsättningar för giltiggörande och i förlängningen för barns återupprättelse- och återhämtningsprocess efter upplevelser av våld.

Detta kan möjligen också sättas i relation till Aaron Antonovskys salutogena teori om en känsla av sammanhang (Antonovsky 1993). En känsla av sammanhang är enligt Antonovsky väsentlig för att klara av påfrestningar och det är något som i första hand utvecklas under barndomen. En känsla av sammanhang består av tre dimensioner: begriplighet, hanterbarhet och mening. I familjer där barnen är utsatta på olika sätt försvåras utvecklingen av en känsla av sammanhang (Se t. ex. Näsman 1998). Demokratiteorin kring delaktighet som en del av ett dynamiskt medborgarskap innebär med termer lånade från Antonovsky en situation präglad av begriplighet (öppenhet och insyn) hanterbarhet (politisk jämlikhet och inflytande) och mening då ett deltagande under dessa premisser känslomässigt upplevs som just ett **meningsfullt** deltagande. Delaktighet i utredningsprocessen kan därför ses som en väg att stärka utsatta barns känsla av sammanhang.

Referenser

- Antonovsky, Aaron (1993) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Alanen, Leena (1992). *Modern Childhood? Exploring the 'child question' in sociology*. Jyväskylä: Institute for Educational Research.
- Alanen, Leena och Barry Mayall (red.) (2001). *Conceptualising Child-Adult Relations*. London: Routledge.
- Almqvist, Kjerstin och Broberg, Anders (2004). *Barn som bevittnat våld mot mamma: en studie om kvinnor och barn som vistats på kvinnojourer i Göteborg*. Göteborg: Lundby stadsdelförvaltning.
- Andersson, Gunvor (1995). *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Arnell, Ami och Ekbom, Inger (1999). *"Och han sparkade mamma..." – Möte med barn som bevittnar våld i sina familjer*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Barnombudsmannen (2005). *När tryggheten står på spel*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Butler, Ian, Margaret Robinson, Gillian Douglas och Mervyn Murch (2002). *Children's Involvement in their Parents' Divorce: Implications*

En känsla av sammanhang är enligt Antonovsky väsentlig för att klara av påfrestningar och det är något som i första hand utvecklas under barndomen.

for Practice. *Children & Society*. Vol. 16. 89-102.

Cater, Åsa. Källström (2004). *Father's violence against mother – negotiating normality and deviation from children's perspectives*. Örebro: Örebro universitet

Cederborg, Ann-Christine & Karlsson, Yvonne (2001).

Omhändertagande med barnets perspektiv, *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 3, 163-179.

Christensen, Else (1990). *Børnekår*. Köpenhamn: Akademisk Forlag.

Christensen, Else (2002). En opvækst hvor mor bliver mishandlet – fra barnets synsvinkel. I Eriksson, M. m. fl. (red.): *Kön och våld i Norden*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet, TemaNord 2002:545, 245-259.

Dahlstrand, Lotta (2004). *Barns deltagande i familjerättsliga processer*. Uppsala: Juridiska institutionen.

Edleson, Jeffrey (1999) The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women*. 5, 135-154.

Eriksson, Maria (2003) *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Stehag: Förlags AB Gondolin.

Eriksson, Maria (red.) (2007). *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.

Eriksson, Maria och Näsman, Elisabet (2006). Witness, victim, actor? Notions of children who experience men's violence to women in their families. Paper presenterat vid den *Nordiska Sociologkongressen* i Åbo, 18-20 augusti 2006.

Eskonen, Inkeri (2005). Violence in children's narration, *The International Journal of Child & Family Welfare*, vol. 8, nr 1, 32-45.

Fleury, Ruth E., Sullivan, Chris M., Bybee, Deborah I. (2000).

Domestic abuse by ex-partners: When ending the relationship does not end the violence. Women's experiences of violence by former partners. *Violence Against Women*, vol. 6, nr. 12, 63-81.

Forsberg, Hannele (2002). Children's feedback on helping practices of shelters. I Eriksson, M. m. fl. (red.): *Kön och våld i Norden*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet, TemaNord 2002:545, 307 – 320.

Forsberg, Hannele (2005). "Talking feels like you wouldn't love Dad anymore" – Children's emotions, close relations and domestic violence. I Eriksson, M., Hester, M., Keskinen, S., Pringle, K. (red.): *Tackling men's violence in families. Nordic Issues and Dilemmas*. Bristol: Policy Press, 49-66

Hart, Roger (1997). *Children's participation: - from tokenism to citizenship*. Firenze: UNICEF international Child Development Centre: 41.

Hester, Marianne, Chris Pearson, Nicola Harwin, med Hilary Abrahams (2006) *Making an Impact. Children and Domestic Violence – a Reader*. 2. Upplagan. London: Jessica Kingsley Publishers.

Hockey, Jenny och James, Allison (1993): *Growing Up and Growing Old. Ageing and Dependency in the Life Course*. London: Sage.

Hydén, M. (pågående). *När mamma blir slagen. Barn berättar om våld i nära relationer*. Forskningsprojekt. Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap FAS, projektkatalog, http://www.fas.forskning.se/fas_templates/Frame_664.aspx [2007-06-20]

Jaffe, Peter G., David A. Wolfe och Susan kaye Wilson (1990). *Children of Battered Women*. Newbury Park, London & New Delhi: Sage.

ATT RYMMA BÅDE OCH – om solidaritet och professionella samtal 21-23 november 2007

Familjevårdsstiftelsen i Göteborg inbjuder till seminarium om människors livsvillkor i olika delar av världen. Då och nu. Om betydelsen av ett solidariskt tänkande och handlande. Hur vi tillsammans skapar plats för människor i våra professionella rum.

Medverkar gör:

JUTTA AHLBECK-REHN – sociolog och forskare från Finland

JAEEL HILL – psykolog och familjeterapeut från Wales

JOHN HOLMBERG – miljöforskare, Unesco och Chalmers i Göteborg

CARINA HÅKANSSON – ledare för Familjevårdsstiftelsen

LETICIA RODRIGUES – psykolog och familjeterapeut från Paraguay

JOHN SHOTTER – språkfilosof och forskare från England

JIM WILSON – konsult och systemisk psykoterapeut från Wales

ETT TEAM – från Familjevårdsstiftelsen

Var och en av de medverkande kommer att prata utifrån sina praktiska erfarenheter, skrivna arbeten och teoretiska tankar. De kommer att inbjudas varandra och övriga deltagare till samtal och reflektioner. Jim Wilson kommer att ha ett samtal med ett team bestående av en ung man som har bott i ett av våra familjehem, hans föräldrar, familjehemmet samt handledare och terapeuter.

PLATS OCH TIDER

NHV i Göteborg samt Restaurang Ruckman's på Nya Varvet. Seminariet inleds onsdag 21 nov med registrering och mingel mellan kl. 17.00-20.00 och avslutas fredag 23 nov kl. 16.30. Torsdag 22 nov är det fest med mat och dans mellan 19.00-01.00. I priset ingår seminariet, fika samt fest.

PRIS 2 200 kronor

Max 120 personer. Anmäl dig senast 15 okt till Lena Lundqvist tel 031-69 84 01 eller lena@familjevårdsstiftelsen.se samt betala in avgiften på bg 5010-4231.

Ange namn, arbete, adress, telefon och e-mail.

www.familjevårdsstiftelsen.se

Psykoterapeutprogrammet, 90 hp, 2008-2010

Relationell inriktning, 12 pl
Kognitiv beteendeterapiinriktning, 8 pl

Sista ansökningsdag: 15 oktober 2007

www.ibl.liu.se/psykoterapi

Linköpings universitet

Institutionen för beteendevetenskap & lärande

Saga myt bild och drömmar

Utbildning i Symbolterapi

- Sju kursveckor över 2 år
- Kursstart 12-16 november

Huvudlärare: Åke Högberg

www.symbolon.se

tel

James, Alison, Chris Jenks och Alan Prout (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge. Polity Press.

James, Alison och Prout, Alan (red.) (1990). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London. Falmer press.

Krekula, Clary, Anna-Liisa. Närvänen och Elisabet Näsman (2005) Ålder i intersektionell analys. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2-3: 81-94.

Leira, Halldis K. (1990). Fra tabuisert trauma til anerkjennelse og erkjennelse. Del I: Om arbeid med barn som har erfart vold i familien. Del II: En modell for intervensjon med barn og unge som har erfart vold i familien. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, vol. 27, 16-22 och 99-105.

Lundgren, Eva, Gun Heimer, Jenny Westerstand och A.-M. Kallikoski (2001) *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

Mattsson, Titti (1998). Barnets mening i LVU-processen, *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 1, 45-57.

Metell, Barbro (red.) (2001). *Barn som ser pappa slå*. Stockholm: Gothia: Stockholm

Mullender, Audrey, Gill Hague, Umme F. Imam, Liz Kelly, Ellen Malos och Linda Regan (2002). *Children's perspectives on domestic violence*. London; Thousand Oaks, California: Sage

Neale, Bren (2002) Dialogues with Children. Children, divorce and citizenship. *Childhood*, Vol. 9(4):445-475.

Näsman, Elisabet (2004) Barn, barndom och barns rätt, i Olsen, L. (red) *Barns makt*. Uppsala: Iustus förlag.

Närvänen, Anna-Liisa och Näsman, Elisabet (2006) *Age order and children's agency*. Paper presented in Cost Action 19 Children's Welfare conference Zagreb Kroatien 28-31 October, 2004, published 2006 L. Alanen, T. Olk, G. Sgritta, J. Qvortrup, H. Wintersberger (red.) *Children's Economic and Social Welfare*. Vol I. Cost Action 19.A, in print.

Qvortrup, Jens (1994) "Childhood Matters: An Introduction", i Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G., Wintersberger, H. (red.) *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury, 1-23

Proposition 2005/06:99. *Nya vårdnadsregler*. Stockholm: Fritzes.

Rejmer, Annika. (2003). *Vårdnadstvister: En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Lund: Lunds universitet, Lund Studies in Sociology of Law 16.

SCB (2003). *Barn och deras familjer 2001: om familjesammansätt-*

ning, separation mellan föräldrar, boende, inkomster, barnomsorg och föräldrars sysselsättning. Del 1 & 2. Statistiska centralbyrån, Demografiska rapporter 2003:1.

SCB (2004). *Barn och deras familjer 2003. Om familjesammansättning, separation mellan föräldrar, boende, inkomster, barnomsorg och föräldrars sysselsättning*. Statistiska centralbyrån, Demografiska rapporter 2004:3.

Schiratzki, Johanna (1997). *Vårdnad och vårdnadstvister*. Stockholm: Norstedts juridik.

Singer, Anna (2000). *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus förlag.

Smart, Carol, Bren Neale och Amanda Wade (2001) *The changing experience of childhood. Families and Divorce*. Cambridge: Polity.

Smith, Anne B., Nicola J. Taylor och Pauline Tapp (2003) Rethinking Children's Involvement in Decision-Making after Parental Separation. *Childhood*, Vol. 10(2):201-216.

Socialstyrelsen (2003) *Social tillsyn 2002. Resultat av länsstyrelsernas tillsyn*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2006). *Familjerätt år 2005*. Stockholm: Socialstyrelsen, Statistik Socialtjänst 2006:5

Socialstyrelsen (2006b). *Individ- och familjeomsorg – Lägesrapport 2005*. Stockholm: Socialstyrelsen, Lägesbeskrivningar 2005.

Socialstyrelsen (2006c). *Öppenvårdens former. En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Solberg, Anne (2007). Hur förhåller sig barn till våld i hemmet? I Eriksson, M. (red.): *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.

SOU 2001:72 *Barnmisshandel: att förebygga och åtgärda*.

Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel. Stockholm: Fritzes.

SOU 2005:43 *Vårdnad - boende - umgänge : barnets bästa, föräldrars ansvar*. Betänkande. av 2002 års vårdnadskommitté. Stockholm: Fritzes.

Terr, Leonore C. (1991). Childhood Traumas: An outline and overview, *American Journal of Psychiatry*, vol. 148, nr. 1, 10-20.

Warming, Hanne (2002). *Det er lidt svært – men jeg må jo sige min mening*. København: Frydenlund.

Weinehall, Katarina (1997). *Att växa upp i våldets närhet*. Umeå: Umeå Universitet, Pedagogiska institutionen.

Överlien, Carolina (2004). *Girls on the verge of exploding?: voices on sexual abuse, agency and sexuality at a youth detention home*.

Linköping: Linköpings universitet, Tema Barn.

Narcotics Anonymous
Anonyma Narkomaner

Ring:

0771-13 80 00

om du vill prata med någon.

www.nasverige.org

SOCIONOMENs

Forsknings-
Supplement

Box 128 00 112 96 Stockholm Tel. 08-617 44 37
E-post socionomen@akademssr.se www.socionomen.nu

Getting it Right

Implementeringen av Barns behov i centrum och Looking After Children i tre nationella och organisatoriska sammanhang

LACS - Looking after Children System och dess svenska motsvarighet Barns behov i centrum (BBIC) är benämningen på ett standardiserat arbetssätt inom social barnavård som fått stor spridning i västvärlden. I denna artikel redovisas resultat från en studie där införandet av LACS i tre länder, Australien, Kanada och Sverige, jämförs. Studien baseras på enkäter till ett stort antal socialarbetare och arbetsledare, fokusgruppsintervjuer samt enskilda informantintervjuer i de tre länderna. Implementeringen av LACS förknippades med tre huvudfaktorer: förankring av reformens syfte och motiv, ledarskapets roll och organisationernas kapacitet att hantera förändringar.

Av Evelyn Khoo, Ulf Hyvönen och Lennart Nygren ¹⁾

¹⁾ Författarna vill tacka Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap för det anslag som möjliggjort den forskning som presenteras i denna artikel.

Bakgrund

I många länder är det varje år tusentals barn som far så illa att de blir föremål för samhällsvård utanför hemmet. Miss-handel, övergrepp, brister i hemmiljön eller beteendeproblem är sådana omständigheter som gör att de inte längre kan bo kvar i sina familjer. Samtidigt har åtgärder i form av placeringar på institution eller i familjehem, blivit ifrågasatta. Fyller de verkligen sitt syfte när det finns så mycket som tyder på att man notoriskt misslyckas med att uppnå positiva resultat för de placerade barnen?

Mot slutet av 1980-talet påtalades från många håll behovet av en reformering av den sociala barnvården. Kritiken handlade om brister i såväl utredningar som i uppföljningsarbetet. I England fick vid denna tidpunkt en grupp forskare det uppdraget att utveckla ett nytt system för att arbeta med placerade barn, vilket resulterade i The Looking After Children System (LACS). Med förankring i teorier om barns utvecklingsbehov lanserades LACS som det system som skulle kunna erbjuda socialarbetarna ett instrument för en systematisk uppföljning av socialtjänstens insatser (Parker et al. 1991).

Under senare delen av 1990-talet länkade man i England samman LACS med bedömningsinstrumentet The Assessment Framework (AF). Implementeringen av LACS och AF syftade till att skapa struktur och systematik i arbetet med att identifiera, dokumentera och följa upp barns behov av insatser och genomfördes av lokala myndigheter med ett aktivt stöd från forskarhåll. Systemet skulle bidra till att forskningsbasera barnavårdspraktiken. LACS och AF är uttryck för ambitionen att åstadkomma en omfattande reformering av den sociala barnvården, där det visionära målet är att de barn som blir föremål för socialtjänstens insatser ska ges samma livschanser som andra barn i samhället och få en starkare ställning i förhållande till barnvårdens organisationer. En central del handlar om att uppnå ett samförstånd kring barnet mellan föräldrar och familj, vårdgivare och professionella, där alla är klara över sina skyldigheter och åtaganden.

LACS och AF har rönt stor internationell uppmärksamhet (Ward, 1995) och har exporterats från England till ett femton-tal länder på tre kontinenter. Vad gäller implementeringen är det i Sverige, Australien och Kanada man har kommit längst. Den snabba spridningen av LACS och AF, med anslutning av alltför många länder, lokala myndigheter och organisationer, är ett intressant exempel på genomslagskraften hos forskningsbaserad metodik i det sociala arbetets praktik.

Trots stora framgångar har implementeringen av LACS och AF inte varit någon enkel sak. När man började utveckla LACS i England stötte man på betydande problem med implementeringen. Även införandet av AF och det sammanslagna systemet som senare lanserats, Integrated Children System (ICS), har kantats av olika svårigheter. Den organisatoriska implementeringen

försvåras av systemens komplexitet och det krävs stora ansträngningar för att integrera dem i det praktiska sociala arbetet. I många fall har det krävts omfattande organisationsförändringar med både negativa och positiva effekter (Cleaver & Walker, 2004). Implementering kan betyda olika saker och studeras på olika nivåer (Rothstein 1994). I denna artikel studerar vi implementeringen via aktörer i det som kan benämnas gräsrotsbyråkratier (Lipsky 1980). Vi menar att dessa aktörers erfarenheter avspeglar såväl organisatoriska villkor som de villkor som uppstår i mötet mellan byråkratin och dess klientel (jfr Khoo 2004); villkor som påverkar hur en reform "översätts" när den genomförs i ett nytt sammanhang (jfr Czarniawska & Joerges, 1996) och omsätts till lokal handling.

Denna artikel redovisar en del resultat ur en undersökning av strategier som använts för och erfarenheter av att införa LACS/AF och dess svenska "kusin" BBIC i tre olika kontexter: i) Barnardos i Australien; ii) Children's Aid Society i Kanada (båda har implementerat LACS), och iii) de sju försökskommuner i Sverige som implementerat BBIC fram till 2005. De frågor vi behandlar är:

- * Vilka erfarenheter har arbetsledare och socialarbetare i de tre länderna från försöken att implementera LACS respektive BBIC?
- * Vilka faktorer har påverkat implementeringsprocessen enligt dessa arbetsledare och socialarbetare?
- * Vilka skillnader och likheter kan iakttas mellan de tre länderna/kontexterna?

Något enkelt framgångsrecept följer inte av vår undersökning, däremot kan vi lyfta fram de problem och utmaningar som man ställts inför vid implementeringen på de olika platser vi studerat. Med dem som utgångspunkt kan vi peka på en del strategiska överväganden som bör göras när man genomför förändringar i arbetssättet av den här digniteten.

Vad är LACS, AF och BBIC och var används de?

LACS är ett system där man bedömer barns utvecklingsbehov utifrån en utvecklingsteoretisk modell med sju behovsområden: hälsa, utbildning, identitet, familj och sociala relationer, socialt uppträdande, känslor och beteendemässig utveckling samt "klara sig själv". De centrala dokumenten i LACS är Assessment and Action Records (AAR)²⁾, åldersspecifika frågeformulär (sex olika åldersgrupper) som fylls i tillsammans med barnen. Systemet innehåller även en hel serie dokument, från grundläggande placeringsinformation till protokoll från utvärderingsmöten. Men

²⁾ Den svenska varianten av Assessment and Action Record kallas Bedömnings- och insatsformulär.

LACS lanseras som något mer än ett verktyg eller en uppsättning formulär. Det representerar " ... both a technical innovation and a proponent of a particular care philosophy" (Parker et al., 1991, s. 106).

The Assessment Framework (AF) vilar på samma utvecklings-teoretiska bas som LACS och är utformat för att tillförsäkra tryggheten och välfärden hos de barn som socialtjänsten har ansvar för att utreda och följa upp. AF tillhandahåller verktyg för att dokumentera och bedöma barns levnadsförhållanden längs tre dimensioner: i) deras utvecklingsbehov i relation till behovsområdena i LACS (se ovan), ii) föräldrarnas förmåga att ge grundläggande omsorg och trygghet, känslomässig tillgänglighet, stimulans, vägledning och gränssättning samt stabilitet och iii) familjen och dess miljö. Det sistnämnda bedöms längs sju olika dimensioner: familjens bakgrund och situation, familjenätverk, boende, arbete, ekonomi, social integrering samt resurser i lokalsamhället. De tre dimensionerna i The Assessment Framework grundas i en helhetssyn på barnets utveckling och illustreras med en triangel som kommit att bli själva kärnan i det BBIC-system som lanserats i Sverige.

Införandet av LACS och AF är underställt prövning av Department of Education and Skills (tidigare Department of Health; 2000a) i England. Det finns bestämda krav och kriteri-

er som måste vara uppfyllda för att man ska få sin licens. Anpassningen till licenskraven, som krävs av respektive land, innebär att en jämförelse dem emellan blir desto mer informativ och intressant.

LACS och AF har väckt stort intresse internationellt (Kufeldt & Clare, 2000; Rasmusson et al., 2004; Cleaver & Walker, 2004). I Sverige framhålls BBIC som en modell för kvalitetssäkring, med vars hjälp barnavårdsutredningar, planering och uppföljning kan förbättras samtidigt som det innebär en förstärkning av barnets rätt (Socialstyrelsen, 2000). Försöken med BBIC drevs under ledning av Socialstyrelsen i sju svenska kommuner mellan åren 1999 och 2005 (för en utvärdering, se Johansson 2004). Från Socialstyrelsens sida rekommenderar man därefter samtliga kommuner i landet att ansluta sig systemet. BBIC används för närvarande på lite olika sätt, så tillvida att man i vissa kommuner valt att endast använda det i sitt arbete med barn som är omhändertagna medan andra kommuner även använder det för de barn och föräldrar som får andra typer av insatser från socialtjänsten (se: <http://www.sos.se/socialtj/bbic/bbicutbi.htm>).

LACS introducerades i Kanada 1997 och har sedan dess testats och reviderats i omgångar. År 2000 användes enbart LACS eller LACS tillsammans med AF i arbetet med långtidsplacerade barn i sex olika områden (jurisdictions). Tre år senare hade

Sundsgården

FRÄLSNINGSARMÉNS SKOL- OCH BEHANDLINGSHEM
kvalitetscertifierade enligt ISO 9001:2000

Letar du efter en behandlingsverksamhet med inbyggd grundskola? Vi erbjuder en kvalitetscertifierad verksamhet såväl i skola som behandling.

Sociala problem och/eller relationssvårigheter. Neuropsykiatriska funktionshinder såsom ADHD, Asperger m.m. Läs- och skrivsvårigheter, dyslexi är vanliga problemområden.

På Sundsgården läser alla elever alla ämnen i enlighet med grundskolans läroplan, LPO94. Hela landet är upptagningsområde till våra 25 platser för pojkar i grundskolans årskurs 4-9. Läs- och skrivstudio med individuell stödundervisning liksom extraundervisning vid behov i kärnämnen samt strukturerad läxläsning med stöd av behandlingspersonal gör det möjligt att uppnå betyg i samtliga ämnen. Den sociala kompetensen tränas genom vardagliga sysslor och fritidsaktiviteter med hög grad av struktur och gränssättning.

Skola – Behandling – Fritid i nära samarbete liksom vårt samarbete med föräldrar och placerande socialsekreterare hör till vardagen.

Från och med 2007 erbjuder vi ART-grupper för eleverna och Föräldrakraft för att utöka familjearbetet. Helårsöppet finns också för de elever som har utökat vårdbehov.

Vill du veta mer så hör av dig till:
Verksamhetschef Hans Nilsson eller Behandlingsansvarig Leif Öberg Tfn: 08-560 428 20 alt. 08-560 430 93
Sundsgårdens Skol- och Behandlingshem, 179 96 Svartsjö
E-post: sundsgarden@fralsningsarmen.se

www.fralsningsarmen.se/sundsgarden

Ett barn stannar hellre ute på gatan än går hem till mamma, trots att klockan är 11 på kvällen. Samma barn tömmer flaskor och spolar ner tabletter i toalettstolen, rädd för sparkar och slag. Kan inte koncentrera sig i skolan.

Varför?

Våga se barnet!

Läs mer om Varsol på www.fralsningsarmen.se/varsol eller ring 036-17 32 70

Vi har möjlighet att hjälpa familjer med barn från 0 år och uppåt – både med placering och med stöd hemma.

Varsol finns till, då mamma och pappa inte räcker till, när livet kräver mer av föräldrarna än de förmår att ge. När ingen ser barnet....

LACS spridit sig till tio provinser och territorier. Vår studie är genomförd i provinsen Ontario och vid tiden för datainsamlingen hade LACS implementerats vid 23 Children's Aid Societies och den kanadensiska regeringen meddelade 2006 att LACS ska implementeras vid samtliga 53 socialkontor i provinsen. Det enda LACS-dokument som används i Ontario är the Assessment and Action Record (AAR-C2; 2nd Canadian adaptation). (Se: <http://www.oacas.org/Programs/onlac.htm>).

I Australien har LACS alternativt LACS tillsammans med AF inkorporerats i ett flertal statliga barnavårdsorganisationer (state welfare systems). Någon egentlig samordning eller kontroll av dessa ansträngningar har emellertid inte förekommit förrän på senare tid, då det blev klart med finansieringen av ett tioårigt, longitudinellt samarbetsprojekt mellan "Child welfare charity", Barnardos och University of New South Wales (Wise, 1999). När vårt projekt startade 2005, användes LACS i fyra olika stater samt i Capital territory, dvs. området kring Canberra, och man var i färd med att implementera AF (se <http://www.lacproject.org/>). Barnardos, i New South Wales, arbetar enligt LACS med samtliga placerade barn och har nyligen påbörjat implementeringen av AF.

Metod och material

För att uppnå största möjliga bredd och djup i detta forskningsprojekt har vi valt en design med flera olika metoder, såväl kvalitativa som kvantitativa (jfr McAuley et al., 2006). I denna artikel kommer vi att koncentrera oss på de kvalitativa data som genererats via öppna enkätfrågor, intervjuer med nyckelpersoner samt data från fokusgrupper.

Intervjuerna

Under 2005 samlade vi in data från våra tre undersökningsländer genom att intervjua nyckelpersoner (arbetsledare/chefer och/eller projektledare) och via ett antal fokusgrupper. Data samlades in vid tre olika tidpunkter, fördelade över en period på nio månader. På varje ställe intervjuades två nyckelpersoner, med ett formellt ansvar för implementeringsprocessen. Sammanlagt tre fokusgrupper (en per land) hölls med första linjens ledare och metodhandledare. Antalet deltagare i grupperna varierade mellan sex och åtta personer. Vi genomförde även totalt sex fokusgrupper med socialarbetare, dvs. två per land. Antalet deltagare i dessa grupper varierade mellan sex och elva personer.

De ordagrant utskrivna intervjuerna genomgick en tematisk innehållsanalys. Denna analys genererade ett antal teman med koppling till implementeringsfrågorna.

Enkäten

Innan intervjuerna genomfördes, hade vi skickat ut enkäter till samtliga socialarbetare och arbetsledare på våra tre undersökningsplatser, som arbetat med LACS/BBIC under åren 2004-2005. Vi använde Dillman's (2000) Tailored Design Method som med utgångspunkt i social utbytesteorin innefattar en strategi för att etablera tillit och öka svarsfrekvensen. Detta innebar t.ex. att vi kommunicerade intensivt via telefon och e-post med lokala projektledare och motsvarande för att få en tillförlitlig bild av antalet personer som arbetat med LACS eller BBIC under det senaste året.

Förutom ett antal bakgrundsfrågor, såsom erfarenhet av arbete inom social barnvård, den tid de arbetat vid nuvarande arbetsplats, den aktuella ärendemängden, vilken position man har inom sin organisation etc., innehöll enkäten följande frågeområden: i) utbildning i LACS/BBIC; ii) Erfarenhet av att ha använt LACS/BBIC; iii) LACS/BBICs användbarhet i det praktiska arbetet; iv) Styrkor och svagheter hos LACS/BBIC-konceptet.

Enkäten avslutades med öppna frågor om deltagarnas erfarenheter av LACS/BBIC och implementeringen. I den här artikeln använder vi, förutom intervju- och fokusgruppsdata endast de öppna frågorna i enkäten³⁾:

- Föreställ dig att du sitter med kolleger från Australien och Kanada vad skulle du vilja säga till dem om dina erfarenheter av BBIC?
- Vilka råd har du till dem som vill implementera BBIC? (Det kan vara politiker, arbetsledning/förvaltningsledning, kolleger eller andra).

I Australien distribuerades 73 enkäter och de öppna frågorna var besvarade i 42 av de 59 enkäter som returnerades, i Kanada (205 distribuerade enkäter) var motsvarande siffror 119 av 166 och i Sverige (210 distribuerade enkäter) 96 av 170. Vi har inte hittat någon systematik i vilka som avstått från att besvara de öppna frågorna utifrån det vi kan läsa ut i termer av bakgrund, erfarenhet, position etc., och vi menar därför att de svar som erhållits lämpar sig väl för den analys vi genomfört.

Analys av enkätdata

Vi använde CDC EZ-text (Carey et al., 1998) för att sortera och analysera svaren på de öppna enkätfrågorna. Detta dataprogram gör det möjligt för forskaren att bl.a. applicera koder till specifika sekvenser, identifiera textpassager samt exportera data i olika format för att kunna genomföra ytterligare analyser med andra kvalitativa eller statistiska programvaror.

I svaren på de öppna enkätfrågorna har vi identifierat olika mönster, antingen i termer av skillnader mellan länderna eller

³⁾ Detta är de frågor som ställdes i den svenska versionen av enkäten. Kvantitativa analyser av enkätdata följer i kommande publikationer.

mellan arbetsledare/handledare och socialarbetare/handläggare. Av de totalt 257 respondenterna fick vi en eller flera unika utsagor (ofta fyra eller fem och i något fall så många som tio). Alla enkäter som innehöll svar på åtminstone en av de öppna frågorna, sorterades i två högar; en hög med enkätsvaren från arbetsledarna och en med svaren från socialarbetarna. En innehållsanalys gjordes därefter av svaren inom respektive kategori.

Resultat

De resultat som presenteras i artikeln antyder både hinder och framgångsfaktorer i implementeringsprocessen. Det bör påpekas att resultaten inte är statistiskt generaliserbara till samtliga socialarbetare och arbetsledare som använder LACS/BBIC i de tre länderna. I resultatredovisningen har vi varvat utsagor från intervjuer, fokusgrupper med öppna enkätsvar i syfte att illustrera de mönster vi funnit i analyserna på ett så informativt sätt som möjligt.

Generella mönster i materialet

De svar vi erhållit i materialet har vi sorterat in under tre mönster eller huvudkategorier: Svar som handlade om betydelsen av förankring av LACS-reformens syfte och motiv, svar som handlade om ledarskapsfrågor samt svar som hade att göra med kapaciteten att hantera de förändringar som följer av reformen för organisation och personal.

Ett påtagligt mönster i materialet som helhet (inte helt överraskande) var att arbetsledare och handledare uttryckte sig programmatiskt och normativt, med undantag för dem som också påtalade behovet av konkret metodutbildning och ett adekvat IT-stöd. Ett annat mönster var att kanadensiska socialarbetare i huvudsak kommenterade operationella och tekniska frågor. I detta avseende svarade de svenska socialarbetarna annorlunda: deras förslag och argumentation rörde i huvudsak den programmatiska/normativa nivån.

Förankring av LACS/BBIC-reformen: helhet, legitimitet och värdebas

En första kategori av uttalanden kring genomförandet av LACS/BBIC inrymmer olika aspekter av hur reformens genomförande i organisationen förankrades. Tre aspekter var särskilt framträdande: reformen som en nödvändig helhet, reformens legitimitet och reformens värdebas.

Den första av dessa – helhetsaspekten – innebar att LACS bör betraktas som en heltäckande och generell ansats. I synnerhet den triangelmetafor som används (se ovan) återkommer i argumenten för att detta arbetssätt är ett paket som bör användas i sin helhet. Men helhetsaspekten har också en annan innebörd, nämligen betydelsen av att alla delar av organisationen bör arbeta på samma sätt. Denna fråga om i vilken grad LACS grep in i hela organisationen (och även mellan organisationer) var central för många respondenter, även om det inte betydde att alla delar av LACS i originalversion tillämpades. En australisk socialarbetare kan illustrera detta: "LACS fungerar bättre om alla områden inom barnavårdssystemet använder det" (1108)⁹, och en kanadensisk arbetsledare rekommenderar att "LACS måste användas universellt inom förvaltningen (på alla nivåer)" (1806), ytterligare en arbetsledare säger att LACS ska användas "med ALLA barn som får insatser" (2032).

En andra aspekt som rör förankringen av reformen handlar om legitimitet i synnerhet internt inom organisationen, men även externt som ett stöd för professionen. Genomförandet av LACS/BBIC förutsätter att reformen får stöd av en stark organisation som både ger handlingsutrymme och kontroll.

LACS måste vara sanktionerat av de lokala beslutsfattarna. Sedan menar jag att vi alltid kommer att få se att vissa socialkontor satsar på LACS, medan det alltid kommer att finnas andra kontor som ser hinder och säger: 'glöm det'. (Kanadensisk nyckelinformant)

Frågan om organisatorisk osäkerhet (Johansson 2004) är uppenbarligen på agendan i och med att respondenterna (både kanadensiska arbetsledare och svenska socialarbetare) ofta rätt så kategoriskt deklarerade att: "Styrning/stöd från överordnade arbetsledare är nödvändig" (0815) och "viktigt att organisationen ger utrymme för att arbeta med BBIC" (1132).

Det är inte så fruktbart att utveckla system som leder till en byråkratisk vardag, med lös koppling till praktiken. Och det är naturligtvis det som är faran och spänningen, så jag tycker att det var en överlagd strategi att inta en hållning genom vilken jag ... hade direkt överblick över hur det var för en socialarbetare att de facto fylla i blanketten. (Australisk nyckelinformant)

Evelyn Khoo

PhD, Institutionen för socialt arbete,
Umeå universitet

⁹ Siffrorna inom parentes hänvisar till de identitetsnummer vi givit respektive individ som besvarat enkäten.

Citatet har en intressant motsvarighet där kontrollen från ledningen ses som betydelsefull i en positiv mening:

I mitt fall så är min arbetsledare också ansvarig för LACS, så... hon drar alltid upp det i sitt jobb! Till exempel att hon går in och checkar av enskilda fall. Så jag måste vara dubbelt vaksam i mitt jobb! (skratt). Alltså, vi har den bästa LACS-praktiken i hela Barnados. (Australisk nyckelinformant)

Legitimitetssträvanden syntes också i utsagor som betonade att det är viktigt för genomförandet att bidra med framgångsberättelser. En australisk arbetsledare skriver: "Det är viktigt för arbetsledare att höra om goda erfarenheter från systemet från dem som arbetat med LACS-systemet" (4505). LACS kan, enligt några respondenter, vara användbart politiskt, t.ex. av socialkontor i syfte att påverka beslutsfattande om resurser på nationell nivå.

Det största problemet – när man än försöker introducera LACS någonstans, är att det förändrar maktförhållandena i systemet. I stället för fokus på socialarbetarna eller på själva organisationen, börjar det handla om vårdnadshavarna. LACS är ett deltagarorienterat system om det genomförs som det är tänkt. (Australisk nyckelinformant)

I synnerhet de svenska socialarbetarna betonade reformens legitimitet externt i det att man menade att BBIC var "bra för professionen" (3314).

Den tredje aspekten i vårt material som har med förankring att göra rör de grundläggande värden som LACS-ansatsen representerar. LACS baseras på ett antal givna dimensioner som är viktiga för ett barns välbefinnande. Flera utsagor i vårt material illustrerar detta genom att de trycker på att alla som implementerar LACS eller BBIC bör betona motiven och värdena bakom ansatsen. En kanadensisk socialarbetare skriver: "Se bakom allt pappersarbete och 'lev' filosofin" (1835), och en svensk socialarbetare skriver: "Det är viktigt med en massa fokus på värdebasen, inte bara på blanketterna" (1132).

Denna betoning av värdebasen åtföljs ofta av en rekommendation om en grundlig utbildning där en del respondenter påpekar att denna måste "gå bakom" blanketterna: "I utbildningen, tänk på att ständigt betona betydelsen av att alla samverkar för

att våra barn ska få så bra möjligheter och vård som möjligt" (1314, kanadensisk socialarbetare).

Det är inte alltid helt klart vad respondenterna menar med "värdebasen" (eller liknande uttryck) i förhållande till LACS men ofta betonas det goda med LACS för (arbetet med) barnen. Implementeringen av LACS: "ska betona hur blankettuppgifter är användbara när det gäller att möta barnets behov" (3145, australisk arbetsledare); "se till att verkligen sätta barnet i centrum" (4411, svensk socialarbetare); "ta till vara barnets intresse" (1720, kanadensisk socialarbetare).

Ulf Hyvönen

Forskningschef vid Umeå socialtjänst

Lennart Nygren

Professor, Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet

Betydelsen av ledarskap

En andra viktig kategori i materialet handlar om ledarskap. Våra respondenter refererade till två olika typer av ledarskap som ibland uppträdde simultant och ibland var för sig: top-down respektive bottom-up. Top-down-ledarskap beskrivs i termer av att det är paternalistiskt, mekanistiskt och utmanande.

Det var verkligen ruschigt i början ... därför att den där människan var bara här just då och vår chef ville att vi skulle använda oss av henne innan hon återvände. Så det var inte någon tid för att konsultera. Det var vår chef som sa att 'det är det här vi gör, och ni måste alla vara med och ni måste alla genomgå utbildningen'. Voom – så gör vi det. (Australisk informant)

Det ges exempel på att arbetsledare som på ett framgångsrikt sätt lett förändringsprocessen genom att vara tydliga med vilka förväntningar de hade, hålla kommunikationsvägarna öppna och lyssna på vad andra tycker är rimligt, samt genom att ta bort olika hinder och reducera kontrollmomenten i LAC-systemet. Detta exemplifieras av en kanadensisk informant.

Och när vi träffades ... ett par gånger i samband med våra gruppmöten och hon sa: 'din ärendemängd är alldeles för stor. Enda sättet för dig att hantera detta är att minska antalet ärenden'. Jag menar också att problemet var att vår ärendemängd alltid var högre än i de andra teamen.

Å andra sidan, bottom-up-ledarskap betydde att personalen kunde känna sig fri att ifrågasätta och påverka olika regler och rutiner, de kunde använda sin kreativitet i syfte att utveckla LACS/BBIC. Inom ramen för ett sådant ledarskap blev risktagande möjligt och den enskilda medarbetaren blev betydelsefull och engagerad inte bara i att genomföra LACS/BBIC utan också i vardagspraktiken, dvs. med det sociala arbetet med barn. I en svensk kommun där bottom-up-ledarskapet var särskilt uttalat sa man följande:

Och så började vi arbeta utifrån frågeställningen: 'har vi en organisation som kan svara upp mot barns behov...? Kan vi arbeta med denna modell inom ramen för vår organisation...?'

... Och i och med det så är barnet i centrum, inte organisationen.

Ibland behövs en mentor helt enkelt

Stöd & Resurs Mentorprogrammet vänder sig till ungdomar med olika svårigheter i skolan, hemma och/eller på fritiden. Det kan yttra sig i ensamhet och isolering eller konflikt, ilska, sorg, kriminalitet eller missbruk. Mentorns roll är att uppmuntra och motivera. Vi kombinerar flexibilitet med en tydlig struktur och utgår alltid ifrån individens förutsättningar, behov och önskemål.

Vanliga inslag kan vara:

- anpassad utbildning
- praktik på arbetsplats
- fritidsaktiviteter efter intresse
- samtalskontakt med terapeut
- körkortspaket, träningsboende, skuldsanering mm

Stöd & Resurs Mentorprogrammet erbjuder även individuella samtal, sorgbearbetning, par/familjesamtal och råd och stöd i föräldrarollen.

Stöd & Resurs
MENTORPROGRAMMET

Vill du veta mer eller bara prata med oss?

Stöd & Resurs Mentorprogrammet
i Sverige AB

Telefon: 08-21 22 08

Michel Hübinette: 0709-771 622

Åsa Edlund: 070-977 16 86

mentor@stodochresurs.se

Tulegatan 8 nb

172 78 Sundbyberg

www.stodochresurs.se

Kapaciteten att hantera förändring

Inom den tredje kategorin finns olika argument om den kapacitet som krävs för att implementera LACS/BBIC uttryckta i termer av materiella och mänskliga resurser, planering, uthållighet och hantering av motstånd. Man kan säga att argumenten främst hade att göra med de organisatoriska villkoren för den personal som arbetade med LACS-ansatsen. Utsagorna inom denna kategori visade på en medvetenhet om att reformer av detta slag tar tid att genomföra, de kräver resurser som går bortom vad som är "normalt", och de förutsätter en genomtänkt planering innan man börjar sätta reformen i verket. "Se till att ha en bra genomtänkt plan med tydliga tidsramar för genomförandet" (4115, australisk socialarbetare); "Tänk på att när ni introducerar BBIC, kom då ihåg (politiker och arbetsledare) att det krävs mycket tid för socialarbetarna att lära sig något nytt, vilket kan vara tufft när arbetsbördan redan är hög!" (7711, svensk socialarbetare).

Till denna kategori har vi också fört utsagor som rör medvetenheten om att det finns individer inom en organisation som kan förväntas visa motstånd mot förändringar men också att hantering av förändring på ett mer allmänt plan kan tränas upp.

Prioritera att all personal får öva att hantera förändring (kanadensisk informant).

Många respondenter är positiva till LACS/BBIC, men de har också erfarenheter av motstånd. Deras generella synpunkt är att sådant motstånd måste mötas med en kombination av utbildning (i vilken värdegrund, motiv etc. spelar en viktig roll) och uthållighet: "Ha tålamod, det tar år att förstå BBIC på djupet och all den potential som ryms i det" (2201, svensk socialarbetare); "Ha tålamod med systemet eftersom det tar tid att bli bekant med det" (2155, australisk arbetsledare).

Vikten av att ta hänsyn till motstånd uttrycks tydligast av australiska arbetsledare: "Var beredd på motstånd – lyssna på och involvera alla" (3135); "Spåra upp motstånd och följ upp" (9111). Som framgår av nästa avsnitt har motstånd att göra med för många, för långa och för repetitiva blanketter som ska fyllas i. Ett sätt att möta detta är att se LACS/BBIC som en guide och som ett komplement till det arbete som redan görs och en rekommendation att inte "uppfinna hjulet om och om igen".

Till våra tre huvudkategorier kan läggas ytterligare en kategori, eller snarare en anti-kategori, som utgörs av ett mindre antal kanadensiska socialarbetare som på olika sätt för fram "Använd inte LAC" eller "LAC är inte bra". Dessa uttrycker med andra ord en stark rekommendation att inte implementera LACS överhuvudtaget. Vad detta står för (det är verkligen undantag från de allmänt sett positiva attityderna i vår enkätundersökning) är svårt att uttala sig utifrån våra data, men uppenbarligen finns det ett antal personer som har så dåliga erfarenheter av LACS att de kategoriskt avfärdar hela systemet.

Framgångsrik implementering av LACS och BBIC förutsätter en förståelse av den komplexitet som kännetecknar de organisationsstrukturer som fanns innan och av hur dessa måste brytas eller förändras för att föga in de förändringar som krävs.

Kommentarer om LACS/BBIC på detaljnivå

Vissa utsagor i svaren på de öppna enkätfrågorna rör sig på en mer operationell eller teknologisk nivå. Ett första, dominerande svarsmönster under denna rubrik rörde AAR-formulärens längd och hur man skulle arbeta med formulären i detalj. Många kanadensiska socialarbetare plus ett antal av de svenska var mycket tydliga när det gällde synpunkter på formulärens längd och även när det gällde hur repetitiva de var. Deras rekommendation till dem som vill implementera LACS är: "Gör dem kortare". I synnerhet kanadensiska socialarbetare betonade detta: "Förkorta formulären! De är ganska upprepande och alltför tidskrävande" (1104) och "Minska antalet frågor" (1622).

Problemet med alltför omfattande utredningsformulär berörs på ett något annorlunda sätt av andra respondenter när det gäller hur LACS ska anpassas till specifika, lokala villkor. "Det borde utvecklas specifika formulär för 'respite carers'" (3108, australisk socialarbetare). "Jag skulle betona vikten av att använda LACS på olika sätt beroende på det enskilda barnets behov, t.ex. hoppa över frågor, modifiera etc." (2003, kanadensisk socialarbetare). Denna "teknologiska" rekommendation har sin spegelbild på den

programmatiska nivån, som vi såg tidigare, i termer av en mer allmän formulering att använda LACS som "guide".

Ett andra svarsmönster under denna rubrik handlade om konkreta arbetsvillkor för de socialarbetare som arbetar med LACS/BBIC. Ganska många socialarbetare i alla tre länderna nämnde vikten av att varje klient gavs tillräckligt med tid, av konkret utbildning och av uppföljning. Här finner vi flera arbets- och handledare som adresserar de operationellt-tekniska aspekterna av implementering av LACS. I synnerhet de kanadensiska handledarna menade att det var viktigt att inte bara ge allmän information utan även konkreta utbildningsinsatser: "Skräddarsy utbildningen så att den svarar mot behoven hos den som ska utbildas. Var flexibel med agendan. Följ upp utbildningen regelbundet i syfte att identifiera luckor och hinder" (1310).

Kopplat till detta svarsmönster noterade vi även att respondenter i alla tre länderna pekade på behovet av bra teknisk support i termer av bra mjukvara och direkt support från IT-folk. "Se till att ni har tekniken klar" (3135, australisk arbetsledare); "Skafta LACES" (4108, dito. LACES är en programvara som utvecklats för och distribueras på den australiska marknaden av Barnardos, förf. anm.); "bra mjukvara är nödvändig" (7722, svensk socialarbetare). Detta är också länkat till frågan om att utveckla bra arbetsrutiner: "använd det varje dag så att det blir

Stall Xena

Ett behandlings- och utbildningsalternativ för flickor 13-20 år

Genom att bygga på ett intresse motiveras flickorna att upptäcka och utveckla sina resurser

Här får flickorna

- Hjälp att arbeta med sina personliga problem
- En hästskötarutbildning

För mer information
Ring föreståndare Marianne Tuuvas
Tel. 070-1749511 021-60005 021-60003

Stall Xena ligger utanför Västerås

www.stallxena.com

När resurserna inte räcker till finns vi

NORRGÅRDEN - HEIMDAL

En behandlande skola för barn i åldern 7-12 år med såväl dag- som dygnetrunt behandling

MÅLGRUPP:

Barn med psykosociala problem, beteendestörningar och neuropsykiatriska diagnoser som ADHD, Asperger, trotssyndrom. Barn som saknar eller har dåligt fungerande skolgång.

VI ERBJUDER:

- Sammanhållen skoldag med hög struktur och smågruppsundervisning med behandlarstöd
- Verksamhet under lov för dagplacerade barn
- Lektioner i social träning, moral och känslokontroll (ART)
- Nätverk och familjearbete
- Eftervård i hemmet och i skolan
- Möjlighet till jourboende fr o m hösten 2007
- Rekrytering av familjehem för barn som är i behov av vidare placering

RING GÄRNA och boka tid för ett studiebesök!

Enhetschef Gunilla Lundström
E-post gunilla.lundstrom@varljus.se
Telefon 070-681 46 57, 08-755 24 04 eller 08-755 58 68
Adress Norrgården - Heimdal
Missionsvägen 16, 167 33 Bromma

www.varljus.se

en del av din rutin" (3505, australisk socialarbetare), att se till att personalen och systemet hela tiden är uppdaterade: "Håll hela tiden dina noteringar i systemet färsk" (2030, kanadensisk socialarbetare) och att se till att systemen används och att blanketterna fylls i på rätt sätt: "Det här verktyget fungerar inte om inte frågorna besvaras ärligt" (1734, dito).

Ett tredje svarsmönster om systemets detaljer var att ganska många respondenter betonade klientens del i processen vid användningen av LACS (att notera är att inga svenska socialarbetare nämnde detta). Här rekommenderade man justeringar av olika slag för att göra formulären mer användbara: "gör frågorna till äldre barn mindre påträngande" (0848, kanadensisk socialarbetare); "Kan AA-formulären göras mer användarvänliga för barn och ungdomar?, t.ex. mer färg/bilder" (1604, australisk socialarbetare). Förutom själva formulärens utformning nämndes även olika sätt att organisera arbetet så att inte bara tillräcklig tid finns till socialarbetarens förfogande, utan även tid tillsammans med berörda barn och föräldrar: "mer tid för att fylla i formulären och mer tid att följa upp frågorna tillsammans med barnen" (0615, kanadensisk socialarbetare).

En summering av olika faktorerers innehåll i de tre länderna

I tabell 1 har vi lagt in kortfattade nyckelord som karakteriserar specifika frågor som aktualiserades i enkät- och intervjumaterialet från de tre länderna. Likheterna länderna emellan är slående även om det syns att det organisatoriska sammanhanget har en viss påverkan. När det gäller förankring av reformens syfte/motiv är "ärendekontroll/styrning" (accountability) påtagligt i både den marknadsinriktade australiska modellen och i den offentliga barnvården i Sverige men inte framträdande i Kanada. I fråga om ledarskap är relationen till staten ett problem i Australien och Kanada men dyker inte upp i det svenska materialet, vilket kanske inte är så förvånande med tanke på hur olika statens roll är i de tre länderna. När det gäller kapacitetsfaktorn är det tveksamt om man kan säga att de identifierade nyckelorden på något entydigt sätt avspeglar kontextuella förhållanden.

Tabell 1. Faktorer som påverkar implementeringen av LACS och BBIC

	LAND ➔	AUSTRALIEN	KANADA	SVERIGE
FAKTOR ↓				
Förankring av reformens syfte/motiv		Kvalitet Ansvarsfördelning Ärendekontroll/styrning Interaktion med barn/föräldrar	Kvalitet Ansvarsfördelning Rättvisa Struktur Värdebas Barnfokus	Kvalitet Ansvarsfördelning Ärendekontroll/styrning Interaktion med barn/föräldrar Värden Barnfokus
Ledarskapets betydelse		Top-Down Uppmuntrande Motstånd Statligt överförmynderi Mellanorganisatoriskt samarbete	Top-Down & Bottom-up Kontroll Domstol Förhållandet till staten Stöd Motstånd från klienter	Top-down & Bottom-up Förankring Framgångsberättelser Domstol
Kapacitet att hantera förändring		Teknologi Blanketter Tid för introduktion Planering Datorisering Utbildning	Teknologi Blanketter Tid för introduktion Planering Tid relativt klienten	Teknologi Blanketter Tid för introduktion Planering Utbildning Tid relativt klienten

Diskussion

I vår analys av intervjumaterial och öppna frågor i en enkätundersökning riktad till en stor grupp socialarbetare och arbetsledare med erfarenhet av att arbeta med LACS/BBIC har vi identifierat ett antal nyckelfrågor som vidhåftar implementeringen i tre olika länder. Vårt material är mer omfattande än vad som kunnat presenteras här och mer utvecklade analyser kommer att redovisas i framtida publikationer. Det är emellertid rimligt att betrakta den analys som presenteras här som tillräckligt säker när det gäller att identifiera allmänna mönster för hur en förändring av det slag som LACS/BBIC innebär hanteras i olika nationella och organisatoriska sammanhang.

Vi noterade till exempel att det finns intressanta skillnader när det gäller hur arbetsledare och socialarbetare beskrev betydelsen av förankring av reformens syfte/motiv, betydelsen av ledarskap och krav på den kapacitet som behövs för att förändra arbetssättet. Skillnader mellan olika utsagor uppträdde både på en programmatisk/normativ nivå och på en teknisk/operationell nivå. Dessa nivåer kan också möjligen kännas igen som en klyvning mellan arbetsledare och socialarbetare. Arbetsledarna har rollen att leda reformeringen och därmed måste behärska och utveckla retoriken kring reformen i termer av dess normativa bas och övertygande argument. Socialarbetarna, å andra sidan, förväntas sjösätta systemet rent praktiskt under villkor som ibland kontrasterar skarpt mot denna ledningsretorik. (jfr DeVault & McCoy, 2002).

Ett annat intryck är att de brister man beskriver för LACS/BBIC och de problem man identifierar med implementeringen av reformen är mycket likartade i de tre länderna. Givet att Australien, Kanada och Sverige representerar olika välfärdsregimer borde vi ha förväntat tydliga skillnader i hur reformen uppfattas. Det verkar dock som att sådana generella skillnader länderna emellan neutraliseras av de likheter de uppvisar i termer av hög levnadsstandard och att man delar många (västerländska) värderingar som rör familj och levnadssätt. Å andra sidan kan denna likformighet också reflektera att just barnavårdsområdet har en residual karaktär oavsett välfärdsregim (Pringle & Harder, 1997).

Dessutom kan ett systematiskt "instrument" som LACS/BBIC tjäna olika syften, men ha samma effekt när det gäller kvalitets-säkring. I en marknadsorienterad välfärdsstat (Australien) ger

sådana instrument en möjlighet att visa kostnadseffektivitet och kanske ännu viktigare så kan användningen vara ett sätt för en icke-vinstdrivande barnavårdsorganisation att få legitimitet och trovärdighet som licensierad vårdgivare. Detta till skillnad från en välfärdsstat uppbyggd kring offentlig produktion (Sverige) där det i stället handlar om att nå politiska mål och att systematiken hos instrumentet försäkrar klientens rättigheter. I de "kvasi-offentliga" Children's Aid Societies (Kanada) är det officiella erkännandet av verksamheten relativt mindre viktig, jämfört med att visa att det ges en kvalitetssäkrad insats både utifrån barnets, provinsens och andra intressenters perspektiv.

En skillnad i svarsmönstren som på sätt och vis är förbryllande, är att svenska socialarbetare i mycket högre utsträckning än sina kolleger i Australien och Kanada uttrycker sig i programmatiska termer. Vi kan bara gissa att detta kan ha något att göra med de utbildningar de genomgått och de organisatoriska sammanhang de befinner sig i. Tidigare studier har visat att svenska barnavårdsarbetare arbetar mer autonomt än sina kanadensiska motsvarigheter, något vi tidigare beskrivit i termer av en mer välfärdsinriktad barnavård i Sverige vs. en mer skydds-inriktad dito i Kanada (child welfare vs. child protection, se Khoo et al. 2002). Autonomi ger mer utrymme för professionen och möjligen ökar detta benägenheten att uttrycka sig mer "i princip" jämfört med dem som arbetar mer instrumentellt.

Det finns en intressant spänning i materialet, mellan arbetsledarnas benägenhet att rekommendera tillräckligt med tid för planering och allmän utbildning och de "teknologiska" brister som många socialarbetare tillskriver insats- och bedömningsformulären (AAR's); att de är för omfattande och för repetitiva (i synnerhet gällde detta för socialarbetarna i Kanada). Tillräcklig utbildning kan troligen inte lösa problemet med alltför omfattande formulär, möjligen krävs en mer flexibel inställning till användningen av formulären. Det var bara enstaka svenska socialarbetare som nämnde problemet med alltför långa blanketter, något som kanske reflekterar en sådan större flexibilitet. "Översättningen" av LACS till BBIC kan ha gett möjligheter att vara mindre bunden till att följa alla detaljer i originalformulären. Som Johansson visat i sin utvärdering av implementeringen av BBIC i svensk socialtjänst (2004) skedde denna via ett projekt lett av Socialstyrelsen, och projektformen gav utrymme att påverka blanketterna och att göra lokala justeringar.

Några av de rikhaltiga kommentarer som respondenterna gav

*Kapaciteten för förändring involverar både
mänskliga och materiella resurser.*

kring implementering kan summeras så här: Framgångsrik implementering av LACS och BBIC förutsätter en förståelse av den komplexitet som kännetecknar de organisationsstrukturer som fanns innan och av hur dessa måste brytas eller förändras för att foga in de förändringar som krävs (jfr Dawson 2002). Förändringar av detta slag måste hantera både vertikal och horisontell osäkerhet, från arbetsledare och makthavare som inte arbetar direkt i verksamheten, ned till socialarbetarna i frontlinjen som präglas av osäkerhet på många sätt (jfr Johansson, 2004). Osäkerhet, men även tidigare erfarenheter av liknande ansatser som LACS kan leda till ett attitydmässigt motstånd. Emellertid verkade det inte som att mångårig erfarenhet av att arbeta med barnavårdsfrågor var direkt kopplat till en negativ inställning till LACS/BBIC-ansatsen.

Att förstå komplexiteten i förändringsprocesser kan vara ett första steg i att bygga grunden för en implementeringsplan. Om man förstått vikten av att förankra syfte och motiv med att implementera LACS/BBIC har man också insett betydelsen av att försäkra sig om att ansatsen behöver erhålla legitimitet internt men också motsvara yttre krav. Ledning av en sådan här organisationsförändring kan, i renodlade termer, antingen vara top-down eller bottom-up; båda ansatserna har sina konsekvenser. Ett hängivet ledarskap anses ofta vara en nyckel till framgång och

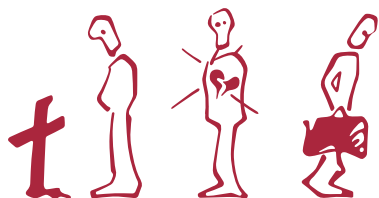
kan bäras av både aktörer i frontlinjen (socialarbetare), nyckelpersoner och arbetsledare som kan driva implementeringen framåt och se till att organisationerna har kapacitet att genomföra de planer som lagts.

Kapaciteten för förändring involverar både mänskliga och materiella resurser. På den mänskliga sidan sågs support i termer av tid, utbildning och löpande handledning som mycket viktiga av respondenterna i denna undersökning. På den materiella sidan förutsätts att det finns kapacitet dels att hantera de rätt talrika och omfattande dokument som både LACS och BBIC inbegriper, dels att utveckla ansatsen långsiktigt inom organisationen.

Referenser

- Carey, J. W., Wenzel, P. H., Reilly, C., Sheridan, J., Steinberg, J. M., & Harbison, K. (1998). "CDC EZ-Text": *Software for Collection, Management and Analysis of Semi-structured Qualitative Databases (Version 3.06)*. Atlanta: Conwal Incorporated for the Centers for Disease Control and Prevention.
- Cleaver, H., Nicholson, D., & Walker, S. (2000). *Implementing the Assessment Framework: A feasibility study of the Referral & Initial Information Record and the Initial Assessment Record in Wales*.
- Cleaver, H., & Walker, S. (2004). *Assessing Children's Needs and Circumstances. The Impact of the Assessment Framework*. London: Jessica Kingsley.

Vill du hjälpa människor i sorg?

**Dödsfall? Skilsmässor? Separationer?
...eller andra förluster?**

CERTIFIERINGSKURS FÖR SORGBEARBETNING

Kursen är utformad för att ge dig de verktyg du behöver för att möta och hjälpa människor i sorg.

Kursdatum: 5-9 november eller 26-30 november

Kursledare: Anders Magnusson

Tegnérsgatan 24
113 59 Stockholm
08-33 50 40
info@sorg.se
www.sorg.se

Aktuella kursstarter

Basutbildning i psykoterapi

(Tidigare Steg-1) Kursstart i Malmö 15 februari 2008

Utbildningen är psykodynamiskt inriktad med teoretisk förankring i objektrelationsteori, självpsykologi och affektpsykologi. Examinator är Christer Sandahl, docent i klinisk psykologi vid Karolinska Institutet.

Ettårig utbildning i kognitiv beteendeterapi (KBT)

Kursstarter 2007: Stockholm 24/9, 15/11, Malmö 23/10, Örebro 8/11 **Kursstarter 2008:** Göteborg 30/1, Malmö 27/2, Kalmar 4/3, Stockholm 6/3, Borlänge 10/3, Östersund 25/3, Örebro 27/3

Distansutbildning för dig som möter människor i samtal och där förhållningssätt och metoder inom den kognitiva beteendeterapi kan vara ett viktigt redskap i arbetet. Utbildningen leds av psykologer och psykoterapeuter i kognitiv beteendeterapi. Omfattning: 10 utbildningsblock à två dagar under ett år.

**Kontakta oss för information
och ansökningshandlingar.**

0200-89 77 89 www.sverigehalsan.se

Czarniawska, B., & Joerges, B. (1995) "Travles of ideas". I Czarniawska, B., & Sevón, G. (Eds.) *Translating Organizational Change*. Berlin: de Gruyter.

Dawson, P. (2002). *Understanding Organizational Change: The Contemporary Experience of People at Work*. London: Sage.

DeVault, M. L., & McCoy, L. (2002). Institutional Ethnography. Using Interviews to Investigate Ruling Relations. In J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.), *Handbook of Interview Research* (pp. 751-776). London: Sage Publications, Inc.

Dillman, D. A. (2000). *Mail and Internet Surveys. The Tailored Design Method*. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Flynn, R. J., Dudding, P. M., & Barber, J. G. (Eds.). (2006). *Promoting resilience in child welfare*. Ottawa: University of Ottawa Press.

Johansson, S. (2004). *Implementering av BBIC-projektet i socialtjänstens organisationer. En studie av den lokala organiseringen av projektet Barns behov i centrum*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Khoo E., Hyvönen, U., & Nygren, L. (2003). *Looking after children in need. A four-nation comparative study of the implementation of a new approach in child welfare*. Unpublished research plan. Umeå: Umeå University, Department of Social Welfare.

Khoo, E. G. (2004). *Protecting our Children. A comparative study of the dynamics of structure, intervention and their interplay in Swedish child welfare and Canadian child protection*. (Studies in Social Work No. 39). Umeå: Umeå University.

Khoo, E., Hyvönen, U., & Nygren, L. (2002). Child welfare of child protection. Uncovering Swedish and Canadian orientations to social

intervention in child maltreatment. *Qualitative Social Work*. 1(4); pp. 451-471.

McAuley, C., McCurry, N., Knapp, M., Beecham, J., & Slead, M. (2006). Young families under stress: assessing maternal and child well-being using a mixed methods approach. *Child and Family Social Work*, 11(1), 43-54.

Kufeldt, C., & Clare, M. (2000). *Looking After Children Worldwide*, from http://www.ispcan.org/new_page_18.htm

Parker, R., Ward, H., Jackson, S., Aldgate, J., & Wedge, P. (Eds.). (1991). *Looking After Children: Assessing Outcomes in Child Care*. London: HMSO.

Pringle, K., & Harder, M. (Eds.). (1997). *Protecting Children in Europe: Towards a New Millennium*. Aalborg, Denmark: Aalborg University Press.

Rasmusson, B., Hyvönen, U., & Mellberg, L. (2004). *Utvärderingsmöten i BBIC. En studie av barns delaktighet och medbestämmande*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Rothstein, B. (1994). *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS.

Socialstyrelsen. (2000). *Dartingtonprojektet: En försöksverksamhet för att stärka och utveckla familjevården*. Stockholm: Socialstyrelsen, SoS-rapport 2000:2.

Ward, H. (Ed.). (1995). *Looking After Children: Research into Practice*. London: Department of Health.

Wise, S. (1999). *The UK Looking After Children approach in Australia*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.

ERICASTIFTELSEN
PSYKOTERAPI • UTBILDNING • FORSKNING

Är Du intresserad av barns och ungdomars utveckling? Sök Ericastiftelsens grundläggande psykoterapiutbildning med inriktning på barn och ungdomar!

Utbildningen, med start vårterminen 2008, omfattar fyra terminer om totalt 60 hp (Steg 1). Kursdag är måndagar.

Behöriga att söka är läkare, socionomer m.fl. som arbetar med vård och behandling. Utbildningen omfattar teoretiska och kliniska seminarier samt utbildningshandledning.

Administrativ avgift 3 900 kr per termin. Kursplan och ansökningshandlingar finns på www.ericastiftelsen.se eller kan beställas från Ericastiftelsen, Odengatan 9, 114 24 Stockholm, telefon 08-402 17 60.

Mer information lämnas av kursansvarig socionom/leg. psykoterapeut May Nilsson på tel. 08-402 17 60 eller via may.nilsson@ericastiftelsen.se

Ansökan senast den 1 oktober 2007

Ericastiftelsen är en enskild institution med inriktning på psykoterapi med barn och ungdomar. Verksamheten består av högskoleutbildning integrerad med klinisk verksamhet och forskning. Ericastiftelsen finansieras genom bidrag från staten och Stockholms läns landsting.

Nätverket för Svenska ADAD inbjuder till Nationell ADAD-konferens 24 - 25/10

ADAD är ett av både ungdomar och användare mycket uppskattat system för utvärdering, screening och utredning. Det rekommenderas av IMS och är idag det mest spridda instrumentet inom svensk ungdomsvård. ADAD är en utmärkt grund för behandlingssplanering och mer omfattande kvalitetssäkringsarbete.

Hur man kan använda ADAD på bästa sätt? Vad säger forskningen? Vad man bör tänka på när man arbetar med ADAD? Hur kan vi förena praktik och metodutveckling? Vi kommer att presentera nyheter från USA samt diskutera användning, framtid och revideringar. Det kommer finnas möjlighet att bli medlem i Nätverket.

Talare är bland annat **Anders Tengström, David Öberg & Helene Ybrandt**. Anders är internationellt erkänd forskare expert på riskbedömningsinstrument. David är mannen bakom MAPS, AFF och ADAD. Helene är forskare från psykologi institutionen i Umeå som har forskat mycket om, kring och med ADAD.

Konferensen är på Hassela Sport & Konferenscenter. Det kommer att finnas möjligheter till nybörjarseminarier i anslutning till konferensen. Kostnad är 1 000 kr exklusive moms och boende.

Sista anmälningsdag är 1/10!

För program, information och anmälan se
www.algeredskollektivet.se

Älgeredskollektivet är ett litet kvalificerat, familjeinriktat medlemskapskollektiv som jobbar socialpedagogiskt med långtidsplacerade högstadiungdomar, utredningar och akutplaceringar

Gunvor Andersson

Nytt från universitet och högskolor

Våren är prisutdelningarnas tid för personer som gjort förtjänstfulla insatser inom socialt arbete

Gunvor Andersson årets FORSA-pristagare

Professor Gunvor Andersson tilldelades 2007 års FORSA pris i samband med Forsa-symposiet i Lund 20 - 21 mars i år. FORSA tillämpar ett nomineringsförfarande och det var många som nominerade Gunvor till årets pris.

Motiveringen lyder:

Förbundsstyrelsen utsåg för elfte året vinnaren av FORSA priset, nämligen: **Gunvor Andersson**, FD i psykologi och professor i socialt arbete vid Institutionen för socialt arbete vid Lunds universitet.

Långt innan barnperspektivet blivit ett begrepp inom socialt arbete och barnavård synliggjorde Gunvor Andersson utsatta barns villkor i samhället. Hennes forskning har i hög grad givit betydelsefull kunskap till socialtjänstens praktik.

Av Gunvor Anderssons forskning kan särskilt nämnas hennes unika longitudinella studie av barn placerade på barnhem. Med stort engagemang har hon kunnat ge en ovanligt god bild av både socialtjänstens insatser, barnen i den sociala barnavården och deras liv.

Gunvor Andersson har också en förmåga att på ett pedagogiskt och skickligt sätt inbjuda praktiker inom socialtjänsten till dialog. Hon har påvisat att erfarenhetskunskap och forskning kan förenas inom den sociala barnavården genom att beskriva aktuella teorier, relevanta för socialarbetare, både i skrifter och vid möten med praktiker.

Gunvor Andersson har ägnat sin forskargärning åt utsatta barn. Bland ett litet slumpmässigt val av titlar i hennes publikationslista finner vi publikationer som *Små barn på barnhem* (1984), *Vad gör socialsekreterare i "småbarnsärenden"* (1990)?, *Socialt arbete med små barn* (1991), *Barn i samhällsvård* (1995), *"Barn och uppbrott"* (1996), *Samhällsvård ur ett barnperspektiv* (1997), *Barnen i socialt arbete* (1999), *Barnen i socialt arbete - en maktlös grupp* (2000), *Barns vardagsliv i familjehem* (2001), *Vad vet vi om insatsen kontaktperson/-familj?* (2001), *Pressens bild av barns missgärningar* (2004), *Vårt ansvar för de svaga* (2004) och *Barn utan hem - olika perspektiv* (2007).

Ett av Gunvor Anderssons projekt som särskilt bör nämnas är en uppföljning av 26 omhändertagna barn från placeringen på barnhem till vuxen ålder och är i dag mellan 20 och 30 år. De har i olika intervjuer fått berätta om sig själva och sitt liv. Många har under uppväxten också varit placerade i fosterhem. För en tredjedel av fosterbarnen har det gått bra. Vad som är kännetecknande för barnen i denna grupp är att fosterföräldrarna och de biologiska föräldrarna har samarbetat och respekterat varandra och därigenom har barnen fått en trygg uppväxt i fosterfamiljen men ändå haft tillgång till sin ursprungsfamilj.

Nästa tredjedel hankar sig fram på arbetsmarknaden och det går någorlunda bra för dem. Men de känner sig ensamma i livet. De saknar sina föräldrar och har det svårt med sina relationer. Flera har fått psykiatrisk vård eller gått i samtal hos en psykolog.

Den sista tredjedelen har det gått mindre bra för. De saknar utbildning och jobb. Deras relationer är trasiga, och de har ingen kontakt med fosterföräldrarna. Flera missbrukar alkohol eller droger och känner sig övergivna. Några sitter i fängelse, andra vårdas på institution för sitt drogberoende.

Vikten av att lyssna på barnen, att tala till dem och inte om dem återkommer ofta i intervjuer med och texter av Gunvor Andersson.

Bengt Börjeson årets CSA-stipendiat

Centralförbundet för socialt arbete (CSA) delar sedan 1982 ut en hedersutmärkelse bestående av diplom och ett resestipendium till någon person, som på ett framstående sätt bidragit till att utveckla det sociala arbetet. Till årets hedersstipendiat har utsetts Professor emeritus Bengt Börjeson, Stockholm, alltså verksam vid Ersta Sköndal Högskola. Motiveringen lyder:

Bengt Börjeson har haft stor betydelse för det sociala arbetet i Sverige. Genom sin breda och långa erfarenhet av både det sociala arbetets praktik, socionomutbildningen och forskningen har han i dag en unik ställning och måste ses som en viktig förgrundsgestalt för socialt arbete i Norden.

Med sin humanistiska inställning, solidaritet med svaga grupper och förmåga att anlägga nya och oväntade perspektiv på invanda föreställningar är han en spännande och engagerad föreläsare och skribent.

Som akademiskt ämne fyller socialt arbete i år 30 år. Bengt är en pionjär i uppbyggnaden och konsolideringen av ämnet, han tillhör den första generationens professorer i socialt arbete och han är fortfarande verksam.

Det är glädjande att två forskare inom socialt arbete tilldelats de båda priserna och vi gratulerar Gunvor och Bengt till synnerligen välförtjänta priser.

I höst anordnar spelberoendeteamet i Malmö en kostnadsfri grundkurs i kognitiv inriktad behandling av spelberoende.

Läs mer på www.malmo.se/spelberoende
Sista anmälningssdag den 30 sept.

SPELBEROENDETEAMET
Tel: 040- 34 43 19
E-post: anne.nilsson@malmo.se

Den ofärdiga välfärden

I år är det 40 år sedan boken *Den ofärdiga välfärden* kom ut. Författare var Gunnar och Maj-Britt Inghe. Gunnar Inghe hade under närmare 20 år varit socialläkare i Stockholm och nyligen blivit professor i socialmedicin vid Karolinska institutet. Maj-Britt är socionom och har tidigare skrivit om hustrur till missbrukare.

Olika problem och restgrupper beskrivs i boken och författarna ger en översikt över "den tysta nöden".

Boken fick när den kom ut ett stort massmedialt genomslag och under de närmaste åren trycktes den i flera omarbetade och reviderade upplagor och studiehandledningar gavs ut. Inte minst kom boken att läsas av många av dåtidens socialarbetare. Boken inspirerade till en rad uppföljningsstudier och än i dag hänvisas det ofta till boken och den ofärdiga välfärden har blivit ett väl-använt begrepp. Skriften bygger på en studie som Folksam 1965 hade anslagit medel till kallad "Den tysta nöden". Syftet var att ge en översikt av problem och problemgrupper i det svenska välfärdssamhället.

Trots att stora reformprogram hade tillkommit i flera västerländska industrisamhällen började man nu också på många håll att visa på luckor i de nya välfärdssystemen. En bok som kom att inspirera många efterföljare var Michael Harringtons bok *The other America. Poverty in the United States* som kom ut 1962.

Många av de svenska 1960-talsskrifterna hade en kritisk hållning till dåtidens forskning och det är uppenbart att man pläderade för en helt annan typ av forskning. Makarna Inghe var till exempel kritiska till att forskningen inte visade något intresse för "den tysta nöden" och ville "demonstrera vilka oerhört omfattande uppgifter som socialmedicinsk och angränsande social och psykologisk forskning står inför":

Man möter problem på praktiskt taget alla samhällslivets områden. Det är i regel fråga om komplicerade och svårpenetrerade frågor av synnerligen allvarlig karaktär. Hela denna forskningsgren måste därför rustas upp. I jämförelse med naturvetenskaplig, medicinsk och teknisk grundforskning är den direkt svältfödd. Institutionerna måste ges resurser och fler forskare sätts in på att kartlägga de eftersatta gruppernas komplicerade problematik (s. 11).

Den ofärdiga välfärden har utan tvekan en viktig historisk betydelse och den är värd att läsa på nytt.

Kurser för dig som arbetar med samtal

KBT - Inlärningspsykologi

5 högskolepoäng, 2 dagar introduktion till

"ACT" Acceptance and Comittment

Therapy & 2 dagar Mindfulness

läs på www.kognivateamet.com, ring 070-719 7033

Internationellt adopterade barn

– konferens om risk- och skyddsfaktorer

19 november ordnar IMS en heldagskonferens i Stockholm med temat *Risk- och skyddsfaktorer för internationellt adopterade barn – vad säger forskningen?*

Konferensen vänder sig i första hand till dem som arbetar med adoptionsfrågor.

Etik, evidens, erfarenhet – om evidensbaserad praktik inom socialtjänsten

IMS årliga konferens om evidensbaserat socialt arbete hålls 29–30 november i Stockholm. I år i samarbete med Ersta Sköndal högskola.

Ytterligare information och anmälan till båda konferenserna finns på:
www.socialstyrelsen.se/IMS/Konferenser

www.socialstyrelsen.se/IMS

ims.

INSTITUTET FÖR UTVECKLING AV
METODER I SOCIALT ARBETE
Socialstyrelsen

Författaranvisningar och bedömningssystem

Socionomens forskningssupplement tar emot vetenskapliga artiklar av följande slag: *Originalartiklar* där forskningsresultat från empiriska studier presenteras för första gången. *Översiktsartiklar* (review articles) eller meta-analyser som är kritiska belysningar eller utvärderingar av studier som redan har blivit publicerade. *Teoretiska artiklar* där författaren utifrån existerande forskning söker utveckla teorier eller diskutera generella metodologiska problem. Manuskript skickas per e-post till: Hans.Sward@soch.lu.se.

Artiklarna skall inte vara längre än 6000 ord det vill säga 20–25 sidor med dubbelt radavstånd inklusive noter, referenser med mera.

För att få en enhetlig form på de vetenskapliga originalartiklarna vill vi att nysända artiklar följer en bestämd mall som innehåller följande punkter. I ett inledande *Abstract* ges en mycket kort sammanfattning av artikeln med syfte, metod, resultat och slutsatser. Ange gärna några ämnes- eller nyckelord som identifierar artikelns innehåll. I *Introduktion* ges en allmän bakgrundsbeskrivning samt syfte, frågeställningar, avgränsningar och teoretiska utgångspunkter. *Metod och material* bör utformas på ett sådant sätt att andra forskare kan bedöma tillförlitlighet och trovärdigheten av resultaten samt i möjligaste mån kunna upprepa studien. Under *Resultat* redovisas forskningsresultaten tillsammans med eventuella tabeller och diagram. *Diskussion/slutsatser* kan innehålla en diskussion om hur resultaten skall värderas, hur de förhåller sig till tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter och om det behöver göras några speciella metodologiska överväganden. Till slut skall också artikeln innehålla en lista över *Referenser* som har åberopats i framställningen.

Bedömningsproceduren följer de internationella regler som gäller för vetenskapliga tidskrifter inom det samhällsvetenskapliga området. Bedömningarna sker av externa granskare som är experter inom sitt ämnesområde. Dessa vet inte vem som har skrivit artiklarna och författarna får inte heller reda på vem som gjort bedömningarna. Granskarna bedömer om de inskickade artiklarna kan antas för publicering direkt, om de kräver smärre revideringar av författarna, om de kräver större förändringar och en ny bedömning eller om de är oacceptabla för publicering.

Följande kriterier används i bedömningarna: vetenskaplig relevans, förtrogenhet med forskningen inom området, använd vetenskaplig metod, språklig och annan presentationsform, presentation av tabeller och figurer, längden på artikeln och dess originalitet. Dessutom lämnar bedömarna råd till redaktören. Varje artikel bedöms av minst två bedömare.

Alla tidskrifter som arbetar med ett peer reviews-system måste avstå från att publicera ett antal artiklar. Det gäller också för de artiklar jag låtit bedöma för detta nummer. Kritik av en artikel skall inte ses som en nackdel, utan snarare som en fördel både för tidskrift, läsare och författare. Författarna har i många fall möjligheter att arbeta vidare med en artikel som inte kan antas och har möjligheter att förbättra den med hjälp av bedömnarnas råd. Det är mer prestigefullt att publicera sig i tidskrifter som tillämpar ett strikt bedömningssystem vilket gör att de kommer att dra till sig artiklar av de mest framstående forskarna inom området, vilket i sin tur kommer läsekretsen till del.

